

1

00:00:08,910 --> 00:00:13,385

Mijn naam is Saartje Engel-Wijnberg. Maar mijn meisjesnaam,

2

00:00:13,385 --> 00:00:17,330

Selma is niet m'n officiële naam, is Selma Wijnberg.

3

00:00:17,330 --> 00:00:20,390

En wanneer ben je geboren?

4

00:00:20,390 --> 00:00:23,430

Ik ben geboren op 15 mei 1922

5

00:00:23,430 --> 00:00:24,140

in Groningen.

6

00:00:24,140 --> 00:00:28,160

In Groningen.

7

00:00:28,160 --> 00:00:35,730

Ja. En ik heb drie oudere broers en ik was de jongste

8

00:00:35,860 --> 00:00:37,650

en het enige meisje.

9

00:00:40,520 --> 00:00:49,800

Mijn vader en moeder hadden een.. mijn vader komt uit Leek, en zijn vader maakte borstels.

10

00:00:50,150 --> 00:00:55,525

En die ging dan de boer op om ze te verkopen in Groningen en in

11

00:00:55,525 --> 00:01:00,560

die omgeving, dus mijn vader had een fabriek. Van borstels.

12

00:01:00,560 --> 00:01:01,060

Van borstels, ja.

13

00:01:01,060 --> 00:01:05,590

Ik geloof samen met een broer van hem, in Groningen.

14

00:01:05,610 --> 00:01:13,320

En toen in 1929, was die verschrikkelijke malaise in de wereld.

15

00:01:13,550 --> 00:01:19,554

Toen hebben ze geloof ik.., ik weet het niet precies, ik was zes jaar oud,

16

00:01:19,554 --> 00:01:25,882

dus ik weet niet echt precies wat er gebeurd is, maar ze hebben dat opgegeven,

17

00:01:25,882 --> 00:01:30,670

die fabriek. En toen hebben ze een hotel gekocht in Zwolle.

18

00:01:30,690 --> 00:01:32,910

Een koosjer Joods hotel.

19

00:01:33,490 --> 00:01:39,746

En dat Joodse hotel, wisten ze, dat heeft mijn zus verteld, hoorde bij

20

00:01:39,746 --> 00:01:46,002

de herstructurering. Dat zat zo, er was een oude veemarkt en ze hebben

21

00:01:46,002 --> 00:01:51,990

daar een nieuwe veemarkt gebouwd. En dat hotel was aan de veemarkt.

22

00:01:51,990 --> 00:02:01,130

Want de veehandelaren op de veemarkt waren bijna allemaal Joden. Dat was echt in Joodse handen

23

00:02:01,330 --> 00:02:07,950

voor de oorlog. En die bleven 's nachts in een hotel. Dus mijn vader en moeder hebben al het geld dat

24

00:02:07,950 --> 00:02:14,439

ze hadden plus geleend geld in dat hotel gestopt. Omdat ze een nieuw hotel bouwden, want die van de

25

00:02:14,439 --> 00:02:20,470

oude veemarkt ging weg. Dus hebben ze een nieuw hotel gebouwd waar nu de Nieuwe Veemarkt is.

26

00:02:20,840 --> 00:02:29,050

En de Hengelosche Bierbrouwerij heeft hem een..., hoe heet het, geld gegeven, een mortgage gegeven.

27

00:02:29,050 --> 00:02:30,760

Hypotheek, ja.

28

00:02:30,760 --> 00:02:36,150

Ik heb een foto beneden, die kan ik je laten zien.

29

00:02:36,150 --> 00:02:36,380

Daar gaan we straks een foto

30

00:02:36,770 --> 00:02:37,510

van maken.

31

00:02:37,510 --> 00:02:42,677

Ik heb een foto beneden van een tent. Want eerst hadden ze een tent

32

00:02:42,677 --> 00:02:47,460

omdat het hotel nog niet klaar was. En ze deden al veel zaken.

33

00:02:47,460 --> 00:02:47,840

Is het makkelijker in het Engels?

34

00:02:47,840 --> 00:02:47,840

He?

35

00:02:47,840 --> 00:02:58,950

Is het makkelijker in het Engels?

36

00:02:58,950 --> 00:02:58,950

Nee, het is oké.

37

00:02:58,950 --> 00:02:59,380

Ik moet weer aan het Nederlands wennen.

38

00:02:59,380 --> 00:03:01,900

Ik gooi er een hoop Engelse woorden doorheen.

39

00:03:01,900 --> 00:03:02,380

Oké.

40

00:03:02,380 --> 00:03:02,720

Enne..

41

00:03:07,460 --> 00:03:07,590

De tent.

42

00:03:07,590 --> 00:03:14,166

Totdat het hotel af was. Soms als het waaide, er was veel wind in Nederland, dan ging het hotel bijna

43

00:03:14,166 --> 00:03:20,482

de lucht in en dan kwam de politie en moesten ze het hele zeil naar beneden halen. Maar goed, het

44

00:03:20,482 --> 00:03:26,863

hotel is afgebouwd, erg primitief. Er was geen centrale verwarming en er waren wel wasbakken in de

45

00:03:26,863 --> 00:03:33,700

kamers, maar het waren maar heel kleine kamers. Er waren maar tien kamers, dus dat was niet de hoofdzaak.

46

00:03:33,700 --> 00:03:39,951

De hoofdzaak was beneden, het restaurant, waar de boeren kwamen eten en een borreltje drinken en

47

00:03:39,951 --> 00:03:44,510

we hadden een bovenzaal. En daar waren altijd bruiloften en er waren..

48

00:03:44,510 --> 00:03:44,960

Koosjere bruiloften?

49

00:03:44,960 --> 00:03:46,150

Wat?

50

00:03:46,150 --> 00:03:46,820

Alles koosjer of ook andere?

51

00:03:46,820 --> 00:03:47,260

Alleen koosjer.

52

00:03:48,570 --> 00:03:57,028

Strak koosjer, niet anders. Alleen maar koosjer. En in bovenzaal daar waren altijd

53

00:03:57,028 --> 00:04:05,590

twee voetbalverenigingen, en fietsenverenigingen, enzovoort. In Nederland hebben ze

54

00:04:05,590 --> 00:04:13,430

voor alles een vereniging. En die organiseerden altijd feesten in ons hotel.

55

00:04:13,430 --> 00:04:16,240

Maar wie is nou die.., wat bedoelde je met Rie Veldman?

56

00:04:16,240 --> 00:04:16,760

Wat?

57

00:04:16,760 --> 00:04:24,820

Je zei in het begin iets over Rie Veldman. Er is iets wat ik helemaal niet begreep.

58

00:04:24,820 --> 00:04:24,820

Wat?

59

00:04:24,820 --> 00:04:26,850

Je zei, ze hebben toen dat hotel gekocht, door..

60

00:04:26,850 --> 00:04:35,420

Gekocht van een familie Pina, heette die familie. En dat hotel was al in redevelopment.

61

00:04:35,420 --> 00:04:36,470

Redevelopment!

62

00:04:39,520 --> 00:04:40,390

Sorry, dat woord had ik niet begrepen.

63

00:04:40,390 --> 00:04:43,250

Redevelopment, wat is dat in het Nederlands?

64

00:04:43,580 --> 00:04:43,960

Ontwikkeling.

65

00:04:43,960 --> 00:04:44,470

Hoe?

66

00:04:44,470 --> 00:04:45,250

Verbouwing.

67

00:04:45,500 --> 00:04:46,170

Verbouwen?

68

00:04:46,170 --> 00:04:46,680

Ja?

69

00:04:46,680 --> 00:04:46,680

Ik weet het niet..

70

00:04:46,680 --> 00:04:47,240

Ontwikkeling.

71

00:04:47,240 --> 00:04:49,980

Er werd een hele nieuwe veemarkt gebouwd.

72

00:04:49,980 --> 00:04:50,420

Ja, ik begrijp het.

73

00:04:50,420 --> 00:04:52,350

En toen moesten ze alles..

74

00:04:52,350 --> 00:04:52,880

Ja, sorry.

75

00:04:52,880 --> 00:05:01,677

Dus daar hebben ze een nieuw hotel gebouwd. En daarmee heeft Hengelo Bier ons geholpen. Ze waren

76

00:05:01,677 --> 00:05:10,291

dan op vrijdag open, maar dat was heel erg primitief. In ieder geval, dat hotel liep erg goed.

77

00:05:10,291 --> 00:05:19,088

Dat was in 1930 denk ik, ik was toen acht jaar oud, dat we naar het nieuwe hotel zijn gegaan, of

78

00:05:19,088 --> 00:05:27,703

1931, dat weet ik niet precies. En het liep heel goed, want ze werkten erg hard, dag en nacht.

79

00:05:27,703 --> 00:05:36,683

En er waren Joodse zakenlui die bleven 's nachts in het hotel en er was.., elke Joodse Bar Mitswa,

80

00:05:36,683 --> 00:05:45,389

nou niet zozeer Bar Mitswa, maar trouwerijen en feesten. We hadden één vereniging en die kwam

81

00:05:45,389 --> 00:05:54,278

altijd, een duivensportvereniging. Alle verenigingen kwamen ook dansen en zingen en toneelspelen,

82

00:05:54,278 --> 00:06:00,510

er was ook een podium. Eh, nou ben ik vergeten wat ik wou vertellen.

83

00:06:00,510 --> 00:06:07,160

Nou, je was aan het vertellen over het hotel en hoe jij daar als kind woonde.

84

00:06:07,160 --> 00:06:16,791

Ja, als kind daar woonde, eerst in dat andere hotel en toen in het nieuwe hotel,

85

00:06:16,791 --> 00:06:25,340

en ik had drie broers en die waren twee, vier en zes jaar ouder dan ik.

86

00:06:25,340 --> 00:06:31,261

Ik kan me niet veel herinneren van die tijd hoor. Ik had veel niet-Joodse vriendinnen, en was koosjer

87

00:06:31,261 --> 00:06:36,890

natuurlijk en ik bleef soms logeren bij die vriendinnetjes, maar ik moest m'n eigen brood mee.

88

00:06:37,290 --> 00:06:45,183

En ik bleef daar niet eten en ik was het enige Joodse meisje en ik was heel lelijk. Ik

89

00:06:45,183 --> 00:06:52,985

had een grote neus en steil haar en altijd tweedehands kleren van de hele familie, en

90

00:06:52,985 --> 00:07:00,787

ik had erg weinig zelfvertrouwen. Dus het was erg moeilijk, mijn opvoeding. We hadden

91

00:07:00,787 --> 00:07:07,580

geen tijd om gezellig samen te eten of zoiets dergelijks, we hadden altijd

92

00:07:07,580 --> 00:07:07,580

Altijd gasten

93

00:07:07,580 --> 00:07:07,580

..gasten.

94

00:07:07,890 --> 00:07:14,496

Die hadden we altijd en ik mocht nooit in de zaal komen, want ik was een meisje

95

00:07:14,496 --> 00:07:21,270

en er waren allemaal mannen. In ieder geval, het ging ons wel goed. Het ging mijn

96

00:07:21,270 --> 00:07:27,710

vader en moeder goed en ik was lid van een Zionistische beweging in Zwolle en

97

00:07:27,710 --> 00:07:33,230

ik ging mee op slaapkamp en ik ging naar Jozeboko in Wijk aan Zee.

98

00:07:33,230 --> 00:07:33,650

Werkelijk?

99

00:07:33,650 --> 00:07:36,990

Ja. Ik ging naar Jozeboko. Ik was zo ondervoed!

100

00:07:36,990 --> 00:07:37,770

Waarom was je ondervoed?

101

00:07:37,770 --> 00:07:37,980

Waarom was je ondervoed?

102

00:07:37,980 --> 00:07:40,110

Dat weet ik niet.

103

00:07:40,110 --> 00:07:43,450

Niemand lette op je?

104

00:07:43,600 --> 00:07:46,790

Er werd niet op je gelet?

105

00:07:47,150 --> 00:07:53,340

Misschien. Ik weet het niet, ik heb geen idee. Dus ik moest daar naartoe en dan kreeg ik vellen

106

00:07:53,340 --> 00:07:59,595

als ontbijt. Oew! [griezelt] Van de melk en ik hou helemaal niet van melk. Maar ik vond het daar

107

00:07:59,595 --> 00:08:05,981

toch heel redelijk, ik had hele mooie kleren. Ik herinner me dat mijn moeder mijn kleren had laten

108

00:08:05,981 --> 00:08:11,260

maken, en ik was een klein meisje van twaalf jaar oud. Wat wil je nog meer weten?

109

00:08:11,330 --> 00:08:12,550

Je moeder was altijd bezig neem ik aan?

110

00:08:12,550 --> 00:08:13,710

Wat?

111

00:08:13,710 --> 00:08:15,420

Je moeder was altijd bezig?

112

00:08:17,240 --> 00:08:25,923

Mijn moeder was de vrouw van de zaak. Van de hele zaak. Mijn vader was meer het type playboy. Mijn

113

00:08:25,923 --> 00:08:34,430

moeder deed heel de zaak. Ze was altijd erg druk met alles. Zij moest alles doen, met drie, vier

114

00:08:34,430 --> 00:08:42,848

kinderen en twee of drie meiden. Dit schoonmaken en dat schoonmaken, dus ze was altijd druk. Ze

115

00:08:42,848 --> 00:08:50,380

was een hele fijne dame, ze was voorzitter van Practisch Palestinawerk, weet je dat.

116

00:08:50,380 --> 00:08:51,160

Practisch Palestinawerk, ja?

117

00:08:51,160 --> 00:08:55,410

Ja. Bestaat dat nog in Nederland? Practisch Palestinawerk?

118

00:08:55,410 --> 00:08:56,410

Nee, maar ik weet wel dat het bestond.

119

00:08:56,410 --> 00:09:03,797

Ja. In ieder geval, ze sprak daar altijd. Ze was een hele fijne vrouw,

120

00:09:03,797 --> 00:09:11,080

ze was de oudste van acht kinderen en ze had een beroerde echtgenoot.

121

00:09:11,250 --> 00:09:12,300

Hij was een playboy?

122

00:09:12,300 --> 00:09:14,430

Mijn vader was een playboy.

123

00:09:14,640 --> 00:09:15,560

Met andere vrouwen?

124

00:09:15,840 --> 00:09:18,650

Ja. Ik wist dat niet.

125

00:09:18,650 --> 00:09:19,250

Nee.

126

00:09:19,250 --> 00:09:25,804

Na de oorlog heeft mijn broer me dat verteld.. Ik wist het niet. Maar ik kon niet zo goed met

127

00:09:25,804 --> 00:09:32,288

hem overweg. Het was zwaar! Zwaar om op te groeien in zo'n.., zonder familieleden, begrijp

128

00:09:32,288 --> 00:09:38,772

je? Heel weinig familieleden. Maar het was goed te doen, ik werd verwend. Ik herinner me dat

129

00:09:38,772 --> 00:09:45,257

mijn moeder, toen ik zestien of zeventien was, voor mij hele dure kleren wilde kopen, wat ik

130

00:09:45,257 --> 00:09:51,882

niet wilde. Omdat ze dachten dat ik een man zou krijgen. Mijn moeder was een hele fijne vrouw,

131

00:09:51,882 --> 00:09:58,366

maar ze was erg orthodox en ik moest altijd op zaterdagavond naar de rabbi. We gingen iedere

132

00:09:58,366 --> 00:10:03,300

zaterdag naar de Sjoel, vrijdagavond hadden we altijd Sjabbesmaaltijd.

133

00:10:03,300 --> 00:10:06,920

Moest je helpen bij de Sjabbesmaaltijd?

134

00:10:06,920 --> 00:10:13,148

Nee, ik hoefde nooit iets te doen, nooit. Ik maakte mijn handen

135

00:10:13,148 --> 00:10:18,190

nooit vuil. Mijn vader was kok, hij was een bakker.

136

00:10:18,220 --> 00:10:18,820

Bakker, ja?

137

00:10:18,820 --> 00:10:26,512

Ja. En die was de kok. En mijn moeder ook een beetje geloof ik. Dat herinner ik me niet precies. Maar

138

00:10:26,512 --> 00:10:34,129

echt Joods eten en echte zoete spinazie of zo, of Kugel. Ik vind dat zo vies! Nu. Toen lustte ik het

139

00:10:34,129 --> 00:10:42,050

wel en dat was heel fijn. Op zaterdagochtend gingen we naar Sjoel en op vrijdag was er markt en het hele

140

00:10:42,050 --> 00:10:49,667

huis was schoon en dan gingen we naar Sjoel en we hadden altijd hele grote maaltijden en veel mensen

141

00:10:49,667 --> 00:10:57,665

vanuit Polen. Want in Nederland kwamen die naar ons hotel, mijn vader bracht ze altijd mee. Ja, we hadden

142

00:10:57,665 --> 00:11:05,586

een fijne familie. Ik maakte een fietstocht met mijn broer op zaterdagochtend en, op zondagochtend, niet

143

00:11:05,586 --> 00:11:11,680

op Sjabbes.., op zondagochtend! Op zaterdag mocht ik helemaal niets doen. Niets!

144

00:11:11,680 --> 00:11:13,660

Nee, ik was al verbaasd.

145

00:11:13,660 --> 00:11:19,720

Oh, daar had ik een hekel aan. Niets! Het was de saaiste dag van de week.

146

00:11:19,720 --> 00:11:24,480

Ja, natuurlijk.

147

00:11:24,950 --> 00:11:26,170

Zorgde je moeder voor je of deed iemand anders dat?

148

00:11:26,170 --> 00:11:33,600

Ik was ook al een beetje.., ik weet het niet, ik kan het me niet herinneren.

149

00:11:33,600 --> 00:11:35,950

Je vertelde net dat je op school

150

00:11:36,510 --> 00:11:39,460

Ik deed nooit m'n huiswerk.

151

00:11:40,020 --> 00:11:45,922

Nooit, ik denk niet één keer. En dat was natuurlijk dom. Niemand hielp me en niemand zei

152

00:11:45,922 --> 00:11:52,021

heb je je huiswerk gedaan. Niemand, want het was ook druk, ze waren druk in het hotel. Iedere

153

00:11:52,021 --> 00:11:57,923

avond waren er Joodse gasten. En we hadden dienstmeiden, Poolse dienstmeiden meestal. Maar

154

00:11:57,923 --> 00:12:03,760

ik was wel verwend denk ik. Ik was de jongste van vier kinderen en het enige meisje. Maar

155

00:12:03,760 --> 00:12:08,219

ik kan me daar niet veel van herinneren. Ik weet dat echt niet meer.

156

00:12:08,220 --> 00:12:11,620

Je vertelde net dat je een slechte leerlinge was.

157

00:12:11,620 --> 00:12:12,930

Ja een slechte leerlinge.

158

00:12:12,930 --> 00:12:13,920

Altijd schoolziek.

159

00:12:15,860 --> 00:12:21,366

Altijd schoolziek. Vooral op vrijdag, dan hadden we eindelijk 's avonds wel iets, en dan was ik

160

00:12:21,366 --> 00:12:26,930

gegarandeerd ziek, en er was markt, dus daar kon ik rondlopen en dan zou mijn moeder me niet zien.

161

00:12:26,930 --> 00:12:32,720

Ze werkte achterin bij de balie met het kasregister en dat soort dingen, dus ik kwam ermee weg, met..,

162

00:12:32,720 --> 00:12:37,660

moord. 'I got away with murder.' Niet met een echte moord, maar ik kwam overal mee weg.

163

00:12:37,660 --> 00:12:49,820

Heb je je middelbare school afgemaakt?

164

00:12:49,820 --> 00:12:53,442

Ja, ik ben naar de huishoudschool gegaan. Ik wou naar de MULO maar

165

00:12:53,442 --> 00:12:56,790

dat mocht niet, en toen ben ik naar de huishoudschool gegaan.

166

00:12:56,790 --> 00:12:58,200

Was je al vroeg geïnteresseerd in jongens?

167

00:12:58,200 --> 00:12:58,920

In wat?

168

00:12:59,290 --> 00:13:00,650

Interesseerden jongens jou?

169

00:13:02,470 --> 00:13:02,710

Nee.

170

00:13:03,280 --> 00:13:03,640

Helemaal niet?

171

00:13:03,640 --> 00:13:11,438

Nee, er waren niet veel Joodse jongens en ik vond ze niet aardig. Ik had wel een vriendje maar daar

172

00:13:11,438 --> 00:13:19,394

had ik geen verkering mee, gewoon een vriend. En na de oorlog, want ik kwam terug, zag ik zijn zuster

173

00:13:19,394 --> 00:13:26,720

en toen zei z'n zuster: 'Mijn broer is omgekomen bij de ondergrondse en dat was jouw schuld.'

174

00:13:26,720 --> 00:13:26,720

Jouw schuld?

175

00:13:26,720 --> 00:13:34,356

Ja, omdat hij verliefd op me was. En daarom wilde hij iets doen voor de Joden. Toen we

176

00:13:34,356 --> 00:13:43,058

terugkwamen was Nederland niet erg aardig voor ons. Als kind voelde ik niet zo veel antisemitisme.

177

00:13:43,058 --> 00:13:50,783

Ik kan me herinneren dat mijn broers soms een vechtpartij hadden wanneer ze iets zeiden

178

00:13:50,783 --> 00:13:56,200

over een Jood. Dan vochten ze terug. Maar ik niet natuurlijk.

179

00:13:57,140 --> 00:13:58,260

Maar om je nou van moord te beschuldigen.

180

00:13:58,260 --> 00:13:58,260

Wat?

181

00:13:58,260 --> 00:14:05,010

Om je van moord te beschuldigen, een Joodse, omdat hij bij de Ondergrondse ging is bizar!

182

00:14:05,010 --> 00:14:05,010

De Ondergrondse?

183

00:14:06,390 --> 00:14:11,930

Ja, je zei dat de zus van dat vriendje jou beschuldigde dat je haar broer vermoord had.

184

00:14:11,930 --> 00:14:13,690

Ja, dat was na de oorlog, toen

185

00:14:14,020 --> 00:14:15,070

was er al..

186

00:14:15,070 --> 00:14:15,700

Dat is bizar!

187

00:14:15,700 --> 00:14:23,379

Op m'n drieëntwintigste, weet ik nog, stonden we in de rij voor papieren in een gemeentehuis,

188

00:14:23,379 --> 00:14:29,670

en die man riep me en de mensen zeiden: 'Kijk, die Jodin gaat al vóór ons.'

189

00:14:29,670 --> 00:14:30,710

Dat was na de oorlog?

190

00:14:30,710 --> 00:14:35,923

Dat was na de oorlog. Het was ook na de oorlog dat die vrouw

191

00:14:35,923 --> 00:14:40,790

tegen me zei dat het mijn fout was dat-ie was omgekomen.

192

00:14:40,790 --> 00:14:44,690

Dat was ook na de oorlog.

193

00:14:44,690 --> 00:14:46,320

Voorzichtig, voorzichtig!

194

00:14:46,320 --> 00:14:57,430

Oh ja, dat was ik vergeten.

195

00:14:57,890 --> 00:15:00,570

Nou ja, er is niet veel meer te vertellen. Ik ben een hoop vergeten.

196

00:15:00,570 --> 00:15:01,070

Je ging naar het huis.

197

00:15:01,070 --> 00:15:05,499

Ja. Ik sprak er nooit over met Chaim. Chaim wilde het niet horen, dus ik herinner me niet

198

00:15:05,499 --> 00:15:10,077

veel. Ik had een fijne.., Sjabbes was erg fijn en de hele familie was samen op vrijdagavond,

199

00:15:10,077 --> 00:15:14,457

dan hadden we altijd een groot diner en dan zaten alle kinderen bij elkaar en dan zeiden

200

00:15:14,457 --> 00:15:18,886

we tegen mijn vader en moeder: 'Ga maar naar bed, jullie zijn moe.' En dan gingen ze naar

201

00:15:18,886 --> 00:15:23,315

bed en dan konden we zelfs een sigaret roken. Dat was de reden dat we zeiden ga naar bed,

202

00:15:23,315 --> 00:15:27,694

want we wilden roken. Ik rookte ook want ik had drie broers en die rookten allemaal. Dat

203

00:15:27,694 --> 00:15:30,880

was wel fijn, ja. Op de derde verdieping, daar was de woonkamer,

204

00:15:31,080 --> 00:15:39,204

omdat ze het hotel puur zakelijk hadden gebouwd, begrijp je. Zodat ze er niet zoveel luxe in

205

00:15:39,204 --> 00:15:47,593

konden maken. Maar ik herinner me niet zoveel, ik herinner me echt niet zo veel. Het was altijd

206

00:15:47,593 --> 00:15:55,982

druk en dan moest ik naar bed en ik mocht nooit, als er mensen op bezoek waren moest ik op mijn

207

00:15:55,982 --> 00:16:02,870

kamer blijven. Mijn moeder wilde niet, die dacht.. Ik was een jong meisje hè.

208

00:16:02,870 --> 00:16:02,870

Zeker.

209

00:16:02,870 --> 00:16:10,083

Dus dat is alles. Ik kan me echt niet herinneren.. wat we voor ontbijt hadden. Ik weet

210

00:16:10,083 --> 00:16:17,213

nog dat we een erg grote Sjabbesochtend hadden, en vrijdagavond erg grote diners. Nou

211

00:16:17,213 --> 00:16:24,343

ja, dat doet iedereen die een beetje Joods is, maar ik weet er niet zo veel meer van.

212

00:16:24,343 --> 00:16:31,808

Ik ging naar kamp, het Zionistische kamp en landdagen, we hadden landdagen in Amersfoort.

213

00:16:31,808 --> 00:16:36,590

We hadden helemaal geen Joodse kinderen in Nederland hè?

214

00:16:36,590 --> 00:16:37,350

Een beetje.

215

00:16:37,350 --> 00:16:41,370

Haast niet, ik las toch in dat tijdschrift van Benjamin en nog zo'n tijdschrift.

216

00:16:41,370 --> 00:16:41,370

Ja, dat is er allemaal.

217

00:16:41,370 --> 00:16:41,750

He?

218

00:16:41,750 --> 00:16:49,500

Maar het is allemaal niet zoveel.

219

00:16:49,500 --> 00:16:49,630

Nee. Ze, ze..

220

00:16:49,630 --> 00:16:49,630

Joden zouden ze wel bevallen, maar ze weten niet wat het is.

221

00:16:49,630 --> 00:16:49,630

[lacht]

222

00:16:49,630 --> 00:16:54,590

Ze weten niet hoe ze te vinden.

223

00:16:54,590 --> 00:16:59,955

En zo prachtig, al die synagogen. In alle kleine stadjes waren oude

224

00:16:59,955 --> 00:17:04,760

synagogen. In Hattem en in Harderwijk en in Ommen en overal.

225

00:17:04,760 --> 00:17:05,230

Elburg

226

00:17:05,230 --> 00:17:06,210

En Elburg.

227

00:17:06,210 --> 00:17:06,210

Zwolle

228

00:17:06,290 --> 00:17:06,800

Enschede.

229

00:17:06,800 --> 00:17:09,170

Zwolle is een hele mooie synagoge.

230

00:17:09,170 --> 00:17:09,170

Prachtig!

231

00:17:09,170 --> 00:17:14,173

Die hebben ze ook gebouwd, ja. Mijn dochter was uitgenodigd, ik was uitgenodigd om naar Zwolle

232

00:17:14,173 --> 00:17:19,336

te komen, maar ik had geen zin om te gaan. Maar dat is allemaal al lang geleden en, God, minstens

233

00:17:19,336 --> 00:17:24,020

acht, negen, tien jaar geleden, zoiets. En Lidy is daar met haar vriend naar toe gegaan.

234

00:17:24,020 --> 00:17:24,200

Met haar echtgenoot.

235

00:17:24,200 --> 00:17:30,160

Dus je ging naar de huishoudschool.

236

00:17:30,160 --> 00:17:32,170

Ja. En toen brak de oorlog uit.

237

00:17:32,170 --> 00:17:34,600

Toen je net op de huishoudschool zat?

238

00:17:34,600 --> 00:17:35,150

Ja. Toen was ik zeventien.

239

00:17:35,150 --> 00:17:44,230

Wist je eigenlijk al voordat de oorlog uitbrak veel van wat er in Duitsland gebeurde?

240

00:17:44,620 --> 00:17:47,870

Dat realiseerde ik me nooit, want er waren veel Duitse Joden die naar Zwolle kwamen.

241

00:17:47,870 --> 00:17:47,870

Ja, stel je voor.

242

00:17:47,870 --> 00:17:47,870

Veel, echt veel.

243

00:17:48,420 --> 00:17:59,732

En ik realiseerde het me nooit! Ik weet niet meer. Ik wist niet wat er echt aan de hand was

244

00:17:59,732 --> 00:18:10,050

en ik kan het me niet herinneren. We spraken er nooit over thuis, als ik erbij was.

245

00:18:10,050 --> 00:18:16,681

Ik weet, in de Jeugdfederatie dan zeiden ze van: 'Wat wil je het liefst zijn, een Jood of..',

246

00:18:16,681 --> 00:18:23,170

ik bedoel wat is belangrijker? Joods zijn of Nederlander zijn? En ik kon nooit bedenken wat

247

00:18:23,170 --> 00:18:29,801

ik beter vond. Want Nederland beviel me erg goed. Ik ging zwemmen en ik had een kano. Ik ging

248

00:18:29,801 --> 00:18:35,720

iedere dag zwemmen in de winter, in wat nu de YMCA is, zoiets, het was een zwembad.

249

00:18:35,720 --> 00:18:43,308

Ja, een zwembad. En ik had een goed leven. Ik had alles wat ik wilde, ik had nieuwe kleren,

250

00:18:43,308 --> 00:18:50,981

alle kleren die ik wilde. En als het donker was moest ik thuis zijn en ik ging nooit uit met

251

00:18:50,981 --> 00:18:58,820

jongens, nooit. Ik weet nog er was zo'n Joodse jongen, dat was al in de oorlog, en we gingen

252

00:18:58,820 --> 00:19:06,492

naar de bioscoop en hij probeerde onder mijn rok te komen. En dat liet ik hem niet doen. Hij

253

00:19:06,492 --> 00:19:13,997

leeft nog, hij woont in Israël. Ik vertelde het mijn broers en die begonnen te lachen, ze

254

00:19:13,997 --> 00:19:21,836

zeiden verder niets tegen me en ze hebben het waarschijnlijk niet aan m'n moeder verteld. Mijn

255

00:19:21,836 --> 00:19:29,592

moeder zou tegen me hebben moeten zeggen: 'Je hebt dat goed gedaan', begrijp je? Dus ik kreeg

256

00:19:29,592 --> 00:19:35,180

van niemand steun. Eén broer is geëmigreerd. We hadden een hotel.

257

00:19:35,640 --> 00:19:37,410

Dus toen we terugkwamen was het hotel er.

258

00:19:39,360 --> 00:19:44,985

En het ging erg goed, we verdienden een hoop geld met het hotel. We deden goede zaken.

259

00:19:44,985 --> 00:19:50,545

Van één dag in de week kon je leven, je brood verdienen. Maar ik had een schoonzus,

260

00:19:50,545 --> 00:19:55,320

die was geen huisvrouw. Als je een hotel hebt moet je een huisvrouw zijn.

261

00:19:55,320 --> 00:19:56,190

Absoluut.

262

00:19:58,520 --> 00:20:06,694

Dus wij zijn eruit gestapt, toen zij.. Allemaal beledigden zij Chaim, omdat-ie niet zo goed Engels

263

00:20:06,694 --> 00:20:14,618

sprak of Nederlands natuurlijk. En hij is ook erg onafhankelijk, mijn man. Heel aardig maar erg

264

00:20:14,618 --> 00:20:23,126

onafhankelijk. Dus wij zijn weggegaan. En er was een Joods stel, hij was Joods en zij niet.. Nederland

265

00:20:23,126 --> 00:20:31,383

had gedurende de hele oorlog niets gebouwd dus je kon geen woning krijgen, je kon geen huis krijgen

266

00:20:31,383 --> 00:20:40,141

of een leegstaande verdieping. Maar wij kregen van de familie die omgekomen was, kregen we een vergunning

267

00:20:40,141 --> 00:20:45,230

om een winkel te openen. En dat Joodse echtpaar had een pand.

268

00:20:45,230 --> 00:20:46,670

Een gebouw, ja?

269

00:20:46,670 --> 00:20:48,570

Ja, zoiets als een winkel.

270

00:20:48,940 --> 00:21:01,520

En dat waren echte marktkoopmensen. Ik mocht ze zelf niet. En Chaim was zo gek..

271

00:21:01,520 --> 00:21:01,520

-Voorzichtig, voorzichtig-

272

00:21:01,520 --> 00:21:08,830

Ja, Chaim was zo gek.. want hij wou een zelfstandige winkel hebben.

273

00:21:12,000 --> 00:21:12,120

Onafhankelijk iets doen, snap je?

274

00:21:12,120 --> 00:21:12,120

Onafhankelijk.

275

00:21:12,120 --> 00:21:17,356

En uit het hotel stappen. Dus we gingen uit het hotel, we bouwden een huis voor onszelf

276

00:21:17,356 --> 00:21:21,810

en we begonnen een zaak samen met dat stel. Dat waren echte Amsterdammers.

277

00:21:22,450 --> 00:21:25,520

Maar een beetje marktkoopmensen.

278

00:21:25,740 --> 00:21:32,007

Ik weet zelfs niet meer hoe ze heetten, maar ik mocht ze niet. Maar in ieder geval, hij

279

00:21:32,007 --> 00:21:38,130

mocht ze en hij wilde samen met ze die zaak doen. We deden het goed, dat was in 1950.

280

00:21:38,410 --> 00:21:39,120

En ze lichtten ons op.

281

00:21:39,120 --> 00:21:48,260

We kwamen maar net uit met al het geld dat we er in hadden gestoken.

282

00:21:49,200 --> 00:21:56,220

En daar stond Chaim en het was erg moeilijk voor een buitenlander in Nederland om wat te beginnen. Je

283

00:21:56,220 --> 00:22:03,518

moet drie jaar school hebben, met alles wat je wilt beginnen, dus. En ik wilde ook naar Israël. Ik wilde

284

00:22:03,518 --> 00:22:10,468

niet in Nederland blijven. Ik wilde altijd naar Israël. Ik had een oom en een tante, die woonden in

285

00:22:10,468 --> 00:22:17,766

Apeldoorn, hij was arts. Oom Isaak Cohen, en die ging in 1946 met de hele familie naar Israël, ze hadden

286

00:22:17,766 --> 00:22:24,856

drie kinderen. Toen gingen ze naar Israël, en zij zetten mij een beetje onder druk. We konden Amerika

287

00:22:24,856 --> 00:22:32,154

niet in, de grenzen waren gesloten voor Poolse Joden dus we kwamen er niet in, en hij wilde naar Amerika.

288

00:22:32,154 --> 00:22:37,020

Dus we gingen naar Israël en dat waren de beste jaren van mijn leven.

289

00:22:37,020 --> 00:22:42,518

We hebben afgesproken dat we daar later nog over komen te spreken. Ik zou met

290

00:22:42,518 --> 00:22:47,660

je terug willen gaan naar het uitbreken van de oorlog. Vind je dat goed?

291

00:22:47,660 --> 00:22:48,890

Oh ja. Dat was ik even vergeten.

292

00:22:48,890 --> 00:22:48,890

Want dat vergat je.

293

00:22:48,890 --> 00:22:48,890

Dat heb ik overgeslagen hè?

294

00:22:48,890 --> 00:22:50,670

Ja, dat sloeg je over.

295

00:22:50,860 --> 00:22:56,920

Je ging ineens van 1940 naar 1950. De oorlog brak uit en toen?

296

00:22:56,920 --> 00:23:00,180

Dat was op een vrijdag dat de oorlog uitbrak.

297

00:23:00,180 --> 00:23:00,620

Ja.

298

00:23:00,620 --> 00:23:09,832

Er was veemarkt en alle Joden kwamen naar binnen en ze waren allemaal nerveus en ze reden

299

00:23:09,832 --> 00:23:18,734

de auto in de IJssel toen ze zagen dat de Duitsers al hier waren en ze dachten dat dit

300

00:23:18,734 --> 00:23:27,636

het einde was. En twee van mijn broers zaten in het leger. Mijn vader ging op de fiets

301

00:23:27,636 --> 00:23:36,848

zoeken naar mijn broers. En hij heeft ze gevonden, op de fiets. Dat was het, na een jaar,

302

00:23:36,848 --> 00:23:43,680

eigenlijk na twee jaar begonnen ze echt in Nederland met de Joden.

303

00:23:43,680 --> 00:23:44,130

Ja.

304

00:23:44,130 --> 00:23:44,370

Met de ster, toch?

305

00:23:44,370 --> 00:23:44,370

Ja.

306

00:23:44,370 --> 00:23:45,340

Ja, toen werd het.. ik wist het niet.

307

00:23:45,340 --> 00:23:46,390

Anderhalf jaar, ja.

308

00:23:47,060 --> 00:23:49,640

Dat, en die meneer vertelde me dat..

309

00:23:49,640 --> 00:23:50,860

-Pas op, pas op!-

310

00:23:50,860 --> 00:23:56,580

Ja. We hadden de ster. Ik had niets te doen in de oorlog. Ik was erg van slag, ik ging

311

00:23:56,580 --> 00:24:02,633

andere mensen helpen, niet in mijn eigen hotel, in ons eigen Zwolle. Ik ging naar Apeldoorn

312

00:24:02,633 --> 00:24:08,221

naar een ouder Joods echtpaar en ik hielp ze in Apeldoorn. Ik deed dan m'n ster, die

313

00:24:08,221 --> 00:24:13,875

hadden we nog niet in het begin van de zomer, als ik moest gaan dan deed ik mijn ster

314

00:24:13,875 --> 00:24:17,600

af en dan ging ik met de trein. Dat was niet toegestaan.

315

00:24:17,600 --> 00:24:19,380

Het was niet toegestaan om te gaan.

316

00:24:19,380 --> 00:24:22,150

Dus je scheurde hem los? Je deed hem af?

317

00:24:22,150 --> 00:24:22,360

Ja.

318

00:24:22,360 --> 00:24:22,570

Ja?

319

00:24:22,570 --> 00:24:25,840

Ja, maar ook.. je mocht helemaal niets doen.

320

00:24:26,170 --> 00:24:33,705

Je mocht niet buiten komen na 5 uur, dan mocht je er niet uit. Nou, al die dingen waar je niet naartoe

321

00:24:33,705 --> 00:24:41,018

mocht, er was één winkel waar we wat spullen konden kopen. Ze kwamen van het hoofd van de politie

322

00:24:41,018 --> 00:24:48,258

en die had gezegd: 'Ik ken iemand van een organisatie, die hadden een gebouw en de Duitsers hebben

323

00:24:48,258 --> 00:24:55,276

dat in beslag genomen.' 'Weet je wat,' zei hij tegen mijn moeder, 'Letting heette die, 'waarom ga

324

00:24:55,276 --> 00:25:02,294

je niet uit je hotel want dan doen de Duitsers het niet en dan kan je nog wat spullen meenemen,

325

00:25:02,294 --> 00:25:09,607

niet veel, maar in ieder geval iets, en het geheel laat je achter en je moet weg uit het hotel want

326

00:25:09,607 --> 00:25:16,625

als de Duitsers komen doen zij het, maar dan op een ruwe manier.' Dus mijn moeder moest uit het

327

00:25:16,625 --> 00:25:21,279

hotel en kon alleen maar meenemen wat ze kon dragen, niet veel.

328

00:25:22,230 --> 00:25:26,387

En wij gingen naar een heel armzalig klein appartement, er was geen badkamer en

329

00:25:26,387 --> 00:25:30,651

geen.. in de Voorstraat in Zwolle. Er was geen badkamer en er was geen warm water

330

00:25:30,651 --> 00:25:34,808

en er was maar één kraan in de keuken en ik haatte het, ik vond het vreselijk

331

00:25:34,808 --> 00:25:38,229

daar. Dus begon ik te werken bij een ouder echtpaar in Apeldoorn.

332

00:25:38,230 --> 00:25:38,230

Apeldoorn, ja.

333

00:25:38,230 --> 00:25:46,170

In het weekeinde ging ik naar huis.

334

00:25:46,170 --> 00:25:54,498

En ik kreeg er geld voor. Ik kocht altijd cadeautjes voor m'n moeder, als ik naar huis ging. Toen

335

00:25:54,498 --> 00:26:03,428

was het al zo dat je altijd een rugzak moest klaarhebben bij de deur en dan zag ik de Duitsers rondlopen

336

00:26:03,428 --> 00:26:11,756

met die laarzen en soms dan stopten ze vlak voor de deur. Het was een hele angstige tijd. En mijn

337

00:26:11,756 --> 00:26:20,514

broer ging toen trouwen, Maurits heette die, met Bep Jakobs. Haar vader en moeder hadden een sportzaak

338

00:26:20,514 --> 00:26:29,186

aan de Grote Markt in Zwolle, een hele grote sportzaak. Hij sloop dan uit het huis en langs de huizen

339

00:26:29,186 --> 00:26:38,373

want hij mocht daar niet naartoe, naar haar, 's avonds. Alsof-ie een dief was. Het was een verschrikkelijke

340

00:26:38,373 --> 00:26:46,873

tijd. Ik was alleen in de weekends thuis. En op een dag was ik buiten en we hadden in de straat van

341

00:26:46,873 --> 00:26:55,116

ons een groot huis van Katholieke mensen, een pastoor, en die zei tegen mij: 'Waar denken jullie

342

00:26:55,116 --> 00:27:03,359

dat jullie naar toe gaan, wat zal er van jou terecht komen? Kan ik iets doen?' Toen zei ik: 'Ja,

343

00:27:03,359 --> 00:27:12,117

de enige manier waarop u ons kunt redden is dat een niet-Joodse familie ons in huis neemt. Niet alleen

344

00:27:12,117 --> 00:27:20,531

mij.' En 's middags kwam hij terug en hij zegt: 'Ik heb een plaats voor je. Zorg dat je klaar bent

345

00:27:20,531 --> 00:27:28,774

morgen met de fiets', en wij hadden geen fietsen meer. En hij bracht een fiets. Ik geloof dat ze

346

00:27:28,774 --> 00:27:31,350

de fietsen mee hadden genomen.

347

00:27:31,480 --> 00:27:38,340

De radio's hadden ze gelijk meegenomen, nietwaar? En hij bracht me naar Utrecht.

348

00:27:38,340 --> 00:27:44,493

En ik zei gedag tegen m'n moeder en tegen m'n broers en ik heb ze nooit meer gezien. Dat was de laatste

349

00:27:44,493 --> 00:27:50,707

keer dat ik mijn familie heb gezien. Mijn moeder viel flauw. Ik kan me niet herinneren dat ze ooit flauw

350

00:27:50,707 --> 00:27:56,741

was gevallen. Dus ze wist dat er iets heel ergs aan de hand was. Ze brachten me naar een vrouw en die

351

00:27:56,741 --> 00:28:02,716

had een appartement in Utrecht, De Groot was haar naam. Ze was een verpleegster, ze kwam uit Zwolle.

352

00:28:02,716 --> 00:28:08,989

Een hele aardige, aardige vrouw, en ze had nog een familie in huis genomen. Maar nou vertel ik je precies

353

00:28:08,989 --> 00:28:13,590

hetzelfde wat ik die man heb verteld, want er wordt een boek over geschreven.

354

00:28:13,590 --> 00:28:16,910

Maar we hebben het nodig voor deze reeks, ja.

355

00:28:16,910 --> 00:28:21,690

Je kan niet voor 12 April.. dan wordt het gepubliceerd.

356

00:28:21,690 --> 00:28:24,210

Het verschijnt sowieso niet binnen een jaar vanaf nu.

357

00:28:24,210 --> 00:28:24,210

Oh goed.

358

00:28:24,210 --> 00:28:24,210

Maak je geen zorgen.

359

00:28:24,210 --> 00:28:24,210

Ja oké.

360

00:28:24,210 --> 00:28:24,210

Praat gewoon verder.

361

00:28:32,250 --> 00:28:33,070

Je doet het voorbeeldig.

362

00:28:33,070 --> 00:28:38,340

Want hij is overal achteraan gegaan, hij heeft het huis gevonden waar ik was ondergedoken.

363

00:28:38,340 --> 00:28:38,660

Ja.

364

00:28:38,660 --> 00:28:41,260

Dus ik ging naar

365

00:28:41,260 --> 00:28:42,240

Bilthoven.

366

00:28:42,740 --> 00:28:50,307

Want de vrouw wilde een Joodse familie in huis nemen en het was een hele aardige vrouw en het was

367

00:28:50,307 --> 00:28:57,875

een mooi appartement en het beviel me wel. Ik ging naar Bilthoven naar een vrouw met twee mannen.

368

00:28:57,875 --> 00:29:05,911

Eén broer en één waarmee ze getrouwd was. En dat was een heel groot huis, dat heeft hij me verteld,

369

00:29:05,911 --> 00:29:13,479

het was een heel groot huis en ik was de werkster. Er was geen eten in het huis. Er was een boom.

370

00:29:13,479 --> 00:29:20,969

En soms kookte ze en ook kookte ik soms soep en er waren appels op de zolder en dan stal ik soms

371

00:29:20,969 --> 00:29:28,536

een appel om op te eten. Ik was erg eenzaam, maar ik herinner me niet veel meer. Ik had hele rode

372

00:29:28,536 --> 00:29:36,026

gezwollen voeten, omdat ik niets te eten kreeg. Of we zaten naast de verwarming, want het was zo

373

00:29:36,026 --> 00:29:41,410

koud, en er was maar één verwarming. Die moest ik stoken met kolen.

374

00:29:41,410 --> 00:29:41,410

-Voorzichtig, voorzichtig-

375

00:29:45,480 --> 00:29:45,480

Dit was je niet-Joodse

376

00:29:45,480 --> 00:29:45,480

Onderduik..

377

00:29:45,480 --> 00:29:45,480

onderduikadres.

378

00:29:45,480 --> 00:29:45,800

ondergedoken.

379

00:29:45,800 --> 00:29:46,600

Ja.

380

00:29:46,600 --> 00:29:50,090

Ik mocht niet in de buurt van het raam komen, dat mocht niet,

381

00:29:50,350 --> 00:29:57,128

of de telefoon opnemen, er was geen telefoon daar, maar goed, ik mocht

382

00:29:57,128 --> 00:30:03,810

eigenlijk niets doen. Hij wil naar buiten. Mijn hond wil naar buiten.

383

00:30:03,810 --> 00:30:04,950

Zullen we dan maar even stoppen?

384

00:30:04,950 --> 00:30:04,950

[band is even stopgezet]

385

00:30:04,950 --> 00:30:06,240

Waar waren we gebleven?

386

00:30:08,410 --> 00:30:10,720

Het was het begin van de oorlog.

387

00:30:10,720 --> 00:30:11,450

Wat?

388

00:30:12,140 --> 00:30:15,471

Het begin van de oorlog. Zij beginnen, jij werkte in Apeldoorn

389

00:30:15,471 --> 00:30:18,320

en je had rode gezwollen voeten en je stal een appel.

390

00:30:18,320 --> 00:30:19,110

Appels.

391

00:30:19,110 --> 00:30:19,170

Appels

392

00:30:19,310 --> 00:30:21,980

omdat je honger had.

393

00:30:21,980 --> 00:30:29,205

Ja, dus op een dag, na een half jaar daar, zo'n half

394

00:30:29,205 --> 00:30:35,360

jaar, of drie maanden, ik weet niet hoe lang..

395

00:30:35,360 --> 00:30:35,360

geen idee van tijd

396

00:30:35,460 --> 00:30:50,450

..zei die man tegen mij: 'Je kan naar de burens gaan, daar zijn ook Joden ondergedoken.'

397

00:30:50,450 --> 00:30:54,305

'Je kunt ze bezoeken.' Dus ik was heel blij dat ik mensen

398

00:30:54,305 --> 00:30:57,890

kon ontmoeten, die in dezelfde situatie zaten als ik.

399

00:30:58,100 --> 00:31:03,910

Wat doe ik, praat ik Engels of Nederlands?

400

00:31:03,930 --> 00:31:04,820

Allebei.

401

00:31:05,400 --> 00:31:13,833

In elk geval, ik was zo blij dat ik daar naartoe kon gaan. En op het moment dat ik de deur

402

00:31:13,833 --> 00:31:22,080

open deed, kwam de politie. Hij was een verrader, die man. Hij heeft 28 mensen verraden.

403

00:31:22,080 --> 00:31:24,180

Dat was die man bij wie je in huis was?

404

00:31:24,180 --> 00:31:24,480

Waar ik in huis was.

405

00:31:24,480 --> 00:31:24,640

Alle machtig!

406

00:31:24,640 --> 00:31:31,262

En 28 Joden zijn omgekomen door hem. Ik had me voorgenomen om te zeggen: 'Ik ben verpleegster

407

00:31:31,262 --> 00:31:37,600

en ik kom om te helpen.' Want ik had een paspoort zonder het J-teken van de Ondergrondse.

408

00:31:37,860 --> 00:31:44,636

Maar hij hield het tegen het licht, dat paspoort en je kon gelijk zien dat ik Joods

409

00:31:44,636 --> 00:31:51,330

was. De politie wilde weten waar ik verstopt was geweest maar dat wilde ik ze niet

410

00:31:51,330 --> 00:31:57,290

vertellen, want de avond daarvoor was er iemand anders gekomen, een Jood.

411

00:31:57,290 --> 00:31:57,290

Een Joodse familie.

412

00:31:59,200 --> 00:32:16,040

Een professor van een universiteit.

413

00:32:16,350 --> 00:32:20,953

Dus hij vroeg mij waar ik me verscholen had. En ik wilde dat niet vertellen, want ik wist, dat

414

00:32:20,953 --> 00:32:25,460

vertel ik net, dat er iemand anders was. En toen moest ik naar het politiebureau in Utrecht.

415

00:32:25,590 --> 00:32:33,938

Mijn broer was ondergedoken in Utrecht. En ik kon daar weggkomen. De politie wilde me helpen om te ontsnappen.

416

00:32:33,938 --> 00:32:41,980

Maar ik wilde naar mijn moeder en mijn broers. Die waren.. toen ik in onderduik zat kwam er iemand langs,

417

00:32:41,980 --> 00:32:50,023

een vriend van mij of van een kennis, en die vertelde me dat mijn broers en mijn schoonzus en mijn moeder

418

00:32:50,023 --> 00:32:57,758

naar Polen waren gestuurd. Dus ik wilde naar Polen. Ik dacht dat ze in een groot kamp zaten en dat ik

419

00:32:57,758 --> 00:33:03,579

ze wel zou vinden, begrijp je? Dus ik wilde daar helemaal niet weg, vandaar.

420

00:33:07,920 --> 00:33:10,150

Je wilde niet weg uit het politiebureau?

421

00:33:10,150 --> 00:33:13,620

Ik zou niet weten waar ik heen moest, ik had geen geld.

422

00:33:13,620 --> 00:33:18,376

Ik had geen geld en waar moest ik heen? Weer naar de Ondergrondse was ook moeilijk

423

00:33:18,376 --> 00:33:22,610

en ik wist niet.. ik wilde niet samen met mijn broer ondergedoken zitten.

424

00:33:23,230 --> 00:33:28,885

Ik wilde niet ondergedoken zitten samen met mijn broer. Zij hadden twee kleine kinderen

425

00:33:28,885 --> 00:33:34,800

en mij lieten ze links liggen, het was een klein kamertje en dus. Ik wilde naar mijn moeder

426

00:33:34,800 --> 00:33:39,870

en mijn familie, ik zou ze wel vinden. Vandaar dat ik naar de gevangenis ging.

427

00:33:39,870 --> 00:33:39,870

Ja.

428

00:33:42,140 --> 00:33:44,700

Ik zat daar zeker drie tot vier maanden in de gevangenis denk ik.

429

00:33:44,700 --> 00:33:53,679

Ik weet niet hoe lang. Er was ook een vrouw en die had een grote.. waar je de deur

430

00:33:53,679 --> 00:34:02,550

mee open kan maken, dat was een rijke vrouw, een vrouw met geld en ze zat al heel

431

00:34:02,550 --> 00:34:11,091

lang in de gevangenis en die liet alles komen van de Ondergrondse. En haar man

432

00:34:11,091 --> 00:34:18,210

had een hoedenfabriek. We waren met zo'n acht vrouwen in een cel.

433

00:34:18,660 --> 00:34:24,892

Er was ook een Duitse vrouw die ons eten bracht. Op een keer zegt ze tegen mij:

434

00:34:24,892 --> 00:34:31,282

'Je ziet er uit als iemand die ik ken.' En die werkte in een hotel. En mijn broer

435

00:34:31,282 --> 00:34:37,200

zat op de hotelschool en die moest in het hotel werken waar zij ook werkte.

436

00:34:37,810 --> 00:34:41,580

Dus vanaf die tijd, in de gevangenis, hebben we dubbel te eten gekregen.

437

00:34:41,580 --> 00:34:42,400

Fantastisch!

438

00:34:43,040 --> 00:34:49,530

Ja. Ik had een engel op mijn schouder zeg ik altijd. Er was echt iets wat ik had.

439

00:34:50,220 --> 00:34:52,440

Zal ik hem naar binnen laten?

440

00:34:52,440 --> 00:34:53,480

Ja, wil je hem naar binnen laten?

441

00:34:53,760 --> 00:34:56,090

Zeker. Wil jij het?

442

00:34:56,540 --> 00:34:57,940

Ja.

443

00:34:58,040 --> 00:35:02,420

Stop. [band wordt even stopgezet]

444

00:35:03,310 --> 00:35:05,540

Je kreeg dubbel voer in de

445

00:35:06,220 --> 00:35:06,570

gevangenis.

446

00:35:06,570 --> 00:35:07,810

In de gevangenis, ja.

447

00:35:07,810 --> 00:35:08,720

Omdat je die vrouw kende.

448

00:35:08,720 --> 00:35:14,345

Ja. Daarvandaan moesten we naar een kantoor, we kwamen samen met een heleboel

449

00:35:14,345 --> 00:35:19,970

meisjes en vrouwen. Die vrouwen hadden een soort baarden. Bij sommige vrouwen

450

00:35:19,970 --> 00:35:23,769

groeide een baard, sommige vrouwen hadden een baard!

451

00:35:23,770 --> 00:35:26,400

Iedereen heeft wel een paar haartjes, maar..

452

00:35:26,400 --> 00:35:32,190

Nou, die hadden al een.. Maar goed, de meisjes bleven bij elkaar.

453

00:35:33,210 --> 00:35:39,290

Ik was geloof ik de oudste, Ulla Stern was er ook, in die groep.

454

00:35:39,290 --> 00:35:39,290

Van die acht meisjes?

455

00:35:39,290 --> 00:35:41,470

Acht of negen, ik weet niet hoeveel.

456

00:35:42,020 --> 00:35:42,990

Dat staat wel ergens.

457

00:35:43,300 --> 00:35:47,541

Dat staat ook wel beschreven, dat kun je nalezen, het Rode Kruis

458

00:35:47,541 --> 00:35:51,650

heeft een klein boekje, en daarin is alles precies beschreven.

459

00:35:51,650 --> 00:35:55,210

Maar ik wil gewoon jouw verhaal horen.

460

00:35:55,210 --> 00:35:59,761

En ook precies beschreven hoeveel overlevenden van Sobibor er zijn.

461

00:35:59,761 --> 00:36:04,585

Er was één Duits meisje, die zegt: 'Es geht alles vorüber.' Het werd

462

00:36:04,585 --> 00:36:08,730

alles., dat was een liedje. [zingt] 'Es geht alles vorüber'

463

00:36:08,730 --> 00:36:10,270

[zingt] 'Alles schnell vorüber'

464

00:36:10,270 --> 00:36:12,170

[zingt] 'Es geht alles vorbei'

465

00:36:12,170 --> 00:36:13,760

[zingt] 'Nur wir lieben

466

00:36:14,260 --> 00:36:16,230

[zingt] und die..'

467

00:36:16,230 --> 00:36:22,927

Ja, dat was dat meisje aan het zingen, want ze was een Duitse. En daarvandaan gingen we naar

468

00:36:22,927 --> 00:36:29,624

Vught. En we kwamen in Vught, dat was toen net open, en er was een man, een handelsreiziger,

469

00:36:29,624 --> 00:36:36,321

die kwam altijd naar ons hotel! Die zei toen: 'Wil je hoofd worden van de wasserij?' Ik zei:

470

00:36:36,321 --> 00:36:43,091

'Ja.' Zie je, ik had altijd mazzel. Dus ik was hoofd van de wasserij. En dat stuurden ze weg,

471

00:36:43,091 --> 00:36:49,716

het wasgoed, in van die manden. Ik had toen ook in één van die manden kunnen gaan zitten,

472

00:36:49,716 --> 00:36:56,486

maar ik dacht: 'Waar ga ik dan naartoe? Ik heb geen geld!' Ik had geen idee wat ik zou moeten

473

00:36:56,486 --> 00:37:03,111

doen als ik daaruit zou komen. En er werd een hoop gestolen, kleren. En we hadden niet veel

474

00:37:03,111 --> 00:37:07,770

te eten daar. En de mannen hadden het heel zwaar daar, in Vught.

475

00:37:08,530 --> 00:37:15,986

Heel zwaar. Ik denk dat ik in januari naar Vught kwam, want het was geopend in

476

00:37:15,986 --> 00:37:23,347

december. Ik denk aan het eind, begin december. Nee, begin januari. Toen kwam

477

00:37:23,347 --> 00:37:30,230

ik naar Vught, je kan het allemaal opzoeken, het is allemaal beschreven.

478

00:37:30,230 --> 00:37:32,190

Ja, oké.

479

00:37:32,190 --> 00:37:39,215

En het was niet zo erg, omdat ik niet in het kamp zat, snap je. Ik zat niet in het kamp. 's Avonds

480

00:37:39,215 --> 00:37:46,170

zag ik de meisjes weer. De tijd ging snel voorbij, ik kan me niet echt veel herinneren van Vught.

481

00:37:46,170 --> 00:37:47,190

Jullie sliepen in een barak veronderstel ik?

482

00:37:47,190 --> 00:37:52,250

Dat denk ik, dat weet ik niet meer.

483

00:37:52,570 --> 00:38:07,641

We hadden geen dekens daar, het was ook pas geopend. We hadden geen zout in het eten en geen

484

00:38:07,641 --> 00:38:21,730

dekens. Van daaruit zijn we naar Westerbork gegaan. Op 3 april denk ik, of op 6 april.

485

00:38:22,020 --> 00:38:22,920

1944.. 1943.

486

00:38:22,920 --> 00:38:23,230

Ja.

487

00:38:23,230 --> 00:38:24,260

1944

488

00:38:24,260 --> 00:38:24,340

Nee.

489

00:38:24,340 --> 00:38:31,394

1943! Toen zijn we van daar naar Westerbork gegaan. En daar zaten we dan samen met de

490

00:38:31,394 --> 00:38:38,781

mannen. En die mannen zagen er verschrikkelijk uit daar. Die werden geslagen en ze hadden

491

00:38:38,781 --> 00:38:46,084

geen haar op hun hoofd, dat was er allemaal af. Ze zagen er vreselijk uit, ze hadden een

492

00:38:46,084 --> 00:38:53,305

hele zware tijd in Vught. En toen ik in Vught kwam, was daar een broer van mijn moeder.

493

00:38:53,305 --> 00:39:00,775

Met drie kinderen, drie of vier, dat weet ik niet meer. Sorry, dat zou ik op hebben moeten

494

00:39:00,775 --> 00:39:06,170

zoeken maar dat heb ik niet gedaan. En hij wou mij eruit krijgen.

495

00:39:07,700 --> 00:39:11,618

Maar omdat ik me verscholen had had ik straf gekregen, en

496

00:39:11,618 --> 00:39:15,400

ze konden mij niet uit de groep van gestraften krijgen.

497

00:39:15,400 --> 00:39:15,400

Wie wilde je er uit halen?

498

00:39:15,400 --> 00:39:16,760

De broer van mijn moeder.

499

00:39:16,760 --> 00:39:16,860

Oké.

500

00:39:16,860 --> 00:39:22,140

Nathan Nathans. Heete die. En hij was met z'n vrouw en met drie of vier kinderen.

501

00:39:22,140 --> 00:39:22,140

Je was een strafgeval?

502

00:39:22,140 --> 00:39:22,140

In Westerbork.

503

00:39:22,140 --> 00:39:23,490

Je was een strafgeval?

504

00:39:23,490 --> 00:39:30,647

Ik was een strafgeval. We waren daar maar een week. Na een week zijn we vervoerd vanuit Westerbork.

505

00:39:30,647 --> 00:39:37,877

We zaten in een goederentrein met zestig mensen samen, en ze hadden zo wat stro op de grond gegooid.

506

00:39:37,877 --> 00:39:45,324

Het was verschrikkelijk. Maar daar herinner ik me niet veel meer van. Ik weet nog dat, er was een klein

507

00:39:45,324 --> 00:39:52,626

raampje in zo'n goederenwagon. En ze zeiden dat we er als vee bijzaten; ze hadden zo de pest aan ons,

508

00:39:52,626 --> 00:40:00,073

ze wilden dat wij onze dood tegemoet gingen. Toen waren we al in Polen denk ik. Dat we dat konden zien.

509

00:40:00,073 --> 00:40:07,158

Want er waren zo veel mensen in die trein, ik wilde niet echt naar buiten kijken, uit het raampje.

510

00:40:07,158 --> 00:40:14,749

Veel meer herinner ik me niet. Er was een ton in de.. ik kan me niet herinneren dat we naar de wc gingen.

511

00:40:14,749 --> 00:40:22,051

Het was dag en nacht, we hadden niks te drinken, we hadden niks te eten, dat weet ik nog. Maar ik had

512

00:40:22,051 --> 00:40:29,426

geen honger. We waren heel bang, het was een hele angstige tijd hoor. En na drie dagen en drie nachten

513

00:40:29,426 --> 00:40:36,583

kwamen we aan en toen, die politie was ook nog verschrikkelijk en de honden gingen over de trein en

514

00:40:36,583 --> 00:40:43,741

langs de trein met de politie en er waren schoten. Want ondertussen schoten ze omdat, ik weet niet,

515

00:40:43,741 --> 00:40:51,404

we anders misschien probeerden te vluchten. Maar je kon niet vluchten. Je was maar een stomme Nederlander.

516

00:40:51,404 --> 00:40:54,079

Nederlanders waren onnozel, nietwaar?

517

00:40:54,080 --> 00:40:54,080

Waarom waren ze

518

00:40:54,080 --> 00:41:00,936

Waarom? We waren te goedgegelovig, we waren te naïef. Met de koningin

519

00:41:00,936 --> 00:41:06,180

en met de, dingetjes, de Nederlanders zijn heel naïef.

520

00:41:06,180 --> 00:41:06,180

Ja.

521

00:41:06,180 --> 00:41:06,180

Dat is wat ik denk.

522

00:41:06,180 --> 00:41:06,180

Naïef.

523

00:41:06,500 --> 00:41:14,368

Ja, het waren hele aardige, voortreffelijke families. In ieder geval, we kwamen aan in Sobibor. Ik zag

524

00:41:14,368 --> 00:41:22,237

nergens de naam Sobibor. Ik wist niet dat het dat was. De deur werd opengemaakt en toen begonnen ze te

525

00:41:22,237 --> 00:41:30,029

schreeuwen en te slaan en we vielen over elkaar heen. En er was een kleine trolley en toen stopten ze

526

00:41:30,029 --> 00:41:38,129

allemaal mensen in die trolley. Ik herinner me één jongen, zijn vader was professor aan de universiteit

527

00:41:38,129 --> 00:41:46,075

van Amsterdam geloof ik, die dacht dat-ie een held was, hij ging óp die trolley zitten en hij ging met

528

00:41:46,075 --> 00:41:53,866

die trolley zo naar de gaskamer. Die trolley ging linea recta naar de gaskamer, die zag je nooit meer

529

00:41:53,866 --> 00:42:01,967

terug. Maar iedereen ging naar de gaskamer. Er kwam een transport van 2000 mensen en vier uur later waren

530

00:42:01,967 --> 00:42:07,289

ze dood. Het is zó, zó.. Ik lijd hier zó onder, je hebt geen idee.

531

00:42:08,740 --> 00:42:15,025

Hoe was het mogelijk! Hoe was het mogelijk dat niemand iets deed? Hoe is het mogelijk! Ik

532

00:42:15,025 --> 00:42:21,240

zag jongens lopen, naakt, die moesten hun kleren uitdoen en dan zeiden ze: 'Kom, kom, we

533

00:42:21,240 --> 00:42:26,890

gaan een douche nemen. Kom. We moeten rennen. Naar de douche. Een douche nemen.'

534

00:42:26,890 --> 00:42:29,740

Waar belandde jij dan?

535

00:42:29,740 --> 00:42:30,540

Wat?

536

00:42:30,540 --> 00:42:31,190

Waar kwam jij terecht dat je dat..

537

00:42:31,190 --> 00:42:32,420

Wat?

538

00:42:32,450 --> 00:42:36,370

Waar kwam jij terecht dat je dat kon zien?

539

00:42:36,370 --> 00:42:43,994

Dat was al weer later. Ik was zes maanden in het kamp. Van daar gingen we naar kamp 1. Sobibor

540

00:42:43,994 --> 00:42:51,619

was verdeeld in drie kampen. Kamp 1, Kamp 2 en kamp 3. In Kamp 1 sliepen we, in Kamp 2 werkten

541

00:42:51,619 --> 00:42:58,920

we, in Kamp 3 was de gaskamer. Dan was er nog een kamp, dat waar de kleren naartoe gingen.

542

00:42:58,920 --> 00:43:08,180

Hoe werd je geselecteerd voor Kamp 1?

543

00:43:08,180 --> 00:43:08,180

Wat?

544

00:43:08,180 --> 00:43:08,720

Hoe kwam het dat je daarheen ging?

545

00:43:08,720 --> 00:43:11,440

Hoe het kwam dat ik daarheen ging?

546

00:43:11,440 --> 00:43:12,370

Ja.

547

00:43:12,370 --> 00:43:14,050

Omdat ik een goi was. Wat een vraag!

548

00:43:15,350 --> 00:43:22,933

Nee! Mijn vraag is, sorry, je begrijpt me niet goed, ik stel nooit dat soort domme

549

00:43:22,933 --> 00:43:29,870

vragen. Waarom werd je niet geselecteerd voor de gaskamer? Wat gebeurde er?

550

00:43:29,870 --> 00:43:33,868

Omdat ik jong was. Ik liep samen met een heel stel jonge meiden van zestien,

551

00:43:33,868 --> 00:43:36,920

zeventien, achttien en negentien jaar oud, ik was twintig.

552

00:43:36,920 --> 00:43:38,740

Een groep Nederlandse meisjes?

553

00:43:38,930 --> 00:43:40,910

Allemaal Nederlandse meisjes.

554

00:43:40,910 --> 00:43:41,290

Ja?

555

00:43:41,290 --> 00:43:42,820

En misschien..

556

00:43:42,820 --> 00:43:43,440

Dat was mijn vraag.

557

00:43:43,440 --> 00:43:52,880

..misschien was er ook een Duits Joods meisje, en we liepen

558

00:43:52,880 --> 00:44:01,040

samen. Ze zeiden ons aan de zijkant te gaan zitten.

559

00:44:01,040 --> 00:44:02,260

Je had geen idee..

560

00:44:13,430 --> 00:44:13,430

-Ik kan dit beter dan jij-

561

00:44:13,430 --> 00:44:14,680

-Oké ik geloof je-

562

00:44:15,110 --> 00:44:22,145

Goed, toen brachten ze ons naar Kamp 1. Ik zag twee mensen vanuit mijn thuisstad. Veterman,

563

00:44:22,145 --> 00:44:29,102

twee zusters van hem leven nog, dat is één van de negentien mensen die in Sobibor werden

564

00:44:29,102 --> 00:44:35,751

geselecteerd voor andere kampen. En van Zeehandelaar en Van Troostwijk ook uit Zwolle,

565

00:44:35,751 --> 00:44:42,554

mannen, jonge mannen. We kwamen voorbij met een vrouw met de jonge kinderen en ik zag ze

566

00:44:42,554 --> 00:44:49,280

en zei gedag, maar ze waren bang om iets tegen me te zeggen, dus ze gingen weer aan het

567

00:44:49,280 --> 00:44:54,460

werk en toen gingen wij ook aan het werk. Ik moest kleding sorteren

568

00:44:54,460 --> 00:45:03,746

Ik had geen idee wat ik aan het doen was, absoluut geen idee waar ik mee bezig was. Pakketjes

569

00:45:03,746 --> 00:45:12,433

waren er en rugzakken moesten leeg, met chocola en van alles zat daarin en dat was mijn

570

00:45:12,433 --> 00:45:21,120

werk. Al die tijd, zes maanden, dat ik in Sobibor was moest ik kleren sorteren. Wanneer

571

00:45:21,120 --> 00:45:30,206

er geen transporten binnen kwamen moesten we wat anders doen, opruimen in de bossen of iets

572

00:45:30,206 --> 00:45:38,893

dergelijks. Bomen omzagen, trolleys vullen met zand, met een Duitser achter je rug. Dat

573

00:45:38,893 --> 00:45:47,680

is wat ik deed, ik had geen idee waar ik mee bezig was. En dan was het vier, vijf uur en

574

00:45:47,680 --> 00:45:54,570

kwamen we naar buiten en dan was er een geur van.., van botten, van..

575

00:45:54,570 --> 00:45:54,570

Huid en botten.

576

00:45:54,570 --> 00:46:02,208

En de geur van eten. Ik stond dan buiten, er was een groot vuur en je zag rook maar je had geen idee

577

00:46:02,208 --> 00:46:09,922

wat het was, je had geen idee! We kwamen in kamp 1, waar we sliepen, en er waren Duitsers die stonden

578

00:46:09,922 --> 00:46:17,331

daar met een paar Joodse mensen die een instrument hadden. En zij moesten dus muziek maken en wij

579

00:46:17,331 --> 00:46:23,900

moesten dat zien, hoe dat vuur brandde, en al die Poolse Joden.. en we moesten dansen.

580

00:46:23,990 --> 00:46:27,040

Tot plezier van de Duitsers.

581

00:46:27,320 --> 00:46:37,891

Dat vonden ze lollig, en Chaim vroeg of ik met hem wilde dansen. Als ik op scholen vertelde dan

582

00:46:37,891 --> 00:46:48,462

zei ik: 'En hij was meteen verliefd op me.' En Chaim zat dan naast me te lachen. Hij moest daar

583

00:46:48,462 --> 00:46:59,033

altijd om lachen, dan werd-ie helemaal rood in z'n gezicht. Hij heeft mijn leven gered. Hij was

584

00:46:59,033 --> 00:47:09,493

een soort 'tomboy'. Hij zei: 'Rustig maar. Niemand hoeft te weten wie je bent. En later gingen

585

00:47:09,493 --> 00:47:20,287

we naar bed en gingen we slapen. En ik zag Chaim niet meer en ik mocht hem niet. Hij was helemaal

586

00:47:20,287 --> 00:47:31,303

niet knap. Hij had vreemde kleren aan, niet zoals in Nederland. Ik kwam rechtstreeks uit Nederland.

587

00:47:31,303 --> 00:47:42,097

Ik was wel in Vught geweest, maar toch. Ik weet niet veel van wat daarna gebeurde. Ik ging kleren

588

00:47:42,097 --> 00:47:48,440

sorteren, grote koffers op de grond en eerste kwaliteit..

589

00:47:48,440 --> 00:47:48,680

Tuurlijk!

590

00:47:48,680 --> 00:47:49,210

Ja.

591

00:47:49,210 --> 00:47:49,620

Asjeblieft!

592

00:47:49,620 --> 00:47:49,860

Markus?

593

00:47:49,860 --> 00:47:54,570

Mag ik je vragen: wanneer werd je verliefd op Chaim?

594

00:47:57,370 --> 00:47:59,400

Toen we waren ondergedoken. [grinnikt]

595

00:48:00,270 --> 00:48:01,520

Pas na Sobibor?

596

00:48:01,520 --> 00:48:12,978

Chaim was verliefd op mij, ik was niet verliefd op hem. Hij was mijn beste vriend! Hij was zoals mijn

597

00:48:12,978 --> 00:48:24,097

vader, ik had geen vader, een goede vader. Hij was, hij redde mijn leven in Sobibor, toen ik tyfus

598

00:48:24,097 --> 00:48:35,329

had, en met alles. Dan zei-ie: 'Selma, rustig aan. Steel niet zoveel eten', zei-ie. Want ik had een

599

00:48:35,329 --> 00:48:45,540

nichtje in Sobibor, Ellie Nathans, en Ulla en Chaim en ik en er was nog iemand, en ik stal

600

00:48:45,540 --> 00:48:54,244

eten. Dat stopte ik in m'n beha, ik was vrij goed gevuld. Ik kookte wat en dat deelden we met elkaar.

601

00:48:54,244 --> 00:49:03,034

We kregen niet genoeg te eten; het was heel slecht, het eten dat je daar had. Het was verschrikkelijk,

602

00:49:03,034 --> 00:49:11,221

het eten was verschrikkelijk. Chaim dwong me om het te eten. 'Selma, je moet het opeten!' En we

603

00:49:11,221 --> 00:49:18,030

hadden ontzettend veel luizen enzo en hij hielp me met ontluizen en, en hij was

604

00:49:18,030 --> 00:49:23,680

mijn, eh.. En ik was erg gelukkig want ik had nog nooit een vriendje gehad.

605

00:49:24,200 --> 00:49:27,610

Ja, ik had nog nooit een vriendje gehad.

606

00:49:27,820 --> 00:49:37,619

Ik was twintig, ik was nog erg kinderachtig. Mijn moeder had me nooit iets verteld

607

00:49:37,619 --> 00:49:47,300

en ik wist helemaal niets. Ze had een zwaar leven mijn moeder. Dus hij was super.

608

00:49:47,300 --> 00:49:52,010

En de Duitsers benaderden je nooit seksueel?

609

00:49:52,010 --> 00:49:59,940

Nee, nooit. Ze noemden ons bruid en bruidegom.

610

00:49:59,940 --> 00:50:03,180

Bruid en bruidegom?

611

00:50:03,180 --> 00:50:10,680

Ja. Want wij waren altijd samen.

612

00:50:10,900 --> 00:50:17,588

Soms moesten we 's avonds op appèl staan en ik zorgde er altijd voor dat ik naast Chaim bleef,

613

00:50:17,588 --> 00:50:24,205

en één keer schoten ze dertien mensen dood, meest Nederlanders, want toen hadden twee mensen

614

00:50:24,205 --> 00:50:30,964

proberen te vluchten. En ze executeerden al die mensen, ik stond naast Chaim en we keken allebei

615

00:50:30,964 --> 00:50:37,511

niet. Ik keek nooit wanneer er iemand werd vermoord. Als ze gevallen waren dan keek ik. Nooit

616

00:50:37,511 --> 00:50:44,129

heb ik gekeken, en bij hem was dat hetzelfde. Als er iets engs gebeurt dan kijk ik niet. Ik ga

617

00:50:44,129 --> 00:50:51,028

alle zenders af 's avonds totdat ik een praatprogramma heb gevonden, gisteren was erg interessant,

618

00:50:51,028 --> 00:50:57,646

ik ben vergeten wat het was, maar het waren interessante sprekers waar ik naar luisterde, maar

619

00:50:57,646 --> 00:51:01,799

altijd die meisjes en films. Ik hou daar helemaal niet van.

620

00:51:01,800 --> 00:51:06,050

Maar de Duitsers behandelden jou nooit als een vrouw?

621

00:51:06,050 --> 00:51:06,840

Nooit. Ze behandelden me nooit als wat als wat?

622

00:51:06,840 --> 00:51:07,780

Als een vrouw?

623

00:51:07,780 --> 00:51:14,987

Nee! Ze raakten je niet aan en ze keken niet naar je en ze deden helemaal

624

00:51:14,987 --> 00:51:22,391

niets. Absoluut niets. Ze hadden hun eigen vrouwen daar denk ik. Ze hadden,

625

00:51:22,391 --> 00:51:28,710

hoe heten die bewakers? Ook Pools, niet Pools, uit de Oekraïne.

626

00:51:28,710 --> 00:51:29,040

Ja.

627

00:51:33,720 --> 00:51:34,840

Ja, ik denk dat ze een heel stelletje vrouwen hadden daar, Oekraïnsche vrouwen.

628

00:51:34,840 --> 00:51:36,320

Meer buiten het kamp, denk ik.

629

00:51:38,040 --> 00:51:38,800

Ze hebben nooit zelfs ook maar...

630

00:51:38,800 --> 00:51:51,500

Je vertelde me dat je samen was met Chaim toen de opstand uitbrak.

631

00:51:51,500 --> 00:51:52,180

Wat?

632

00:51:52,950 --> 00:51:54,680

Toen de opstand begon, was je samen met Chaim?

633

00:51:54,680 --> 00:51:56,870

Nee, ik had tyfus.

634

00:51:56,870 --> 00:52:05,560

En de opstand duurde maar een paar uur. De hele opstand was maar een paar uur. Natuurlijk

635

00:52:05,560 --> 00:52:14,251

was ik bij de opstand zelf, maar ze hadden daar met elkaar over gesproken. Er was de hele

636

00:52:14,251 --> 00:52:21,769

tijd al een plan. Maar de moed ontbrak. En toen kwamen de Russische Joden uit

637

00:52:21,770 --> 00:52:21,770

Minsk?

638

00:52:21,770 --> 00:52:28,460

Minsk. En die bouwden, heel groot, Sobibor, het kamp. Grote barakken maakten ze en wij

639

00:52:28,460 --> 00:52:35,072

kregen ook een nieuwe barak, wij kregen ook een nieuwe plaats waar we in sliepen. Dat

640

00:52:35,072 --> 00:52:41,140

is wat ik me herinner. Het was rond en het was mooi. Ik had tyfus in die tijd.

641

00:52:41,140 --> 00:52:41,520

Ja.

642

00:52:41,520 --> 00:52:49,111

Ik was al weer beter. En zij overlegden en zij wilden eerst 's nachts vluchten.

643

00:52:49,111 --> 00:52:56,702

En er was één man ,die werd later neergeschoten in Polen toen hij ging kijken

644

00:52:56,702 --> 00:53:03,910

bij zijn huis, en dat was de zoon van een rabbi, hij was familie van Esther

645

00:53:03,910 --> 00:53:11,979

en hij was de voornaamste persoon van de Joden. En hij zei, ik ben zijn naam vergeten,

646

00:53:11,979 --> 00:53:19,204

namen vergeet ik vaak, hij zei: 'Rustig aan. Laten we het overleggen.' En hij

647

00:53:19,204 --> 00:53:25,210

was degene die sprak met die Rus, een week! Tien dagen, hooguit.

648

00:53:26,850 --> 00:53:37,870

En hij vertelde hem wat het plan was, want we moesten iedereen de kans bieden om te vluchten.

649

00:53:37,870 --> 00:53:38,800

Wist jij het?

650

00:53:38,800 --> 00:53:38,800

Ik wist het niet.

651

00:53:38,800 --> 00:53:38,800

Nee?

652

00:53:38,800 --> 00:53:45,336

Ik wist het niet. Chaim zei een dag van tevoren: 'Selma, kom morgen om

653

00:53:45,336 --> 00:53:51,500

vier uur. Zorg dat je bij het huis bent waar alle medicijnen zijn.

654

00:53:51,500 --> 00:53:59,143

Om vier uur, en trek veel kleren aan. En probeer aan een paar laarzen te komen.' Er was toen één Duitser,

655

00:53:59,143 --> 00:54:06,787

die was erg goed en die gaf schoenen en laarzen. Ik kocht laarzen die me precies pasten en ik had eigenlijk

656

00:54:06,787 --> 00:54:13,931

iets ruimere moeten nemen omdat, toen ze nat werden waren ze te klein. Ik paste er niet meer in, dus

657

00:54:13,931 --> 00:54:21,217

ik ben het hele gebied doorgelopen met aan de zijkant opengesneden laarzen. Want ik kreeg ze niet meer

658

00:54:21,217 --> 00:54:28,504

aan en ik had maar één paar laarzen. Dus dat deed ik. Ik was daar om vier uur, toen het vier uur was

659

00:54:28,504 --> 00:54:35,719

ging ik daar naartoe. Als een Duitser me had gezien dan zou die iets gezegd hebben. [grinnikt] Ik had

660

00:54:35,719 --> 00:54:43,291

zo veel kleren aan. Chaim stond daar met een jongen te praten, een jongeman. En die jongeman was betrokken

661

00:54:43,291 --> 00:54:50,578

bij de opstand. En we moesten gaan. We wisten allebei, er waren al tien doden denk ik. Tien dood, maar

662

00:54:50,578 --> 00:54:55,150

die Mosj, wat is z'n naam, die was ook in.. jij hebt hem gezien?

663

00:54:55,150 --> 00:54:55,550

Toivi?

664

00:54:55,550 --> 00:54:56,110

Wie?

665

00:54:56,110 --> 00:54:56,430

Toivi.

666

00:54:56,430 --> 00:55:03,352

Toivi. Ik denk dat het Toivi was. Maar ik weet het niet. En die vertelde de hele tijd, dat er zoveel

667

00:55:03,352 --> 00:55:10,137

doden waren. Die smokkelde ook dingen naar buiten, heb ik gehoord. In ieder geval, Chaim zei tegen

668

00:55:10,137 --> 00:55:16,713

hem: 'Je moet gaan.' En toen zei-ie: 'Ik kan niet gaan.' Dus toen is Chaim gegaan. En Chaim zei

669

00:55:16,713 --> 00:55:23,290

tegen mij: 'Haal een mes van binnen,' want er waren ook messen en dat soort dingen. Ik weet dat

670

00:55:23,290 --> 00:55:29,867

niet meer maar Chaim heeft me verteld dat ik dat gedaan heb en ik gaf Chaim een mes. En ik kwam

671

00:55:29,867 --> 00:55:36,582

daar terug en toen was Chaim weg! Ohhh! Wat moest ik nu alleen? Oh! Ik had geen idee. Dus ik ging

672

00:55:36,582 --> 00:55:43,574

op zoek naar hem. Toen hoorde ik gegil vanuit die plek, ze waren hem aan het vermoorden, die Duitser,

673

00:55:43,574 --> 00:55:50,151

en hij schreeuwde als een varken dat wordt gekeeld. Niet dat ik ooit een varken heb gehoord dat

674

00:55:50,151 --> 00:55:56,728

werd gekeeld. Ontzettend. Dus ik ging snel terug naar de plek waar hij eerst was, en hij zei me

675

00:55:56,728 --> 00:56:03,304

dat ik moest wachten en toen gingen we met z'n allen op appèl staan en.. Hier ongeveer was het

676

00:56:03,304 --> 00:56:07,320

kantoor waar Chaim hem doodde en hier was waar we werkten.

677

00:56:07,470 --> 00:56:11,920

Dus Chaim moest helemaal voorlangs lopen, naar waar hij iemand doodde.

678

00:56:12,170 --> 00:56:15,610

Want die man, als die in leven zou zijn, die had een machine, een

679

00:56:19,460 --> 00:56:19,710

geweer.

680

00:56:19,710 --> 00:56:25,792

Die zou, dingetjes, want de elektriciteit was uitgeschakeld, de telefoon was uit en hij zou gelijk

681

00:56:25,792 --> 00:56:31,875

in de gaten hebben gehad dat er iets niet helemaal koosjer was. Dus ik liep daar en ik denk wat

682

00:56:31,875 --> 00:56:38,215

te doen, en toen ging er een deur open en komt Chaim naar buiten. Ik liep er net langs en toen kwam

683

00:56:38,215 --> 00:56:44,490

Chaim aan. Ik had een engel op mijn schouder, eerlijk waar. Hij zat onder het bloed, ik maakte het

684

00:56:44,490 --> 00:56:50,765

schoon, hij had een snee in z'n arm van die messen zo dicht op z'n huid. En hij vertelde me dat-ie

685

00:56:50,765 --> 00:56:56,912

had gezegd: 'Voor mijn vader en voor mijn broer en voor alle Joden die hij vermoord had.' En hij

686

00:56:56,912 --> 00:57:02,995

zei dat over al die Joden die hij vermoord had, toen hij hem hier stak. En daar komt Chaim naar

687

00:57:02,995 --> 00:57:09,142

buiten en ik maakte hem schoon, en hij zei: 'Selma kom', en hij pakte m'n hand en ik deed er een

688

00:57:09,142 --> 00:57:15,225

zakdoek omheen. Dat heeft hij me verteld, ik was het vergeten. En we begonnen te rennen. Er was

689

00:57:15,225 --> 00:57:21,436

daar een klein huisje en ze begonnen al te schieten. Dat was Frenzl, hij begon met schieten en ik

690

00:57:21,436 --> 00:57:27,519

denk dat hij een vuilnisemmer, iets voor zich had, zoals de bovenkant van een vuilnisemmer, dat

691

00:57:27,519 --> 00:57:33,602

zag ik en Chaim zei: 'Kom we moeten weg.' Dus we begonnen weer te rennen. En iedereen begon ons

692

00:57:33,602 --> 00:57:40,005

achterna te rennen en we gingen naar de hoofdingang, zodat we niet in de mijnen liepen. En we gingen

693

00:57:40,005 --> 00:57:46,152

naar buiten bij de hoofdpoot en we renden en we renden en we renden. Totdat hij.. eh die net is

694

00:57:46,152 --> 00:57:49,610

overleden, hij was 94 jaar oud, hier in Amerika, Kurt.

695

00:57:49,610 --> 00:57:50,350

Kurt Thomas?

696

00:57:50,350 --> 00:57:58,535

Kurt Thomas! Die zegt: 'Waar is Minny?' Minny was zijn vriendin. Ik zeg: 'Moet ik weten waar Minny is?

697

00:57:58,535 --> 00:58:06,801

Jij hoort dat te weten.' Midden in het bos zei ik dat, en dus gingen we verder en ik zag een heel stel

698

00:58:06,801 --> 00:58:14,907

mensen uit Sobibor. Die allemaal gevlucht waren. En ze wilden Chaim neerschieten omdat ze mij er niet

699

00:58:14,907 --> 00:58:22,932

bij wilden. Ze moesten Nederlanders niet. Dus ik sprong voor Chaim, dat deed ik, dat herinner ik me,

700

00:58:22,932 --> 00:58:31,358

en ze schoten ons dus niet neer. En Chaim zei: 'Ik heb jullie niet nodig.' Toen gingen we met z'n tweeën

701

00:58:31,358 --> 00:58:39,384

er vandoor. Chaim vroeg Kurt. Hij, Kurt, heeft me dat verteld, maar godzijdank ging Kurt niet mee en

702

00:58:39,384 --> 00:58:47,569

dus zijn wij gaan lopen. Chaim had veel geld bij zich. Ik weet niet hoeveel. Hij had gouden kettingen,

703

00:58:47,569 --> 00:58:55,675

hij had diamanten, in een brillenbrilkoker. En we liepen en we liepen en we liepen en we waren aan de

704

00:58:55,675 --> 00:59:04,182

buitengrens van een klein stadje. En Chaim klopte op een deur en vroeg of we daar konden blijven, overdag.

705

00:59:04,182 --> 00:59:12,448

En die man zei ja. Chaim gaf hem een briefje van twintig dollar en we bleven daar, dat was dan overdag,

706

00:59:12,448 --> 00:59:20,954

op de zolder. Ik moest naar de wc, ik voelde me steeds schuldig dat ik naar de wc moest daar op die zolder

707

00:59:20,954 --> 00:59:29,060

en toen het avond was, begonnen we weer te lopen. En we liepen en we liepen. Ik denk zo'n tien dagen.

708

00:59:29,060 --> 00:59:37,085

We hadden niet te eten we sliepen in het bos en 's nachts liepen we. Niet door open gebied, ook door

709

00:59:37,085 --> 00:59:45,351

het bos meestal. Op een keer waren we verstopt in een hooimijt. En daar kwamen allemaal kleine kinderen

710

00:59:45,351 --> 00:59:53,617

en die zaten bovenop die hooimijt. Die kwamen bovenop ons en wij moesten daar weg en zij wisten dat het

711

00:59:53,617 --> 01:00:01,803

was, omdat wij Joden waren, begrijp je? Dus wij begonnen te lopen en dat was overdag, dat we liepen en

712

01:00:01,803 --> 01:00:09,989

er kwamen twee mensen met een wagen en die zeiden: 'Willen jullie met ons meerijden?' En Chaim zei ja.

713

01:00:09,989 --> 01:00:18,174

Chaim ging in de ene wagen en ik ging in de andere wagen. En zij spraken Pools met elkaar en ze zeiden

714

01:00:18,174 --> 01:00:26,681

tegen elkaar: 'We gaan ze vermoorden. Want zij hebben zeker geld bij zich.' En Chaim zei tegen mij: 'Selma

715

01:00:26,681 --> 01:00:34,787

spring!' Dus we sprongen, ik sprong en hij sprong. Toen liepen we verder. Ze hadden geen geweren, hoe

716

01:00:34,787 --> 01:00:35,669

heten die..

717

01:00:35,670 --> 01:00:35,670

Geweren.

718

01:00:35,670 --> 01:00:43,993

Ja, ze hadden geen geweren. Dus zijn we overdag gaan wandelen. En er was een hele mooie

719

01:00:43,993 --> 01:00:52,221

boerderij en ik had zo'n dorst en toen zei Chaim: 'Probeer het, misschien kan je een

720

01:00:52,221 --> 01:01:01,119

glas water krijgen van die mensen, daarbinnen.' Dus ik klopte op de deur en die werd geopend.

721

01:01:01,119 --> 01:01:09,347

De meid opende en een vrouw zat naast de open haard, te breien, en die zegt: 'Nee!' En

722

01:01:09,347 --> 01:01:17,575

ze deden de deur voor m'n neus dicht. We liepen, 's nachts liepen we op de sterren. En

723

01:01:17,575 --> 01:01:24,560

Chaim wilde naar de boer waar hij had gewerkt na het begin van de oorlog.

724

01:01:24,560 --> 01:01:24,560

Voor de oorlog?

725

01:01:24,560 --> 01:01:24,630

Nee, in de oorlog.

726

01:01:24,630 --> 01:01:24,980

Oké.

727

01:01:24,980 --> 01:01:36,350

Op een keer, na een dag of tien denk ik waren we uitgeput en we

728

01:01:36,350 --> 01:01:47,000

dachten: 'Misschien zien we partizanen of zo.' Waar was ik?

729

01:01:47,000 --> 01:01:51,470

Je wandelde en je was ontzettend moe, uitgeput.

730

01:01:51,470 --> 01:01:58,006

Oh ja, toen kwamen we bij een huis en Chaim klopte aan en vroeg: 'Kunnen we hier overnachten?' Niet

731

01:01:58,006 --> 01:02:04,674

hier zei-ie maar in de schuur. 'Ik laat jullie in de schuur vannacht.' Dat deden ze ook met Chaim's

732

01:02:04,674 --> 01:02:11,343

beste vriend, Joost. Joost Joshi was zijn naam geloof ik. Die ging naar een boer en die vroeg 'kan ik

733

01:02:11,343 --> 01:02:17,945

hier blijven' en die boer zei 'ja' en 's nachts kwam-ie terug en dooddde hem en nam al z'n geld. Met

734

01:02:17,945 --> 01:02:23,690

een hooivork. Maar in ieder geval, die mensen: 'Ja, jullie kunnen in de schuur slapen.'

735

01:02:23,690 --> 01:02:28,880

En ik zal jullie naar mijn broer brengen. Mijn broer leeft ergens helemaal

736

01:02:28,880 --> 01:02:33,790

alleen en ik zal jullie erheen brengen. Ik spreek de hele tijd Engels.

737

01:02:33,790 --> 01:02:35,420

Allebei door elkaar

738

01:02:35,420 --> 01:02:42,265

Ja, maar ik wil graag Nederlands spreken. En het is zo makkelijk, want als ik nu een woord niet zou weten,

739

01:02:42,265 --> 01:02:48,916

dan kun jij het vertalen, begrijp je, en soms doe ik het in het Engels en dan vertaalt niemand het voor

740

01:02:48,916 --> 01:02:55,503

me. Maar goed, en dat deden we dus, we hebben daar geslapen in die hooiberg 's nachts, hij heeft ons te

741

01:02:55,503 --> 01:03:02,025

eten gegeven. Soms gaven boeren ons, als we ergens kwamen, dan gaven ze ons wat te eten, dat herinner

742

01:03:02,025 --> 01:03:08,612

ik me, een keer een brood hebben ze ons gegeven en dat soort dingen. Want tien dagen konden we er niet

743

01:03:08,612 --> 01:03:13,520

uitgaan, we vonden wortels op het veld of zoiets, die hebben we ook gegeten.

744

01:03:13,520 --> 01:03:21,340

We hebben soms wel wat brood gekregen van die mensen. Die man bracht ons dus naar zijn broer.

745

01:03:23,500 --> 01:03:32,030

Zijn broer woonde ergens helemaal alleen en die hadden een kleine jongen en daar

746

01:03:32,030 --> 01:03:40,561

mochten we ons wassen, dat was fantastisch en toen zagen ze ook dat Chaim zoveel

747

01:03:40,561 --> 01:03:48,878

geld had want hij had alles met verband omgedaan, en toen zei-ie: 'Je kan hier

748

01:03:48,878 --> 01:03:55,489

blijven slapen. Ik zorg wel voor jullie.' En ik had 'scab'..eh

749

01:03:55,490 --> 01:03:55,950

Schurft.

750

01:03:55,950 --> 01:04:03,496

Schurft! Maar ik had het zo erg! Niet op m'n handen en m'n borst maar overal. Chaim had haast niks.

751

01:04:03,496 --> 01:04:10,895

En ik zat helemaal onder, ontzettend. En toen mochten we ons wassen en toen heeft ze al die kleren in

752

01:04:10,895 --> 01:04:18,441

de oven gelegd, heel heet. Ik had een leren jasje aan, dat was helemaal kapot natuurlijk, want daar kan

753

01:04:18,441 --> 01:04:25,841

die hitte van.. Dat herinner ik me. Maar goed. We hebben gewandeld en gewandeld en toen kwamen we bij

754

01:04:25,841 --> 01:04:33,314

die mensen en daar konden we in de schuur. Die was met stro gemaakt en er waren palen aan de zolder en

755

01:04:33,314 --> 01:04:40,787

daar zat stro over en daar hebben wij gelegen. Negen maanden gelegen. En geslapen en gegeten. En Chaim

756

01:04:40,787 --> 01:04:48,259

zei dat hij verliefd op me werd, omdat hij altijd naar Amerika wilde gaan en ik was echt iemand die..,

757

01:04:48,259 --> 01:04:55,659

ik zag er niet Pools uit. Dat is wat Chaim altijd zei, maar dat is niet waar. Ik denk dat vanwege het

758

01:04:55,659 --> 01:05:02,985

geld.., dat is een groot verhaal, dat geld is ook een groot verhaal. Maar in ieder geval, daar waren

759

01:05:02,985 --> 01:05:10,312

we negen maanden. We kregen niet veel te eten en soms kwamen ze ons geen water brengen en dan hadden

760

01:05:10,312 --> 01:05:17,638

we niet te drinken. Want het was ontzettend heet en vol met vliegen en vuil. We hebben ons misschien

761

01:05:17,638 --> 01:05:25,477

twee keer gewassen in die hele negen maanden dat we daar waren. Maar zij hebben ons leven gered! Ik begreep

762

01:05:25,477 --> 01:05:29,800

niet., ik heb een dagboek, wist je dat ik een dagboek heb?

763

01:05:29,800 --> 01:05:29,910

Ja.

764

01:05:29,910 --> 01:05:31,110

Heb je het gelezen?

765

01:05:31,110 --> 01:05:31,110

Nee.

766

01:05:31,110 --> 01:05:34,340

Wil je het?

767

01:05:36,430 --> 01:05:36,910

Ja.

768

01:05:36,910 --> 01:05:44,061

Het is een heel stom dagboek. Ik wil niet zeggen dat ik klaag over die vrouw, want

769

01:05:44,061 --> 01:05:50,864

ze heeft toch mijn leven gered. Ze was een rotwijf, maar ze heeft ons toch het

770

01:05:50,864 --> 01:05:56,970

leven gered hoor! En ik werd zwanger. Ik wist niet dat ik zwanger was.

771

01:05:56,970 --> 01:05:56,970

Jullie waren aldoor met z'n tweetjes.

772

01:05:56,970 --> 01:05:58,830

Alleen met z'n tweetjes, natuurlijk. Soms ratten ook.

773

01:05:58,830 --> 01:06:00,460

Ja, natuurlijk.

774

01:06:00,460 --> 01:06:07,166

Die gingen, als we een stukje brood bewaarden, want ik was zo zwak, omdat ik in verwachting was,

775

01:06:07,166 --> 01:06:14,013

en dat stuk brood kwam er onder vandaan -we legden het tussen onze hoofden- dan was het 's morgens

776

01:06:14,013 --> 01:06:20,790

weg. Chaim zei dat ze zo groot waren, die ratten. Godzijdank heb ik ze niet gezien. Dat kan ik me

777

01:06:20,790 --> 01:06:27,636

niet herinneren. Het was dus een heel verhaal en dat verhaal staat geschreven in dat boek, je kunt

778

01:06:27,636 --> 01:06:34,343

alles nalezen. En weet je, er was een klein gaatje, er was een schoorsteen en er zaten ooievaars

779

01:06:34,343 --> 01:06:41,190

op de schoorsteen, daar hadden ze een nest gemaakt. En Chaim en ik, we deden niets anders dan daar

780

01:06:41,190 --> 01:06:46,360

naar kijken, want we hadden natuurlijk niks te doen. Later ging ik breien.

781

01:06:46,360 --> 01:06:46,360

Echt heel vervelend.

782

01:06:46,360 --> 01:06:54,174

Ja, en die ooievaars gingen weg. Misschien konden ze een oog zien, en schrikte dat ze af.

783

01:06:54,174 --> 01:07:01,989

Maar in Polen denken ze dat als een ooievaar weggaat, dan gaat er iets ergs gebeuren. Dus

784

01:07:01,989 --> 01:07:09,892

hij zegt tegen ons: 'Jullie moeten vertrekken!' En hij zei me: 'Heb je gekeken, op zolder,

785

01:07:09,892 --> 01:07:17,531

heb je gekeken door dat gat naar die ooievaars?' Toen zei-ie: 'Stop met kijken, je moet

786

01:07:17,531 --> 01:07:23,590

niet meer kijken.' En de ooievaars kwamen terug. Dat is echt gebeurt.

787

01:07:23,590 --> 01:07:24,820

Godzijdank, want hij zou ons eruit hebben gegooid.

788

01:07:26,540 --> 01:07:29,010

En na negen maanden kwam de bevrijding?

789

01:07:29,010 --> 01:07:29,410

Wat?

790

01:07:29,410 --> 01:07:30,930

Na negen maanden?

791

01:07:31,130 --> 01:07:32,420

Negen maanden zijn we daar ondergedoken geweest.

792

01:07:32,420 --> 01:07:33,000

En toen?

793

01:07:33,000 --> 01:07:43,423

En toen kwamen de Russen. Je zag de Duitsers vluchten; het was hoog, en dan zag je ze vluchten.

794

01:07:43,423 --> 01:07:52,640

En we keken en ja hoor, het front kwam dichterbij, we hoorden het front al aankomen.

795

01:07:52,940 --> 01:08:02,339

En het front trok langs ons huis, en toen ging Chaim naar beneden. Ik dacht: 'Die gaat

796

01:08:02,339 --> 01:08:11,957

er vandoor, [grinnikt] die heeft genoeg van me.' Maar goed, hij kwam terug. Dus hij ging

797

01:08:11,957 --> 01:08:20,810

naar beneden en toen ik opstond kreeg ik zo'n buik. Ik was zes maanden zwanger.

798

01:08:20,970 --> 01:08:29,020

Zes maanden zwanger. En ik wist het niet. Mijn buik ging op en neer, zegt Chaim. Ach!

799

01:08:29,020 --> 01:08:37,354

Hij geloofde het ook niet. Maar die vrouw zei: 'Ik kan zien dat je in verwachting bent.'

800

01:08:37,354 --> 01:08:43,890

Ze wilde ons er uit gooien, want ik zou daar een baby kunnen krijgen.

801

01:08:43,890 --> 01:08:48,956

Maar goed. We gingen de trap af en daar kwam een Rus en ik kuste hem en zei: 'Je hebt ons

802

01:08:48,956 --> 01:08:54,022

leven gered.' Het was echt fantastisch. Toen gingen we naar een student en die zei dat ik

803

01:08:54,022 --> 01:08:59,031

zes maanden zwanger was. En de mensen uit het dorp waren woedend dat hij Joden verborgen

804

01:08:59,031 --> 01:09:04,097

had gehouden en toen zei-ie: 'Jullie moeten weg van hier, want ik denk dat ze jullie iets

805

01:09:04,097 --> 01:09:08,310

gaan aandoen, ze zullen jullie vermoorden.' Dus bracht hij ons naar Chelm.

806

01:09:08,310 --> 01:09:08,420

En nu stoppen we.

807

01:09:08,420 --> 01:09:08,550

He?

808

01:09:09,620 --> 01:09:11,160

Nu word jij veel te moe

809

01:09:11,160 --> 01:09:11,380

Wat?

810

01:09:17,000 --> 01:09:23,600

Jij wordt te moe. Morgen gaan we door met Chelm.

811

01:09:23,600 --> 01:09:26,650

Nou, Chelm was, we le, we were hidden not far from Chelm.

812

01:09:27,540 --> 01:09:31,790

Wat ik tegen je zeg is wij stoppen. We gaan morgen verder

813

01:09:31,790 --> 01:09:33,490

Oh, morgen verder.

814

01:09:33,490 --> 01:09:35,080

[lacht] ik pas op jou!

815

01:09:35,080 --> 01:09:35,080

Ja

816

01:09:35,080 --> 01:09:35,080

[lacht]

817

01:09:35,080 --> 01:09:37,280

Ja, ik should stop

818

01:09:37,280 --> 01:09:38,760

Ik kijk naar je gezicht en ik zeg, wij stoppen

819

01:09:38,760 --> 01:09:40,300

Ja. Oh, I didn't understand. Yeah we stoppen.

820

01:09:40,300 --> 01:09:40,300

Het is toch een mooi punt om morgen weer te beginnen?

821

01:09:40,300 --> 01:09:40,300

Ja, you're wonderful. [grinnikt]

822

01:09:40,300 --> 01:09:40,300

Ja?

823

01:09:40,300 --> 01:09:40,300

Ja. Eh dit woman has three, fi, eh, fi, five difficult things for that's not necessary

824

01:09:40,300 --> 01:09:40,790

Ja

825

01:09:40,790 --> 01:09:40,790

nou, dat looks that eh really looks to me I don't remember, it's so long ago, dat ze came here.

826

01:09:40,790 --> 01:09:40,790

Can you you know, you called me this morning, je belde me vanochtend

827

01:09:40,790 --> 01:09:40,790

Who

828

01:09:40,790 --> 01:09:44,110

we spraken, jij en ik door de telefoon, en toen zei je, er zijn twee dingen die je vergeten was

829

01:09:44,110 --> 01:09:44,600

Oh ja

830

01:09:44,600 --> 01:09:44,760

te vertellen, weet je nog welke twee dingen dat zijn?

831

01:09:44,760 --> 01:09:44,760

Nee, ik heb het jou gezegd en

832

01:09:44,760 --> 01:09:44,760

Ja, maar

833

01:09:44,760 --> 01:09:44,760

dacht ik jij kunt het wel onthouden

834

01:09:44,760 --> 01:09:44,760

Ja. Het ene was twee vrouwen die moesten niet vergeten worden

835

01:09:44,760 --> 01:09:44,760

Ja. Die mag ik niet vergeten. En die other was?

836

01:09:44,760 --> 01:09:45,640

Maar je moet even wel vertellen tegen de band welke vrouwen

837

01:09:45,640 --> 01:09:46,240

Dat is heel erg important for me. Eh, eh, dat eh, en, dat heb je done?

838

01:09:46,240 --> 01:09:46,240

Ja

839

01:09:46,240 --> 01:09:46,240

En wat was the other one dan?

840

01:09:46,240 --> 01:09:46,970

Komt wel, maar deze, wil je die eerst vertellen?

841

01:09:46,970 --> 01:09:48,250

Eh, nou, er waren eh

842

01:09:48,250 --> 01:09:48,250

Twee Polish meisjes

843

01:09:48,250 --> 01:09:48,800

two girls Ulla Stern en wat zei, how was, was her name? [...]

844

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

Dat weet ik niet meer

845

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

You're a professor, you should remember things like that

846

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

Ja, kom op zeg, om acht uur 's ochtends!

847

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

Tja

848

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

spSL [lacht]

849

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

God, ik forgot.

850

01:09:48,800 --> 01:09:48,800

Komt straks wel

851

01:09:48,800 --> 01:09:49,310

Ja, komt wel.

852

01:09:49,310 --> 01:09:50,030

En waarom mogen ze niet vergeten worden?

853

01:09:50,030 --> 01:09:50,030

Komt wel, laten we maar wat anders doen

854

01:09:50,030 --> 01:09:50,030

Oké.

855

01:09:50,030 --> 01:09:50,030

Oh God eh

856

01:09:50,030 --> 01:09:52,980

Gister zijn we geëindigd dat de Russen kwamen

857

01:09:53,520 --> 01:09:54,470

Ja.

858

01:09:54,470 --> 01:09:55,750

En toen keek je Chaim aan.

859

01:09:55,750 --> 01:10:03,636

De Russen kwamen en ik ging naar ze toe en ze, ach! Het was geweldig. Hij was niet Joods maar

860

01:10:03,636 --> 01:10:11,692

ik kuste hem evengoed. Het drong nog niet goed tot me door; daar stonden we, met z'n tweeën,

861

01:10:11,692 --> 01:10:19,324

ik zes maanden zwanger, we hadden niets! Geen geld, geen kleren, niets! Nou, kun je het je

862

01:10:19,324 --> 01:10:26,871

voorstellen, je bent in verwachting van een eerste kind, het was gewoon niet te bevatten.

863

01:10:26,871 --> 01:10:34,673

Hoe we daar doorheen kwamen, begrijp ik ook niet. Toen zijn we naar Chelm gegaan. Ik kan het

864

01:10:34,673 --> 01:10:40,440

niet uitstaan die naam, dat heb ik altijd, ik kan er nou even niet..

865

01:10:40,440 --> 01:10:42,660

Daar moet je even niet aan denken.

866

01:10:42,660 --> 01:10:51,734

We waren in Chelm en er was een groot huis daar in dat Chelm en dat was van een Joodse

867

01:10:51,734 --> 01:11:01,020

meneer. En die zoon ging later hier naartoe, naar Amerika. Er waren daar al een heleboel

868

01:11:01,020 --> 01:11:10,305

Joden, ook bij de partizanen vandaan kwamen die mensen. Die hadden in de bossen gewoond.

869

01:11:10,305 --> 01:11:16,320

Ik had geen contact met hem, want ik sprak geen Jiddisch.

870

01:11:16,760 --> 01:11:23,219

Ik sprak Duits, maar zij spraken geen Duits en ik sprak geen Pools, dus ik had met niemand

871

01:11:23,219 --> 01:11:30,325

contact. Maar, we hadden geen geld! Je moet geld hebben! Dus Chaim kocht benzine en dat verkocht-ie

872

01:11:30,325 --> 01:11:37,000

dan weer ergens, ik weet niet wat-ie deed, maar hij verdiende een klein beetje geld. Ook Kurt

873

01:11:37,000 --> 01:11:43,459

Thomas kwam daar en die had veel geld, iedereen had geld en ik geloof niet dat ze ons iets

874

01:11:43,459 --> 01:11:49,919

gaven. Omdat we hem ook niet zo snel zagen. In elk geval, we hadden geen geld dus ik begon

875

01:11:49,919 --> 01:11:54,800

op de hand te naaien voor Esther. Esther kwam uit Chelm. En ze had..

876

01:11:54,870 --> 01:11:55,210

Esther Raab?

877

01:11:55,210 --> 01:11:56,440

..veel kleren

878

01:11:56,440 --> 01:11:56,440

Esther Raab.

879

01:11:56,440 --> 01:12:01,231

die waren te klein of te groot of weet ik veel en ik heb een beetje geld

880

01:12:01,231 --> 01:12:06,090

verdiend en Chaim ging werken in een ziekenhuis. Want, dacht-ie, dan hoef

881

01:12:06,090 --> 01:12:10,349

ik niet in militaire dienst, want hij moest in militaire dienst.

882

01:12:10,780 --> 01:12:17,470

En hij wilde niet in militaire dienst want hij was al in dienst geweest in de oorlog!

883

01:12:17,470 --> 01:12:17,840

Ja!

884

01:12:17,840 --> 01:12:25,367

Hij was in de oorlog geweest, en krijgsgevangene in Duitsland, dus hij had er genoeg van! En wat moest

885

01:12:25,367 --> 01:12:33,781

hij doen daar alleen in Polen met z'n.. die sprak geen woord Engels geen woord Pools, ach het was verschrikkelijk,

886

01:12:33,781 --> 01:12:41,382

het was een verschrikkelijke tijd. Maar goed, ik hielp met koken en heb ik m'n voet verbrand, en toen

887

01:12:41,382 --> 01:12:48,763

kon ik niet meer koken en Chaim werkte in een ziekenhuis en daar kreeg hij geloof ik geld voor. Maar

888

01:12:48,763 --> 01:12:56,069

hij kon, hij moest toch in het leger. We waren daar een lange tijd. Ik weet niet hoe lang, we waren

889

01:12:56,069 --> 01:13:03,449

daar ik weet niet hoe lang, ik heb geen idee hoe lang het was. En toen zei Chaim: 'We moeten weg, we

890

01:13:03,449 --> 01:13:10,830

moeten een huis vinden. We moeten iets vinden waar we kunnen leven.' Dus vertrokken we. Chaim reisde

891

01:13:10,830 --> 01:13:18,431

veel en hij sprak iemand van Sobibor en die vertelde ons dat in Parczew, dat was een klein stadje, daar

892

01:13:18,431 --> 01:13:26,181

woonde een Joodse vrouw en die had wat grondbezit en die had ook een winkel. Dus wij gingen naar Parczew.

893

01:13:26,181 --> 01:13:33,708

Eerst zijn we zijn getrouwd. We zijn naar een gemeentehuis gegaan of zoiets dergelijks, en daar hebben

894

01:13:33,708 --> 01:13:37,029

we een papier gekregen dat we getrouwd waren.

895

01:13:37,030 --> 01:13:46,955

En toen zei-ie tegen Chaim: 'Je moet je snor laten staan en zeggen dat je zes of zeven jaar ouder bent,

896

01:13:46,955 --> 01:13:57,170

dan hoef je niet in de militaire dienst.' Dus dat deed Chaim, ja. We hebben onze naam veranderd, we hadden

897

01:13:57,170 --> 01:14:07,481

helemaal geen naam daar. De naam van Chaim's moeder hebben we genomen, Krishef. Toen zijn we gaan reizen,

898

01:14:07,481 --> 01:14:17,406

liftend langs de weg, met vrachtwagens. Ik met met die dikke buik. Moesten ze hem bovenop zetten en dan

899

01:14:17,406 --> 01:14:27,332

stopten we soms in kleine plaatsjes en er waren soms Joden waar we konden overnachten. Maar meestal was

900

01:14:27,332 --> 01:14:37,161

er niemand. En dan gingen we weer verder liften tot we in dat kleine plaatsje kwamen, Parczew. En daar

901

01:14:37,161 --> 01:14:47,086

was die oude mevrouw. Die heeft ons een etage gegeven. Dat waren twee kamers, boven. Er was geen water,

902

01:14:47,086 --> 01:14:57,108

er was geen elektriciteit. Geen water en geen badkamer, niets. Geen bed, geen meubilair, niets. De ramen

903

01:14:57,108 --> 01:15:07,323

waren, het had zeker leeggestaan voor God weet hoe lang en het lekte helemaal, de wind waaide naar binnen.

904

01:15:07,323 --> 01:15:16,959

Chaim ging naar een plek waar huizen waren afgebroken, die heeft een bed voor ons gemaakt, heeft een

905

01:15:16,959 --> 01:15:26,788

bed getimmerd en een bedje voor de baby geloof ik ook. Ja. Toen hadden we een bed. En iemand heeft ons

906

01:15:26,788 --> 01:15:36,521

een veren matras gegeven. Chaim had stro op de, dingetjes gelegd en daarop sliepen we, dan gebruikten we

907

01:15:36,521 --> 01:15:46,350

onze kleren als laken; maar later hebben we een veren bed gekregen. En er zaten vlooiën in. Aaahh, dat

908

01:15:46,350 --> 01:15:56,276

vergeet ik nooit en ik gooide ze altijd naar buiten, want het was ontzettend koud daar. Maar die kwamen

909

01:15:56,276 --> 01:16:06,201

altijd in het midden van de nacht eruit. Och, dat was vreselijk! Tussendoor hebben we hout gezocht. Met

910

01:16:06,201 --> 01:16:08,899

zaagsel kon je de verwarming

911

01:16:09,650 --> 01:16:16,643

aanmaken. Dat hebben we gedaan. Elke keer als je het aanmaakte ontplofte dat en moesten we hout

912

01:16:16,643 --> 01:16:23,858

zagen en Chaim had pijn in z'n rug of ik weet niet waar en ik had pijn in m'n buik en ik dacht

913

01:16:23,858 --> 01:16:31,000

dat de baby moest komen. We moesten vijf kilometer lopen, naar de school, want daar waren dokters

914

01:16:31,000 --> 01:16:37,846

en dat waren Duitse dokters. Daar zou ik de baby kunnen krijgen. Dus ik ging daar naartoe met

915

01:16:37,846 --> 01:16:45,135

Chaim en we liepen vijf kilometer en ze waren heel onvriendelijk en ze hebben niets voor me gedaan,

916

01:16:45,135 --> 01:16:51,982

omdat ik schurft had. Heel erg! Ze waren vies van, bang voor mij en ze wilden me niet helpen.

917

01:16:51,982 --> 01:16:59,196

Een paar keer hebben ze gezegd: 'We gooien je eruit.' Ik had zo'n pijn en de baby kwam al bijna,

918

01:16:59,196 --> 01:17:06,117

toen kon ik naar een andere kamer lopen en daar kreeg ik de baby en toen moest ik lopend terug

919

01:17:06,117 --> 01:17:13,111

en toen hebben ze me in een bed gelegd en keken ze ook nog onder het bed of ik erg bloedde. Was

920

01:17:13,111 --> 01:17:19,958

het bloeden erg geweest, dan hadden ze misschien wat gedaan. En Chaim was er niet, want Chaim

921

01:17:19,958 --> 01:17:23,859

wist er niks van. En hij had geen auto en geen fiets.

922

01:17:23,860 --> 01:17:24,050

Die was op zakenreis?

923

01:17:24,050 --> 01:17:24,310

He?

924

01:17:24,310 --> 01:17:27,410

Chaim was op zakenreis?

925

01:17:30,440 --> 01:17:37,468

Nee, ik weet niet waar hij was, die was iets aan het doen. Uiteindelijk na vijf dagen kwam-ie met een

926

01:17:37,468 --> 01:17:44,287

wagen om me op te halen. Toen we zijn naar huis gegaan, met de baby. Daarna ging Chaim reizen, ver

927

01:17:44,287 --> 01:17:50,690

weg, waar de Duitsers wegtrokken. Daar kocht-ie kleine, Scheuerle. Weet je wat Scheuerle is?

928

01:17:50,690 --> 01:17:51,720

Nee.

929

01:17:52,140 --> 01:17:54,140

Schoenpasta en..

930

01:17:54,140 --> 01:17:54,140

kleine dingen.

931

01:17:54,140 --> 01:17:54,140

Spulletjes, ja

932

01:17:54,140 --> 01:18:01,422

Ja, spulletjes. En dan verkocht-ie dat hier. En en ik was alleen thuis. Ik weet niet hoe ik te eten gekregen

933

01:18:01,422 --> 01:18:08,434

heb. Ik weet dat er geen water was, het vroom toen al, en dan moest je naar het midden van de stad lopen

934

01:18:08,434 --> 01:18:15,245

om water te halen. En ik was erg ongelukkig. Ik mijn herinnering was het een hel. En de burens maakten

935

01:18:15,245 --> 01:18:22,392

lawaai. Uiteindelijk kwam Ulla bij ons wonen. We hadden niets. We hadden geen geld, we hadden geen kleren.

936

01:18:22,392 --> 01:18:29,337

Ulla had een mantel. En Ulla had goede laarzen. Dus wanneer Ulla de deur uit ging, dan kon ik niet weg,

937

01:18:29,337 --> 01:18:34,259

en als ik eruit ging, dan kon Ulla niet weg. We deelden alles met elkaar.

938

01:18:34,260 --> 01:18:34,260

Hoe kende je Ulla?

939

01:18:34,260 --> 01:18:34,260

Van Sobibor.

940

01:18:34,260 --> 01:18:34,260

Oké.

941

01:18:34,260 --> 01:18:43,897

Ze was mijn buurvrouw daar. We lagen daar samen. En Ulla had het ook overleefd. Bij de partizanen. Ze

942

01:18:43,897 --> 01:18:53,821

was bij de partizanen en zij had het veel moeilijker gehad dan ik. In ieder geval, zij kwam en dat hielp

943

01:18:53,821 --> 01:19:03,459

veel. Ik weet nog dat de Russen kwamen en ze zongen in de straten, en zij had zo'n mooie jas aan en

944

01:19:03,459 --> 01:19:13,097

ze deed haar schoenen aan en moet je eens kijken hoe ze er uit zag! We hadden een goede tijd samen en

945

01:19:13,097 --> 01:19:22,734

ik voelde me beter. En Chaim kwam pas weken later thuis. Hij had geen geld om een kaartje te kopen en

946

01:19:22,734 --> 01:19:33,040

zat buiten op de trein in de kou. En soms vielen ze daar in slaap en toen hebben ze hem helemaal leeggeroofd

947

01:19:33,040 --> 01:19:39,720

van iedere cent die hij had. Het was heel moeilijk. En ik was het zat.

948

01:19:41,610 --> 01:19:42,580

Wanneer stopte dat?

949

01:19:42,580 --> 01:19:43,370

Wat?

950

01:19:43,370 --> 01:19:47,630

Wanneer ben je daar weggegaan?

951

01:19:47,630 --> 01:19:53,915

Toen waren die Poolse partizanen van plan om de Joden te vermoorden. Toen hebben we een auto

952

01:19:53,915 --> 01:20:00,270

gehuurd, of iemand heeft ons naar Lublin gebracht. Toen zijn we naar Lublin gegaan, want daar

953

01:20:00,270 --> 01:20:06,624

was ook een overlevende van Sobibor die gevlucht was. Toen ze ontsnapt waren, en toen zijn er

954

01:20:06,624 --> 01:20:13,252

tien mensen neergeschoten, je kent het verhaal. Dat boek van Sobibor, oude en wijze mensen zouden

955

01:20:13,252 --> 01:20:18,650

dat moeten lezen, van Rashke. Al deze dingen zijn daar heel goed in beschreven.

956

01:20:18,650 --> 01:20:18,650

Rashke, ja.

957

01:20:18,650 --> 01:20:27,490

We logeerden bij die man tot op een avond; Chaim moest terug want hij moest geld hebben, Chaim

958

01:20:27,490 --> 01:20:36,143

was niet thuis en er kwam iemand op de deur kloppen. En die zei dat-ie Pot Glevnik heette en

959

01:20:36,143 --> 01:20:44,890

alle mensen kwamen en stopten het geld dat ze hadden onder het matras van de baby en we deden

960

01:20:44,890 --> 01:20:54,107

het licht uit en Godzijdank, hij is niet bij ons binnengekomen. En daar hebben ze mensen vermoord,

961

01:20:54,107 --> 01:21:02,854

maar bij ons dachten ze dat er niemand thuis was. En op een dag komt-ie en zegt: 'Er komt een

962

01:21:02,854 --> 01:21:11,695

transport met een Nederlandse kapitein. We proberen een transport te krijgen en gaan weg. Want

963

01:21:11,695 --> 01:21:20,912

je weet nooit. De Russen kunnen terugkomen en de Duitsers kunnen terugkomen en sterker misschien.'

964

01:21:20,912 --> 01:21:30,036

Chaim wilde zo ver mogelijk weg gaan. We hadden daar een jaar gewoond, in Parczew, een heel jaar.

965

01:21:30,036 --> 01:21:38,971

Toen waren we daar bij die meneer en ze deden goede zaken. Ze hebben treinen gekocht met suiker

966

01:21:38,971 --> 01:21:44,050

en die hebben ze verkocht in Polen op de zwarte markt.

967

01:21:44,050 --> 01:21:45,300

Ja.

968

01:21:45,300 --> 01:21:53,415

Die kapitein heeft een heleboel mensen bij elkaar gekregen en we zijn met z'n allen naar Odessa

969

01:21:53,415 --> 01:22:01,448

gegaan. En we waren in Czernowitz en ik had dysenterie en de baby had dysenterie natuurlijk. Dus

970

01:22:01,448 --> 01:22:09,396

daar zat ik in een Russisch ziekenhuis, in een kamer met allemaal mensen die syfilis hadden. En

971

01:22:09,396 --> 01:22:16,090

ik wist niet dat het niet besmettelijk was, het was heel angstig, heel moeilijk.

972

01:22:16,510 --> 01:22:21,732

Het was heel moeilijk en we hadden geen dekens. Ze deden sowieso niets voor de baby.

973

01:22:21,732 --> 01:22:27,141

Midden in de nacht komt Chaim en zegt: 'De trein gaat verder', we waren al met de trein

974

01:22:27,141 --> 01:22:31,680

vanuit Lublin naar Czernowitz gegaan. Czernowitz is in Roemenië denk ik.

975

01:22:31,970 --> 01:22:41,131

Daar leefden veel Joden. Maar wij hadden gewone kleren aan, en we kregen nooit contact met iemand,

976

01:22:41,131 --> 01:22:50,293

en toen gingen we verder. We zaten met veertig mensen in een veewagen en boven ons waren mensen en

977

01:22:50,293 --> 01:22:59,268

beneden waren allemaal mensen en er was natuurlijk geen wc tijdens de reis en de baby lag in een

978

01:22:59,268 --> 01:23:08,336

kleine wagen geloof ik, ik weet niet meer. Ik kan het me niet herinneren! En Ulla is overleden en

979

01:23:08,336 --> 01:23:16,470

Chaim is overleden dus niemand kan het me vertellen. En eh, toen zijn we verder gegaan.

980

01:23:16,470 --> 01:23:16,470

Naar Odessa.

981

01:23:16,470 --> 01:23:20,910

Dat duurde erg lang en toen eindelijk kwamen we aan in Rusland, in Toron.

982

01:23:20,910 --> 01:23:21,280

Odessa.

983

01:23:21,280 --> 01:23:27,219

Odessa. Dat zag er zo verschrikkelijk uit. Een donkere stad, heel donker en vrouwen

984

01:23:27,219 --> 01:23:32,300

werkten op straat en dat soort dingen. Maar we waren aan de Zwarte Zee.

985

01:23:32,960 --> 01:23:39,403

En het was heel fijn, het was aan de Zwarte Zee en we sliepen op de grond. We kregen geld

986

01:23:39,403 --> 01:23:45,774

en eten van het Rode Kruis en die kochten ook kleren voor ons, voor de baby. Maar ik zag

987

01:23:45,774 --> 01:23:52,218

geen kans om naar binnen te komen, want er waren zoveel andere mensen en die waren vóór

988

01:23:52,218 --> 01:23:58,661

ons. Die werkten zich met de ellebogen naar voren. En Chaim zei: 'Vergeet het maar Selma.

989

01:23:58,661 --> 01:24:04,888

We gaan naar Nederland en dan heb je alles wat je wilt.' En de baby was oké en ik was

990

01:24:04,888 --> 01:24:11,331

oké. Alles was goed. En de vader van Anne Frank was daar ook, maar die wou helemaal niet

991

01:24:11,331 --> 01:24:16,110

tegen mij praten want hij had een vrouw met een kind op d'r arm.

992

01:24:16,300 --> 01:24:25,910

We waren daar zeker drie maanden. Het was mei, de oorlog was al afgelopen.

993

01:24:25,910 --> 01:24:33,044

Toen waren we in Odessa. We hoorden het. Iemand had een radio, en

994

01:24:33,044 --> 01:24:39,520

we konden we het horen via de radio. Dat was dan in Lublin.

995

01:24:39,520 --> 01:24:40,030

Nee, dat was in Odessa.

996

01:24:40,030 --> 01:24:45,240

Je was nu aan het vertellen hoe je naar Nederland ging.

997

01:24:45,240 --> 01:24:48,760

Iemand, een boot van Engeland haalde ons op.

998

01:24:48,760 --> 01:25:00,030

Ze moesten ons ophalen, maar Chaim kon Rusland niet uit. Omdat-ie in het leger moest!

999

01:25:00,030 --> 01:25:06,837

Dus het hoofd van de hele beweging zei tegen Chaim: 'Niet praten en niks zeggen en hij zegt

1000

01:25:06,837 --> 01:25:13,644

dat je Nederlands bent.' Dus hij is ook op de boot gesmokkeld. En ik was ontzettend nerveus

1001

01:25:13,644 --> 01:25:20,302

daarover, want ik zou anders ook niet weggaan, ik zou in Rusland blijven. Dus we waren op

1002

01:25:20,302 --> 01:25:26,960

de boot en toen werd de baby ziek. En zelf had ik geen melk dus ik ging melk halen uit de

1003

01:25:26,960 --> 01:25:33,019

keuken daar en dat was zeker volle melk of zoiets, ik weet niet meer wat dat was.

1004

01:25:33,020 --> 01:25:33,340

Voor de kinderen die het kregen.

1005

01:25:33,340 --> 01:25:33,590

Ik weet niet, de baby ging de volgende dag dood.

1006

01:25:33,590 --> 01:25:35,320

Dat wist ik niet.

1007

01:25:38,860 --> 01:25:44,005

De baby was beneden met een man, ik weet niet of het een verpleger was of niet, er waren geen

1008

01:25:44,005 --> 01:25:49,096

dokters of niks. Er waren dokters die van het concentratiekamp kwamen maar die, iedereen was

1009

01:25:49,096 --> 01:25:54,187

op zichzelf. En ik mocht de baby niet aanraken, weet ik. Ik zal mezelf nooit vergeven dat ik

1010

01:25:54,187 --> 01:25:59,277

gezegd heb: 'Dat gaat je niet aan' want de baby, ik herinner me dat de baby wilde drinken en

1011

01:25:59,277 --> 01:26:04,312

ik mocht dat niet doen. Ik weet niet wat er met de baby aan de hand was, het ging dood. Het

1012

01:26:04,312 --> 01:26:09,292

is begraven in de zee, bij het eiland Naxos. Bij Griekenland. En acht dagen later waren we

1013

01:26:09,292 --> 01:26:14,604

thuis. We gingen over Frankrijk, we bleven in France en Chaim en ik ging niet naar al die dingen

1014

01:26:14,604 --> 01:26:19,640

die ze hadden voorbereid, dat was heel aardig en mensen waren heel vriendelijk en ze spoten

1015

01:26:19,640 --> 01:26:22,959

ons van top tot teen onder met DDT. Dus ik werd een beetje..

1016

01:26:22,960 --> 01:26:28,500

Maar, maar je gaat nu heel snel. Je kwam thuis, je kwam in Zwolle?

1017

01:26:28,500 --> 01:26:34,638

Nee, eerst gingen we met de trein naar Tilburg. En we waren in Tilburg aangekomen, toen zeiden ze: 'Nog

1018

01:26:34,638 --> 01:26:40,835

meer mensen' of 'nog meer Joden', ik weet niet meer wat ze zeiden. 'We hebben niet te eten voor onszelf,

1019

01:26:40,835 --> 01:26:46,795

we hebben jullie niet nodig.' Dat was de aankomst in 'my darling' Nederland. Ik had Chaim zoveel

1020

01:26:46,795 --> 01:26:51,920

over Nederland verteld, dat het zo mooi was. Toen moesten we drie dagen in quarantaine

1021

01:26:52,280 --> 01:27:01,180

En toen zijn we met een vrachtwagen, zo achterop..

1022

01:27:01,180 --> 01:27:01,500

Ja?

1023

01:27:01,620 --> 01:27:08,849

Je moest staan. Ze hebben ons naar Zwolle gebracht. Ik weet nog dat we door Apeldoorn zijn gegaan,

1024

01:27:08,849 --> 01:27:16,079

en ik dokter Cohen verteld heb dat Selma terug was. En toen kwamen we in Zwolle aan, ik weet niet,

1025

01:27:16,079 --> 01:27:23,087

ze brachten ons ergens, en toen liepen we naar het hotel. Mijn broer leefde nog, met zijn vrouw

1026

01:27:23,087 --> 01:27:30,022

en de drie kinderen, toentertijd hadden ze er drie. En hij dacht dat-ie ziek was. Hij keek uit

1027

01:27:30,022 --> 01:27:36,883

die kamer en zag mij aankomen, zei-ie. Niet 'ik ben ziek', maar hij dacht dat-ie mesjogge was

1028

01:27:36,883 --> 01:27:44,113

toen. Want hij had zeker al gehoord van die concentratiekampen. Dus toen naar het hotel, het hotel

1029

01:27:44,113 --> 01:27:51,416

was zo vuil. Want de Duitsers hadden erin gezeten en mijn broer en mijn schoonzusje hadden helemaal

1030

01:27:51,416 --> 01:27:58,425

niet schoongemaakt. Dus Chaim en ik zijn gaan schoongemaken. En er waren zoveel soldaten en die

1031

01:27:58,425 --> 01:28:05,950

wilden kamertjes huren en toen hebben we van, er was een podium, en van dat podium hebben we kamertjes

1032

01:28:05,950 --> 01:28:13,106

gemaakt en zo hebben we het hotel opgebouwd. En dat hotel was, vrijdag was er markt maar er waren

1033

01:28:13,106 --> 01:28:20,631

geen Joden meer, die waren allemaal dood, die vroeger altijd naar het hotel kwamen. Maar we verdienden

1034

01:28:20,631 --> 01:28:27,860

dus geld en dat was oké. Maar onderling konden we niet goed opschieten. Ze waren ook niet aardig,

1035

01:28:27,860 --> 01:28:29,410

ook tegen Chaim niet.

1036

01:28:29,410 --> 01:28:29,680

Je broer en je schoonzus?

1037

01:28:29,680 --> 01:28:29,680

Mijn..

1038

01:28:29,680 --> 01:28:30,260

Schoonzus.

1039

01:28:30,260 --> 01:28:30,650

Vooral mijn schoonzusje.

1040

01:28:30,650 --> 01:28:30,650

Oké.

1041

01:28:30,650 --> 01:28:35,394

Ja, niet mijn broer. Hem kan ik me daar helemaal niet meer herinneren. Ik weet niet meer

1042

01:28:35,394 --> 01:28:40,085

precies wat er was. Maar ik, we wilden daar weg en we konden daar niet weg omdat we een

1043

01:28:40,085 --> 01:28:45,100

heel klein kamertje hadden. Dat was onze huiskamer en dat andere kamertje zou onze slaapkamer

1044

01:28:45,100 --> 01:28:49,090

worden en dat was alles wat we hadden, en de badkamer was... Dus we hadden

1045

01:28:49,240 --> 01:28:49,550

niks.

1046

01:28:49,550 --> 01:28:56,344

Dus we konden geen appartement krijgen want we waren niet voor de oorlog getrouwd, we konden

1047

01:28:56,344 --> 01:29:03,212

niks krijgen. We moesten een huis bouwen. Dus we bouwden een huis in een straat. Later heb ik

1048

01:29:03,212 --> 01:29:09,932

gezien dat die straat in een arme buurt was maar toen wij het bouwden was het erg mooi, het

1049

01:29:09,932 --> 01:29:16,210

was een erg mooi huis. En we verdienden veel geld. We waren een stoffenzaak begonnen.

1050

01:29:16,210 --> 01:29:23,168

Een winkel, in Amsterdam. Ze maakten pakken. Het liep erg goed want niemand deed nog zo iets. En die

1051

01:29:23,168 --> 01:29:30,056

vennoot die wij hadden, die wist waar-ie wezen moest. Die was op de zwarte markt of zoiets. Melkman

1052

01:29:30,056 --> 01:29:37,015

heette die. Dus we verdienden een hoop geld en we deden het goed. En toen moesten we een huis bouwen

1053

01:29:37,015 --> 01:29:43,973

en het ging goed met de kinderen en Chaim was niet veel thuis. En ik mocht die mensen helemaal niet.

1054

01:29:43,973 --> 01:29:51,001

Maar ik moest heel aardig tegen ze zijn want Chaim mocht ze en Chaim deed zaken met ze. En wij hadden

1055

01:29:51,001 --> 01:29:58,098

wat geld. Hoe we aan dat geld kwamen, dat weet ik niet, maar we hadden wat geld. Hoe kwamen we aan dat

1056

01:29:58,098 --> 01:30:05,126

geld? O, we waren erg zuinig en in het hotel verdienden we goed, daar verdienden we veel geld. In het

1057

01:30:05,126 --> 01:30:12,154

hotel zat geld, dus misschien gaf mijn broer ons wat geld dat toen we daar uit stapten want Chaim gaf

1058

01:30:12,154 --> 01:30:19,321

het hotel aan mijn broer omdat, zei hij, hij de oudste was van de familie. Hij was altijd erg genereus,

1059

01:30:19,321 --> 01:30:26,210

mijn echtgenoot. Maar in ieder geval, we gingen met hem in zaken en het ging erg goed. Ik had niets

1060

01:30:26,210 --> 01:30:33,237

te vertellen. Hij kwam een collega van ons tegen en ze kochten meubilair, het meest lelijke meubilair

1061

01:30:33,237 --> 01:30:37,900

had ik in huis. Perzische tapijten en álles wat ik niet mooi vond.

1062

01:30:37,900 --> 01:30:38,980

Wat je niet mooi vond, ja.

1063

01:30:39,470 --> 01:30:44,495

Oh, het was gewoon, ik had niks te vertellen. In ieder geval, ik was erg ongelukkig,

1064

01:30:44,495 --> 01:30:50,119

ik had het helemaal niet naar mijn zin. En toen, Chaim trok zich terug toen ze ons oplichtten,

1065

01:30:50,119 --> 01:30:55,265

dat was in 1950 tijdens de Koreaanse oorlog. De zaken liepen terug en zij lichtten ons

1066

01:30:55,265 --> 01:31:00,410

met alles op en we kwamen juist uit met al het geld. En wat moest Chaim toen doen? Het

1067

01:31:00,410 --> 01:31:04,240

is heel moeilijk voor een buitenlander om iets in zaken te doen.

1068

01:31:04,240 --> 01:31:04,240

Ja.

1069

01:31:04,240 --> 01:31:18,220

In Nederland. Dus hij wou naar Amerika, maar je kwam Amerika niet in.

1070

01:31:18,220 --> 01:31:19,710

Want hij was Pool en er was

1071

01:31:19,710 --> 01:31:19,710

geen..

1072

01:31:19,710 --> 01:31:19,710

Pools was eh..

1073

01:31:19,710 --> 01:31:19,710

Ja.

1074

01:31:19,710 --> 01:31:22,060

Dus we gingen naar Israël. In 1951.

1075

01:31:22,060 --> 01:31:22,710

Hoeveel kinderen hadden jullie toen?

1076

01:31:22,710 --> 01:31:23,010

Ik had twee kinderen.

1077

01:31:23,010 --> 01:31:26,370

Toen, oké.

1078

01:31:26,370 --> 01:31:36,567

Een meisje en een jongen, het meisje was de oudste, dat is Alida, de naam van mijn

1079

01:31:36,567 --> 01:31:46,640

moeder en Freddy was Freddy Ferdinand, van Freddy, van Chaim's moeder, de naam.

1080

01:31:46,640 --> 01:31:47,250

Maar je hebt mij eens een keer verteld dat ze ook probeerden Chaim het land uit te zetten?

1081

01:31:47,250 --> 01:31:54,836

Oh ja, dat vergat ik. Ja, dat was een vreselijke tijd. Ja, we waren net terug uit Polen, in de

1082

01:31:54,836 --> 01:32:02,342

herfst. De politie vertelde ons dat ze orders hadden dat alle Polen terug moesten naar Polen.

1083

01:32:02,342 --> 01:32:09,929

En Chaim wilde niet terug naar Polen en ik wilde niet terug naar Polen. Dus we hadden een paar

1084

01:32:09,929 --> 01:32:16,790

mensen leren kennen en daar is Chaim drie maanden ondergedoken geweest, in Amsterdam.

1085

01:32:16,790 --> 01:32:16,790

Ondergedoken?

1086

01:32:16,790 --> 01:32:16,790

Ja. Verstoep.

1087

01:32:16,790 --> 01:32:16,790

Nog eens keer.

1088

01:32:16,790 --> 01:32:16,790

Dat niemand het..

1089

01:32:16,790 --> 01:32:19,550

Nog eens een keer.

1090

01:32:19,550 --> 01:32:27,401

dat de politie hem niet herkende. Snap je. Of twee maanden ofzo, een hele tijd. Dus ik ging

1091

01:32:27,401 --> 01:32:35,167

de hele tijd bij hem op bezoek. Ik had Lidy toen al. Freddy was nog niet geboren. Lidy was

1092

01:32:35,167 --> 01:32:43,191

er al, dus we waren nog in het hotel. En toen heeft de regering gezegd van het gaat niet door

1093

01:32:43,191 --> 01:32:51,302

en ik had m'n staatsburgerschap al opgegeven. Want ik zei: 'Waar Chaim gaat, ga ik.' Waar mijn

1094

01:32:51,302 --> 01:32:59,326

man gaat, ga ik ook. Ik blijf hier niet in m'n eentje. Ik moest me elke week melden of iedere

1095

01:32:59,326 --> 01:33:05,280

twee weken bij het politiebureau, omdat ik een buitenlander was. Nou.

1096

01:33:06,070 --> 01:33:07,180

Ook jij?

1097

01:33:07,180 --> 01:33:14,655

Ja. Maar dat is zeker overgegaan, want ik kan me niet herinneren dat ik later ook ben gegaan. Toen

1098

01:33:14,655 --> 01:33:22,130

we woonden in dat huis. We woonden in dat huis en er waren geen Joden meer, haast geen Joden meer.

1099

01:33:22,130 --> 01:33:29,529

En ik hield helemaal niet meer van Nederland, het was Nederland niet meer, het was niets. En mijn

1100

01:33:29,529 --> 01:33:37,310

hele familie was al vermoord. Niets! En niemand meer in de familie, niets in Nederland. Ik realiseerde

1101

01:33:37,310 --> 01:33:44,709

me dat niet in die periode, we realiseerden ons alleen dat we geen geld hadden en dat we heel arm

1102

01:33:44,709 --> 01:33:52,032

waren. En toen zijn we naar Israël gegaan. We gingen met de boot naar Israël. Dat was mooi. Ik

1103

01:33:52,032 --> 01:33:59,354

denk dat Freddy twee jaar oud was en Lidy was vier jaar oud. En toen kwamen we aan en ik ging op

1104

01:33:59,354 --> 01:34:06,982

de.. Ik had een oom en een tante, hij was dokter, had een heel mooi huis, dat was prachtig en Freddy

1105

01:34:06,982 --> 01:34:14,534

ging naar, eh Chaim ging naar Jaffo, want zijn familie was naar Jaffo gegaan. En Jaffo, daar gingen

1106

01:34:14,534 --> 01:34:21,857

alle emigranten naartoe, dat was afgrijselijk. Hij vond dat zo vreselijk. Ik kom terug, zegt-ie:

1107

01:34:21,857 --> 01:34:29,179

'Selma, hoe kunnen we terug naar Nederland.' En daar waren we zes-en-een-half jaar. Van 1951 tot

1108

01:34:29,179 --> 01:34:36,350

1957. En ik vond het prachtig. Het was werkelijk schitterend. Er kwamen infiltranten 's nachts

1109

01:34:36,350 --> 01:34:43,520

en die stalen wat je buiten had staan en ze stalen de koeien van de burens 's nachts. Dat waren

1110

01:34:43,520 --> 01:34:45,579

de Palestijnen, die kwamen.

1111

01:34:45,580 --> 01:34:47,420

Woonden jullie in een Kibboets?

1112

01:34:47,420 --> 01:34:51,057

Ik zat in een Kibboets in het begin, we zaten in een.. het is niet

1113

01:34:51,057 --> 01:34:54,310

een Kibboets, maar je woont met de kinderen bij je in huis.

1114

01:34:54,310 --> 01:34:54,430

Aha.

1115

01:34:54,430 --> 01:35:02,328

En ik zou nergens anders heen zijn gegaan. Ja we waren negen maanden daar en mijn man haatte het. Ik

1116

01:35:02,328 --> 01:35:10,306

vond het zalig! Ze waren erg aardig. Vroomen was zijn naam. De Vroomens van Amsterdam, die waren daar

1117

01:35:10,306 --> 01:35:18,599

en de Cohens waren daar, die kwamen uit Hengelo en ach, het was fantastisch. Ik hield daarvan, van alles.

1118

01:35:18,599 --> 01:35:26,735

Er waren daar een hoop Nederlanders. Die waren daar al sinds 1939, die zaten daar al jaren. Ja, ik vond

1119

01:35:26,735 --> 01:35:34,633

het mooi. Je had geen zorgen, geen zorgen meer van wat dan ook. Want alles was gezamenlijk, je kreeg

1120

01:35:34,633 --> 01:35:42,848

één keer in de week papiertjes voor geld. Maar Chaim ging elke week op zoek naar werk. En uiteindelijk

1121

01:35:42,848 --> 01:35:50,826

vond-ie iets, een huis waar we konden wonen. En ook werk. In Nathania, vlakbij Nathania. En Chaim was

1122

01:35:50,826 --> 01:35:59,119

een kelner, 's avonds was-ie een kelner en dan ging-ie op de fiets daar naartoe. Dat was vijf kilometer

1123

01:35:59,119 --> 01:36:07,492

of tien kilometer, ik weet niet precies en dan verdiende hij wat geld. En ik verdiende wat geld. Ik werkte

1124

01:36:07,492 --> 01:36:15,548

op het land en ik was schoonmaakster, ik deed van alles. Alles om wat geld te verdienen. En hij werkte

1125

01:36:15,548 --> 01:36:23,447

's avonds. En we hadden zoveel spullen bij ons. En hij wist al dat hij weg wilde van daar, hij wilde

1126

01:36:23,447 --> 01:36:31,503

wat geld sparen. We hadden voor tien jaar laarzen bij ons. We dachten we zullen lang leven, we blijven

1127

01:36:31,503 --> 01:36:39,402

in de Kibboets. En er was geen eten in Israël, dus we kochten van alles veel totdat -ie steeds naar

1128

01:36:39,402 --> 01:36:47,380

Tel Aviv ging en daar alles verkocht, om maar wat geld te hebben. Hij had familie daar en die familie

1129

01:36:47,380 --> 01:36:55,673

hielp hem om al die spullen te verkopen. Hij wilde weg. En uiteindelijk vonden we plaats in Beit Yitzhak,

1130

01:36:55,673 --> 01:37:03,651

dat was vlakbij Nathania en Chaim werd kelner. Maar dat kon-ie niet doen in de winter, dan kon je dat

1131

01:37:03,651 --> 01:37:11,707

niet doen want dan is het regenachtig en dat soort dingen dus het is eigenlijk maar deeltijdwerk. Toen

1132

01:37:11,707 --> 01:37:19,764

was er een vrouw, die hadden een groentenwinkel. In Beit Yitzhak en ze ging naar Amerika. En we hadden

1133

01:37:19,764 --> 01:37:28,136

buren, de Meijers waren dat, dat waren Nederlandse mensen en die waren al in de 65, 66, al in de zeventig.

1134

01:37:28,136 --> 01:37:36,272

Ze hadden één, twee, drie, vier kinderen en die woonden allemaal in Israël. Dus dat oude koppel kwam

1135

01:37:36,272 --> 01:37:44,171

ook en zij leefden niet ver bij ons vandaan. Bijna buren. Heel mooi, elke avond gingen wij erheen en

1136

01:37:44,171 --> 01:37:52,069

zaten we daar, we kenden de vader en de moeder en alle zonen, die waren getrouwd en die hadden hulp.

1137

01:37:52,069 --> 01:38:00,521

En er waren ook boeren daar, die waren erg goed te doen. Dus dat maakte ons leven ook gelukkig en gezellig,

1138

01:38:00,521 --> 01:38:02,179

het was erg gezellig.

1139

01:38:02,180 --> 01:38:02,180

Pas op, pas op.

1140

01:38:02,180 --> 01:38:11,216

Ja, ik pas op. In ieder geval was het zo, die man wou dat wij dat kochten, die zaak. En Chaim zegt:

1141

01:38:11,216 --> 01:38:20,252

'hoe kun je nou je brood verdienen met een groentenzaak als iedereen die rondom je woont boer is?'

1142

01:38:20,252 --> 01:38:28,832

Maar die Meijer zei tegen ons: 'Als jij het niet koopt dan koop ik het.' Hij maakte een grapje

1143

01:38:28,832 --> 01:38:37,777

want hij zou het nooit hebben gekocht. Maar goed, Chaim kocht het, we hadden wat geld en we kregen

1144

01:38:37,777 --> 01:38:46,539

wat geld van de Anglosaksen, want die waren erg blij dat er mensen uit Europa kwamen, mensen uit

1145

01:38:46,539 --> 01:38:53,020

Nederland en uit België, dat die kwamen. Niet alleen vanuit Polen en..

1146

01:38:53,020 --> 01:38:53,020

Rusland

1147

01:38:53,020 --> 01:38:59,964

..dat soort landen. Dus zij gaven ons wat geld en wij kochten die zaak, Chaim is een

1148

01:38:59,964 --> 01:39:07,488

hele goede zakenman. Hij was een hele goede zakenman. En het was groothandel, we verkochten

1149

01:39:07,488 --> 01:39:14,515

grootverpakkingen. We zaten in drie plaatsen, we zaten in Beit Yitzhak, Kfar Yedidya,

1150

01:39:14,515 --> 01:39:21,377

Sha'ar Hefer, Nira, vier plaatsen. Elke dag ging-ie ergens anders naartoe met een

1151

01:39:21,377 --> 01:39:26,090

vriendin van ons, Ulla, met Miriam Geismar. En elke dag..

1152

01:39:26,090 --> 01:39:26,420

Met wie?

1153

01:39:26,420 --> 01:39:27,690

Miriam Geismar.

1154

01:39:27,690 --> 01:39:28,160

Oké.

1155

01:39:28,160 --> 01:39:34,737

Die woont hier nou in New Haven. En die ging elke dag ergens anders naartoe en het liep erg goed, want

1156

01:39:34,737 --> 01:39:41,250

er stonden zoveel mensen in de rij en Chaim gaf nummers uit zodat ze wisten hoe laat ze terug moesten

1157

01:39:41,250 --> 01:39:47,699

komen, zoiets denk ik. En we wachtten, we verdienden goed geld en iedere cent die we verdienden werd

1158

01:39:47,699 --> 01:39:54,406

overgemaakt naar Amerika. En ik kon kleren dragen, hij gaf me altijd geld voor kleren. Ik had hele mooie

1159

01:39:54,406 --> 01:40:01,048

kleren. en we gingen uit en dansten op vrijdag, op Sjabbesavond gingen we dansen en we hadden een goede

1160

01:40:01,048 --> 01:40:07,819

tijd en ik hielp met de zaken. Toen Chaim met die zaak begonnen was, toen hielp ik in het veld, ik haalde

1161

01:40:07,819 --> 01:40:14,461

aardappels uit de grond, ik deed alles. Ik hield van Israël, Als kind was ik zo opgevoed. Niet vanwege

1162

01:40:14,461 --> 01:40:18,459

mijn vader en moeder, maar bij de Jeugdfederatie, dat was het.

1163

01:40:18,460 --> 01:40:19,580

Ja, natuurlijk.

1164

01:40:19,630 --> 01:40:26,170

en ik genoot er van, iedere minuut genoot ik er van. Je was geen nummer, je was Jood, Selma Engel,

1165

01:40:26,170 --> 01:40:32,977

begrijp je? Zelfs als je de wc's moest schoonmaken, dan was je iemand. Er was ook een Engels koppel,

1166

01:40:32,977 --> 01:40:39,518

Isaacs, die hadden een boerderij en die staken eerst al hun geld in de boerderij en toen opende ze

1167

01:40:39,518 --> 01:40:46,392

een jamfabriek en dat liep erg goed en die jam is nog steeds op de markt denk ik. die kun je nog steeds

1168

01:40:46,392 --> 01:40:52,932

kopen, maar zij leven denk ik niet meer. Hun kinderen zullen nog wel leven. Isaacs was de naam. En

1169

01:40:52,932 --> 01:40:59,472

ze kwamen uit Londen. En die kwamen allemaal naar de huizen enzo, begrijp je? Maar in ieder geval,

1170

01:40:59,472 --> 01:41:06,146

Chaim was ongelukkig. Hij wilde daar vandaan. Hij was in dienst geweest en ieder jaar moest-ie terug

1171

01:41:06,146 --> 01:41:12,820

komen voor militaire dienst en dan moest ik de zaken alleen doen en dat niet alleen, maar het was te

1172

01:41:12,820 --> 01:41:19,360

veel en hij hield er niet van. Het was te klein en hij hield helemaal niet van Israël. Zo was hij

1173

01:41:19,360 --> 01:41:25,967

niet grootgebracht. Dus hij probeerde werkelijk alles, maar we hadden niemand in Amerika. We wisten

1174

01:41:25,967 --> 01:41:32,641

niet, we hadden familie daar, maar we wisten het niet. en toen gingen mijn oom en tante naar Amerika

1175

01:41:32,641 --> 01:41:39,315

en zij spraken met iemand uit Buffalo, een advocaat en ze vertelden het verhaal van Chaim, dat-ie zo

1176

01:41:39,315 --> 01:41:43,519

terneergeslagen en ongelukkig was en die man gaf ons een, David

1177

01:41:43,840 --> 01:41:50,713

En onze burens waren al een jaar voor ons naar Amerika gegaan en zij kenden een advocaat, en

1178

01:41:50,713 --> 01:41:57,814

die heeft ons geholpen toen we naar Amerika kwamen, moesten we hem 2000 dollar geven, want hij

1179

01:41:57,814 --> 01:42:04,990

legde onze dingetjes bovenaan, maar we wisten niet wie de advocaat was, we hadden geen naam, niks,

1180

01:42:04,990 --> 01:42:11,939

helemaal niks. we hadden geen idee, ooit, wie het was. Dus we kwamen aan in Amerika, we zijn

1181

01:42:11,939 --> 01:42:17,680

weggegaan in 1957. Eén oorlog hebben we meegemaakt, in 1956 was een oorlog.

1182

01:42:17,680 --> 01:42:17,680

Ja.

1183

01:42:17,680 --> 01:42:25,496

Oorlog en we zaten op tien kilometer afstand van de Pales, van de oorlog. Dat was bij

1184

01:42:25,496 --> 01:42:33,773

Nathania, dat was een heel klein stadje maar, waar je kon wonen, ik denk op tien kilometer

1185

01:42:33,773 --> 01:42:42,326

afstand misschien van de oorlog . In ieder geval het was heel beangstigend en heel verwarrend

1186

01:42:42,326 --> 01:42:48,580

en Chaim hoefde niet in militaire dienst, dat was goed, omdat hij al

1187

01:42:48,580 --> 01:42:48,810

Oud

1188

01:42:48,980 --> 01:42:55,851

papieren had dat we zouden weggaan. Dus op een dag zijn we vertrokken met de boot. We wilden

1189

01:42:55,851 --> 01:43:03,022

niet met het vliegtuig, dat was niet goed voor de kinderen, dus we gingen naar Italië. We waren

1190

01:43:03,022 --> 01:43:10,268

drie weken in Italië, dat was schitterend, en de kinderen kunnen zich dat nog steeds herinneren,

1191

01:43:10,268 --> 01:43:17,214

en vandaar gingen we met de boot naar Amerika. En ik was iedere dag ziek. Oh wat was ik ziek!

1192

01:43:17,214 --> 01:43:24,385

En ik kreeg pillen en niks hielp. En het was heel interessant omdat er ook veel Amerikanen waren

1193

01:43:24,385 --> 01:43:31,406

en die hadden nog nooit iemand gezien die uit een concentratiekamp kwam. Dus het was heel mooi

1194

01:43:31,406 --> 01:43:38,428

en de kinderen hadden een mooie tijd. We kwamen aan in Amerika en die mensen die een jaar voor

1195

01:43:38,428 --> 01:43:45,524

ons waren gegaan zeiden: 'kom bij ons.' Die hadden een heel klein huisje naast het treinstation

1196

01:43:45,524 --> 01:43:52,620

en ze hadden maar twee, één slaapkamer en een slaapkamer voor zichzelf en die zeiden kom naar

1197

01:43:52,620 --> 01:43:59,641

ons. dat zou ik niet hebben kunnen krijgen via Amerika, dat is zeker. In ieder geval we bleven

1198

01:43:59,641 --> 01:44:03,750

een week bij hen en toen vonden we een appartement. 125

1199

01:44:04,760 --> 01:44:07,090

dollar in de week, maand.

1200

01:44:07,820 --> 01:44:11,959

Ja, zo was dat. en Chaim had een baan. Hij werkte bij Kastidie,

1201

01:44:11,959 --> 01:44:14,850

dat is een hele geschikte winkel, Krastidies

1202

01:44:15,730 --> 01:44:16,680

Kastides, Kastides, yes.

1203

01:44:16,680 --> 01:44:24,466

Ya, dus Chaim kreeg een baan in Kastidie als verkoper en hij moest de telefoon aannemen en hij begreep

1204

01:44:24,466 --> 01:44:32,406

helemaal niets van wat ze vroegen, ik weet niet, hij kwam er toch wel uit. Dus hij werkte bij Kastidies,

1205

01:44:32,406 --> 01:44:38,589

maar hij vond het weer vreselijk. En toen zag-ie Arnold Bread, dat was franchise.

1206

01:44:38,590 --> 01:44:39,210

Ja?

1207

01:44:39,210 --> 01:44:45,410

En dat kon je kopen. En we hadden wat geld, want het geld dat we hadden

1208

01:44:45,410 --> 01:44:50,650

verdiend in Israël hebben we overgemaakt hier naar Amerika.

1209

01:44:50,750 --> 01:44:57,118

Dus we hadden wat geld, niet veel, 2000 dollar of iets dergelijks, dat

1210

01:44:57,118 --> 01:45:02,850

was alles. En dus kocht hij een 'bread route' van Arnold Bread.

1211

01:45:03,630 --> 01:45:04,710

Wat kocht-ie?

1212

01:45:04,710 --> 01:45:05,310

Van Arnold's Bread.

1213

01:45:05,310 --> 01:45:06,020

Maar wat?

1214

01:45:06,020 --> 01:45:06,940

Een 'bread route'.

1215

01:45:06,940 --> 01:45:08,370

Wat is een 'bread route'?

1216

01:45:08,370 --> 01:45:12,100

Hoe het brood, met de vrachtwagen moest-ie het naar de winkels brengen.

1217

01:45:12,100 --> 01:45:12,890

Oké.

1218

01:45:12,890 --> 01:45:15,190

Maar dat was dus een eigen zaak.

1219

01:45:15,350 --> 01:45:22,300

Dat moest je kopen. En hij, wij, hij kocht dat en hij vond het afschuwelijk. [grinnikt] Hij zat

1220

01:45:22,300 --> 01:45:29,323

op de vrachtwagen, het was eh, niet Mr. Engel. Hij haatte het. Maar in elk geval, hij maakte het

1221

01:45:29,323 --> 01:45:36,493

zo groot, hij verdiende zoveel geld, dat-ie de helft kon verkopen, want het was te groot om alleen

1222

01:45:36,493 --> 01:45:42,419

te doen. En toen hadden we een beetje geld. En dat was in Amerika, dat vergat ik.

1223

01:45:42,420 --> 01:45:43,120

Ja.

1224

01:45:43,120 --> 01:45:49,241

En o ja, het enige waarvan we dachten dat we dat konden beginnen was een wenskaartenwinkel,

1225

01:45:49,241 --> 01:45:53,950

we hadden geen idee wat een wenskaartenwinkel was, absoluut geen idee.

1226

01:45:53,950 --> 01:45:54,900

Wat is een wenskaartenwinkel?

1227

01:45:54,900 --> 01:45:56,900

Een Hallmark store.

1228

01:45:56,900 --> 01:45:56,900

Oké.

1229

01:45:57,020 --> 01:46:02,197

We hadden geen idee! Maar het was zei Chaim het enige dat ik kon beginnen

1230

01:46:02,197 --> 01:46:07,161

want ik wist van niets anders wat af, ik wist niet hoe de zaken waren.

1231

01:46:07,161 --> 01:46:11,630

Dus na een paar jaar kochten we een Hallmark store in Stanford.

1232

01:46:12,290 --> 01:46:13,870

En we woonden in Westport.

1233

01:46:14,430 --> 01:46:14,430

in Connecticut.

1234

01:46:14,430 --> 01:46:21,780

En we deden het goed! We verdienden ons geld, we hadden twee kinderen op de universiteit en de universiteit

1235

01:46:21,780 --> 01:46:28,719

was erg goedkoop toen. En Freddy verdiende al geld. Freddy was altijd degene die geld verdiende, niet

1236

01:46:28,719 --> 01:46:35,589

Lidy, Freddy. Volgens mij betaalde hij z'n eigen collegegeld. Of we waren op de basisschoolschool of

1237

01:46:35,589 --> 01:46:42,734

dat soort dingen, daar hielp ik en ik deed het huishouden en het was een half uur, drie kwartier rijden,

1238

01:46:42,734 --> 01:46:49,467

dat weet ik niet meer. ja, ik kan me nog een keer herinneren, Chaim ging naar New York en ik moest

1239

01:46:49,467 --> 01:46:56,199

de winkel openen en ik was de sleutels vergeten, toen moest ik terug. Maar het was heel zwaar werk

1240

01:46:56,199 --> 01:47:03,069

en ik deed echt ook het zware werk daar. Ik moest het schoonmaken en ik deed al die dingen. Hij deed

1241

01:47:03,069 --> 01:47:09,802

de boekhouding. En hielp de klanten. Enn we hadden ook Bar Mitswa in Nederland. We hadden een Bar

1242

01:47:09,802 --> 01:47:16,672

Mitswa van Freddy, dat was een Bar Mitswa in een heel goed restaurant. Ik weet niet waar we het geld

1243

01:47:16,672 --> 01:47:23,542

vandaan haalden, maar het was heel mooi en Lidy ging trouwen met een Joodse jongen, we waren zo blij

1244

01:47:23,542 --> 01:47:30,550

dat ze trouwde met een joodse jongen. En ze zaten al op de middelbare school ondertussen, de kinderen.

1245

01:47:30,550 --> 01:47:37,488

Of was ze al klaar daarmee? Nee, ze zat op de universiteit, Lidy zat op de universiteit en Freddy zat

1246

01:47:37,488 --> 01:47:44,427

op de middelbare school. En die jongen die had een kruidenierswinkel, hij bezat een kruidenierswinkel

1247

01:47:44,427 --> 01:47:51,228

maar hij verdiende niet zo veel. Dus Chaim zei: 'Je moet iets in de handel leren. Wat zou je willen

1248

01:47:51,228 --> 01:47:58,442

doen?.' En toen ging-ie naar een juwelierszaak, dat had hij als kind gedaan, helpen in een juwelierszaak.

1249

01:47:58,442 --> 01:48:05,243

En toen ging hij werken in een juwelierszaak en en hij wist het één en ander van sieraden. Dus na

1250

01:48:05,243 --> 01:48:12,800

tien, elf jaar, hadden we inmiddels de wenskaartenwinkel, Lidy was getrouwd en hij werkte in een juwelierszaak

1251

01:48:12,800 --> 01:48:13,899

in Old Saybrook.

1252

01:48:14,320 --> 01:48:14,540

Oké.

1253

01:48:16,240 --> 01:48:18,880

Dat is hier verderop.

1254

01:48:18,880 --> 01:48:24,930

Een klein oud stadje aan het water. En hij was manager daar en de winkel

1255

01:48:24,930 --> 01:48:30,812

liep niet zo best. En de eigenaar had vier zaken. En de eigenaar wilde

1256

01:48:30,812 --> 01:48:35,770

het verkopen. Dus wij hadden wat geld en hij had de kennis.

1257

01:48:37,480 --> 01:48:39,590

En Chaim was ondertussen 56 jaar. En wij kochten een

1258

01:48:39,590 --> 01:48:41,620

hele nieuwe zaak, wij kochten een juwelierswinkel.

1259

01:48:41,620 --> 01:48:41,620

Natuurlijk.

1260

01:48:41,620 --> 01:48:51,290

Dat was wat. We kochten een juwelierszaak en het ging heel goed.

1261

01:48:51,290 --> 01:48:58,095

Wij waren spaarders en we werkten niet te hard, het was de makkelijkste handel die we hadden gehad.

1262

01:48:58,095 --> 01:49:04,970

Omdat er geen Kerst was, snap je, en die andere winkels was allemaal met feestdagen. In ieder geval,

1263

01:49:04,970 --> 01:49:12,050

we deden het heel goed en toen Chaim 73 jaar was ging-ie met pensioen. En intussen was Lidy gescheiden.

1264

01:49:12,050 --> 01:49:19,200

Van die jongen. Hij paste helemaal niet bij haar. En Lidy ging van hem scheiden en ze had twee kinderen,

1265

01:49:19,200 --> 01:49:25,937

twee kleine kinderen en Lidy zat op de universiteit, zat Lidy op de universiteit? Nee, ze zat niet

1266

01:49:25,937 --> 01:49:32,536

meer op de universiteit. Maar in ieder geval, ze gingen uit elkaar, hij had al een andere vrouw,

1267

01:49:32,536 --> 01:49:39,342

en Chaim en hij konden het wel met elkaar vinden. Ik mocht hem helemaal niet zo graag dus ik werkte

1268

01:49:39,342 --> 01:49:45,942

in de winkel als hij er niet was en iedere ochtend moest hij dingen ophalen vanuit verschillende

1269

01:49:45,942 --> 01:49:52,472

plaatsen en dan was hij er niet, dus ik werkte iedere ochtend daar in de winkel en hielp Chaim.

1270

01:49:52,472 --> 01:49:55,910

En wanneer hij kwam om twee uur ging ik naar huis.

1271

01:49:55,910 --> 01:50:04,196

En dat pakte allemaal heel goed uit. we deden het erg goed. En we spaarden, wij waren spaarders,

1272

01:50:04,196 --> 01:50:12,827

Chaim en ik. Want we reisden veel. En toen gingen we naar Duitsland en toen we naar Duitsland gingen

1273

01:50:12,827 --> 01:50:21,199

was daar voor alles betaald. En toen wisten we gelijk dat we een een vakantie hadden. Toen gingen

1274

01:50:21,199 --> 01:50:29,917

we naar Nederland, we gingen naar België, we gingen naar Tsjechoslowakije, we gingen naar, we gingen

1275

01:50:29,917 --> 01:50:36,650

door heel Europa. Van dat geld dat we van Duitsland kregen, begrijp je. Dat we

1276

01:50:36,830 --> 01:50:40,667

konden niet.. Maar goed, Chaim was 73 jaar en stopte met werken. Die

1277

01:50:40,667 --> 01:50:44,110

ex-man van Lidy nam het over. En na een jaar was-ie bankroet.

1278

01:50:44,740 --> 01:50:44,970

Oké.

1279

01:50:46,000 --> 01:50:51,750

Hij kocht te veel spullen en hij was niet erg

1280

01:50:51,750 --> 01:50:52,020

slim

1281

01:50:52,020 --> 01:50:56,498

..goed. En wij verloren een hoop geld. In die periode verloren we

1282

01:50:56,498 --> 01:51:00,770

50.000 dollar, dat zou nu misschien 200.000 dollar waard zijn.

1283

01:51:00,770 --> 01:51:01,400

Dat is een hoop geld.

1284

01:51:01,400 --> 01:51:03,408

Ja, voor dit huis hebben we 60.000 dollar betaald in

1285

01:51:03,408 --> 01:51:05,340

die tijd en het is nou 350.000 dollar, dus je kunt

1286

01:51:05,340 --> 01:51:12,582

zien hoeveel geld. Maar goed, we hebben het evengoed gered. Wij hadden geen luxe nodig, we waren

1287

01:51:12,582 --> 01:51:19,598

geen luxueus levende mensen. Ik doe nou ook alles zelf. Maar Chaim was erg vaak ziek, hij had

1288

01:51:19,598 --> 01:51:26,765

problemen met z'n nieren en hij had problemen met z'n ingewanden en hij had een hoge bloeddruk,

1289

01:51:26,765 --> 01:51:33,856

een hele hoge bloeddruk en hij kon het niet omlaag krijgen. Hij was vaak ziek, dus toen we met

1290

01:51:33,856 --> 01:51:41,475

pensioen waren. We gingen daarvóór al veel op reis. Ik weet niet meer precies, dat ben ik vergeten.

1291

01:51:41,475 --> 01:51:48,567

Maar we gingen vaak op reis, zoals in de winter, gingen we naar Spanje en we gingen naar Japan

1292

01:51:48,567 --> 01:51:55,658

en naar China, we deden een hoop. En we gingen naar de opera, we gingen naar ballet, we gingen

1293

01:51:55,658 --> 01:52:02,976

hier veel uit en we hadden een goed leven. Maar toen werd hij ziek en ze kwamen tot de ontdekking

1294

01:52:02,976 --> 01:52:10,369

dat-ie kanker had aan allebei z'n nieren. En daar was een dokter die wilde ze eruit halen, allebei

1295

01:52:10,369 --> 01:52:17,385

z'n nieren, maar we hadden vrienden, jonge vrienden zo rond de leeftijd van onze kinderen, en

1296

01:52:17,385 --> 01:52:21,610

die zeiden: 'Jullie moeten naar een andere dokter gaan.'

1297

01:52:21,610 --> 01:52:21,610

Second opinion.

1298

01:52:21,610 --> 01:52:29,424

En toen moest hij ook de andere nier eruit halen en er was een dialyse en dat was toen-ie al

1299

01:52:29,424 --> 01:52:37,323

gepensioneerd was. En hij kreeg dialyse en hij ging steeds maar achteruit en op een dag vroeg

1300

01:52:37,323 --> 01:52:45,392

hij aan me: 'Kan ik gaan en mezelf naar de dialyse rijden?' En ik zei ja. Het was naast de deur,

1301

01:52:45,392 --> 01:52:53,291

hier in de straat, aan het eind van de straat. Iemand reed hem aan, misschien had-ie het niet

1302

01:52:53,291 --> 01:53:01,360

gezien en hij brak z'n nek en dat was het einde. Toen kreeg-ie een beroerte en nog een beroerte

1303

01:53:01,360 --> 01:53:09,684

en dat was het einde. Chaim was er niet meer. Ik ben al een hele tijd niet naar zijn graf geweest.

1304

01:53:09,684 --> 01:53:17,583

Hij was geweldig, hij was mijn man, hij was mijn geliefde, hij was mijn alles. Hij was alles,

1305

01:53:17,583 --> 01:53:25,312

hij was mijn hele leven. En toen hij heel ziek was, zei ik: 'Chaim ik kan niet leven zonder

1306

01:53:25,312 --> 01:53:29,220

je', toen zei-ie: 'Dat kun je, en dat zal je.'

1307

01:53:29,220 --> 01:53:30,310

Dat doe je.

1308

01:53:31,390 --> 01:53:37,874

Dat doe ik. Maar alleen leven. Het is geen plezier, ik sluit mezelf

1309

01:53:37,874 --> 01:53:43,100

te veel af van de wereld. Wie is dat? Roept iemand je?

1310

01:53:43,100 --> 01:53:43,270

Ja.

1311

01:53:43,270 --> 01:53:44,810

Nee, draaien, omdraaien.

1312

01:53:44,810 --> 01:53:53,030

Oké. Hé, eh, lieve Selma. Chaim moest Nederland uit en je bent heel boos op Nederland.

1313

01:53:53,030 --> 01:53:56,610

Chaim, nee. Chaim hoefde niet, moest er niet uit, nee ze..

1314

01:53:56,610 --> 01:53:56,870

Oké.

1315

01:53:56,870 --> 01:54:01,480

Hij kon daar blijven, maar we verdienden geen, we hadden geen geld.

1316

01:54:02,460 --> 01:54:07,957

Ja we hadden een beetje geld, maar, hij kon werken en hij begon een bedrijf

1317

01:54:07,957 --> 01:54:13,455

en dat werkte niet en ik zei: 'Geen bedr..' En hij moest drie jaar studeren

1318

01:54:13,455 --> 01:54:18,660

voor iets, voor ieder bedrijf in Nederland moest je drie jaar studeren.

1319

01:54:18,660 --> 01:54:18,660

Ja, ja.

1320

01:54:18,660 --> 01:54:18,660

Dus..

1321

01:54:18,660 --> 01:54:20,210

Maar kun je me iets vertellen over die kwaadheid die je voelt ten opzichte van de Nederlanders?

1322

01:54:22,740 --> 01:54:29,840

In latere jaren. Nu ik alleen ben. Ik ben nu al zeven jaar alleen en daarvoor ook. Misschien

1323

01:54:29,840 --> 01:54:35,860

wel tien, vijftien jaar. [hoest] M'n hele familie is omgekomen in Nederland.

1324

01:54:37,210 --> 01:54:43,130

Ik had vijftien ooms en tantes. Die waren allemaal getrouwd.

1325

01:54:43,640 --> 01:54:50,838

Nee, één die was niet getrouwd, een tante Bertha, was niet getrouwd. En ze hadden allemaal kinderen.

1326

01:54:50,838 --> 01:54:57,754

Minstens twee kinderen, Eén oom had vier kinderen en die zijn allemaal vermoord! In Nederland. In

1327

01:54:57,754 --> 01:55:04,882

Nederland zijn meer Joden omgekomen dan in elk ander land. En ik ben met Chaim vaak teruggeweest naar

1328

01:55:04,882 --> 01:55:11,939

Nederland, totdat ik zei: 'Chaim ik wil daar nooit meer naartoe. Er is niets daar.' Het hotel dat we

1329

01:55:11,939 --> 01:55:18,855

hadden, dat was het enige koosjere hotel in Overijssel en dat is helemaal verwaarloosd, dus dat is

1330

01:55:18,855 --> 01:55:26,195

verschrikkelijk en ik heb niemand daar, absoluut niemand! Ik heb een nichtje daar, haar naam is Lissauer

1331

01:55:26,195 --> 01:55:33,464

en ik weet niet waar ze is, ze woont ergens in Amsterdam, maar, mijn hele familie is omgekomen. En één

1332

01:55:33,464 --> 01:55:40,380

neef, hij was geen Lissauer, hij was een journalist in Engeland, en hij kwam naar Nederland en hij

1333

01:55:40,380 --> 01:55:47,508

leefde nog. En haar moeder, tante Hendrien, die leefde ook nog. Maar die waren oud en die gingen snel

1334

01:55:47,508 --> 01:55:54,777

dood en dat was ook de laatste hele familie. Ik heb niets in Nederland. Dus ben ik gegaan, ik heb nooit

1335

01:55:54,777 --> 01:55:58,800

teruggewild. Ik krijg geen cent. Ja, ik krijg van de WUV.

1336

01:55:58,800 --> 01:55:58,920

Ja?

1337

01:55:58,920 --> 01:56:07,633

Ik krijg 500 dollar per maand van de WUV. Die 500 dollar heb ik nodig en ik krijg sociale bijstand

1338

01:56:07,633 --> 01:56:16,169

en een klein beetje meer, maar ik moet heel voorzichtig leven. Ik kan niet zoveel doen. Maar dat

1339

01:56:16,169 --> 01:56:24,705

is het niet alleen. Ik heb niet de behoefte om ooit terug te gaan naar Nederland. En ik wilde er

1340

01:56:24,705 --> 01:56:32,530

niet heen. Ik wilde er niet heen. Dus afgelopen week, waar zijn we nou, we zijn in maart

1341

01:56:32,530 --> 01:56:32,750

2010

1342

01:56:32,750 --> 01:56:36,930

in April 19.. 10

1343

01:56:36,930 --> 01:56:37,320

2010

1344

01:56:37,320 --> 01:56:42,858

2010. De kinderen waren..., mijn kinderen zeiden niks. Maar mijn nichtje,

1345

01:56:42,858 --> 01:56:48,550

het kind van mijn broer, die belde voor Freddy en die zei: 'Als Selma niet

1346

01:56:48,550 --> 01:56:53,320

gaat dan moet iemand anders van de familie gaan.' Dus het is..

1347

01:56:53,320 --> 01:56:54,510

Maar je hebt het nu over de boekpresentatie.

1348

01:56:54,510 --> 01:56:54,510

Ja, de boekpresentatie.

1349

01:56:54,510 --> 01:56:54,510

Van het boek dat over jou

1350

01:56:54,510 --> 01:56:54,510

geschreven is, ja.

1351

01:56:54,510 --> 01:56:54,510

Ja

1352

01:56:54,510 --> 01:57:04,050

De mensen die hier naar kijken weten dat niet.

1353

01:57:04,230 --> 01:57:09,945

Ja, ja. En ik wilde daar niet naartoe. En toen ben ik van mening veranderd. Ik zei: 'Dit is idioot.'

1354

01:57:09,945 --> 01:57:15,718

Freddy gaat daarheen en ik, met m'n koppige hoofd, ik wil niet gaan en ik reis niet naar Nederland.'

1355

01:57:15,718 --> 01:57:21,607

Ik ga daar nou volgende maand naartoe. In April, maar ik ga niet rondreizen, misschien naar Amsterdam,

1356

01:57:21,607 --> 01:57:27,265

want ik heb nooit veel gezien van Amsterdam. Maar ik ben van mening veranderd want ik voel me niet

1357

01:57:27,265 --> 01:57:32,807

zo goed. Ik voel me 's ochtends erg ziek en duizelig omdat ik een encephalitis had, iets met m'n

1358

01:57:32,807 --> 01:57:38,523

hersenen. Maar ik denk dat ik probeer om mezelf bij elkaar te rapen. Nu heb ik het wel gemakkelijk,

1359

01:57:38,523 --> 01:57:44,181

ik kan even gaan liggen wanneer ik me niet goed voel, eh, maar als ik ergens anders ben dan kan ik

1360

01:57:44,181 --> 01:57:50,127

dat niet. Dus ik ga 10 April of zoiets dergelijks naar Nederland. En ik ga met mijn twee kleindochters.

1361

01:57:50,127 --> 01:57:55,958

Ik hoop dat ze de kinderen meenemen. Ik weet niet of ze dat goed vinden dat er twee kinderen meegaan.

1362

01:57:55,958 --> 01:58:01,674

Eerst zou Lidy gaan, maar Lidy wilde dat niet, ik wilde niet met lidy. Ik kan niet praten met Lidy.

1363

01:58:01,674 --> 01:58:07,505

Ik kan met Lidy nergens over praten wat met de oorlog te maken heeft. Dus, waarom zou ze daar naartoe

1364

01:58:07,505 --> 01:58:13,220

gaan? Voor haar plezier? Vergeet het. dus ga ik met de twee kleinkinderen Ik hoop dat ze met me mee

1365

01:58:13,220 --> 01:58:18,878

kunnen en ik ga m'n zoon bellen of hij ook mee wil. Ik denk het maar hij vindt het niet leuk om te

1366

01:58:18,878 --> 01:58:24,652

gaan. Maar het maakt me niet uit wat hij denkt. En dat is het einde van het verhaal, je zal wel zien

1367

01:58:24,652 --> 01:58:30,540

wanneer ik naar Nederland ga. Die mensen zijn heel aardig, we waren hier en ze hebben me geïnterviewd

1368

01:58:30,540 --> 01:58:31,580

en ze interviewden

1369

01:58:31,580 --> 01:58:32,810

De mensen die het boek maken ja?

1370

01:58:32,810 --> 01:58:39,442

Ja, een boek of wat ze maken. Een boek en een film hebben ze gemaakt. Ze zijn een boek aan het

1371

01:58:39,442 --> 01:58:46,287

schrijven. En de naam van dat boek is Selma. Dus, ze waren heel aardig en heel vriendelijk en hij

1372

01:58:46,287 --> 01:58:52,990

zei: 'We zullen goed voor je zorgen, dus moet je horen.' En ik ga nergens heen om iets te zien.

1373

01:58:52,990 --> 01:59:00,258

Ik ga niet naar de., ik doe het gewoon rustig aan, ik blijf in het hotel en kijk Nederlandse televisie

1374

01:59:00,258 --> 01:59:05,480

en ik heb absoluut geen lust om daar rond te reizen. Misschien kan ik ge..

1375

01:59:05,480 --> 01:59:05,480

-Dat is een hele wijze-

1376

01:59:05,480 --> 01:59:05,480

..bakjes eten.

1377

01:59:05,480 --> 01:59:05,480

hele wijze houding.

1378

01:59:05,480 --> 01:59:05,480

Wat?

1379

01:59:05,480 --> 01:59:06,460

Een hele wijze houding

1380

01:59:06,530 --> 01:59:13,190

Ja, dat denk ik ook, niet goed dat ik zei vanwege mijn eigen wil dat ik niet wilde gaan. Maar

1381

01:59:13,190 --> 01:59:20,280

ik was heel boos dat mijn nichtje, dat zij mijn zoon vertelde dat zij moest gaan, dat zijn helemaal

1382

01:59:20,280 --> 01:59:27,012

niet haar zaken. Dat gaat niemand wat aan, iedereen bemoeide zich er mee, iedereen. Ik heb een

1383

01:59:27,012 --> 01:59:33,673

neef en die is ook betrokken bij het hele gebeuren dat ik naar Nederland ga. Een een zoon van

1384

01:59:33,673 --> 01:59:40,262

die Claire Freeman. dus dat is mijn verhaal. Misschien vergat ik een stukje, maar je kan het

1385

01:59:40,262 --> 01:59:47,065

boek van 'Ontsnapping uit Sobibor' lezen en daar is alles in geschreven. En nou schrijft iemand

1386

01:59:47,065 --> 01:59:54,156

anders een boek over mij, in, in Amerika en dat komt ook uit in April, dus, er is genoeg te gelezen

1387

01:59:54,156 --> 01:59:58,309

en genoeg te doen en een film te zien en dan zie je alles.

1388

01:59:58,310 --> 02:00:01,020

Selma, je bent Nebenklager.

1389

02:00:01,020 --> 02:00:01,880

Wat?

1390

02:00:01,880 --> 02:00:08,010

Je bent co plaintive in het process van Demjanjuk, weet je dat?

1391

02:00:08,010 --> 02:00:08,720

Wat ben ik?

1392

02:00:08,720 --> 02:00:09,630

Co plaintive. [praat hard]

1393

02:00:09,630 --> 02:00:10,990

Wat is dat?

1394

02:00:10,990 --> 02:00:12,400

Nou, je bent mede-aanklager

1395

02:00:12,400 --> 02:00:12,940

Oh.

1396

02:00:12,940 --> 02:00:14,740

in het process van Demjanjuk.

1397

02:00:14,740 --> 02:00:14,740

Dat weet ik niet.

1398

02:00:14,740 --> 02:00:15,480

Want die advocaat

1399

02:00:15,480 --> 02:00:16,710

-That's the first time-

1400

02:00:16,710 --> 02:00:18,780

..heeft mij dat gezegd.

1401

02:00:18,850 --> 02:00:20,580

Hebben ze nu, niemand heeft me daarover gesproken.

1402

02:00:20,580 --> 02:00:26,000

Oké, nee, want ik zou willen vragen waarom [lacht]. Dan vraag ik die vraag niet.

1403

02:00:26,350 --> 02:00:27,260

Wat?

1404

02:00:27,800 --> 02:00:29,120

Over Demjanjuk, want dat volg je duidelijk niet

1405

02:00:29,120 --> 02:00:29,120

Ik ken die kerel niet, hij is al oud, hij is negentig jaar oud, laat hem sterven, dat is alles

1406

02:00:29,120 --> 02:00:29,120

Oké.

1407

02:00:29,120 --> 02:00:29,120

voor mij.

1408

02:00:29,120 --> 02:00:29,120

Dat is een heel aardig

1409

02:00:29,120 --> 02:00:29,120

Ja. [grinnikt]

1410

02:00:29,120 --> 02:00:30,010

iets om te zeggen.

1411

02:00:30,010 --> 02:00:38,476

Hij heeft z'n leven geleefd. Wij hadden kleinkinderen en we leefden hier in Amerika en, ik had een goed

1412

02:00:38,476 --> 02:00:47,024

leven! Alle dingen die mijn moeder niet had en mijn broers van twintig jaar en vijf, vierentwintig jaar,

1413

02:00:47,024 --> 02:00:55,326

en mijn schoonzusje van vierentwintig jaar en alle ooms en tantes, die waren vijftig jaar oud. En, en

1414

02:00:55,326 --> 02:01:02,559

mijn moeder was vijf., de oudste was 55. En die, eh, dus ik geef daar niet om allemaal.

1415

02:01:02,560 --> 02:01:05,650

Ben je naar al die processen geweest

1416

02:01:05,880 --> 02:01:06,360

in Duitsland?

1417

02:01:06,360 --> 02:01:06,800

Ja.

1418

02:01:06,800 --> 02:01:07,970

Hoe was dat?

1419

02:01:08,690 --> 02:01:11,080

Dat was interessant. Want ik was

1420

02:01:11,080 --> 02:01:11,620

-Heeft het-

1421

02:01:11,620 --> 02:01:19,069

..ik was heel, het was heel beangstigend om in Duitsland te zijn toentertijd. Je voelde heel duidelijk..,

1422

02:01:19,069 --> 02:01:25,738

je voelde, ik voelde, er heeft een SS-er in deze stoel gezeten, waar ik nu in zit. Het was een

1423

02:01:25,738 --> 02:01:31,130

vreselijke tijd. Maar we zorgden ervoor dat we nooit bleven overnachten in..

1424

02:01:31,540 --> 02:01:33,260

in Duitsland?

1425

02:01:33,260 --> 02:01:35,510

Nee. We gingen naar België, of we gingen naar..

1426

02:01:35,510 --> 02:01:37,440

Want het was in Hagen?

1427

02:01:37,440 --> 02:01:38,160

Hagen, ja.

1428

02:01:38,160 --> 02:01:40,510

Wat heel dicht in de buurt was van

1429

02:01:40,510 --> 02:01:41,200

Ik weet het niet.

1430

02:01:41,200 --> 02:01:41,380

Het was 1965, 1966.

1431

02:01:41,380 --> 02:01:47,674

Ja, ja. Meestal gingen we, het was een paar dagen, en dan gingen we naar Nederland toe. Maar ik hield

1432

02:01:47,674 --> 02:01:53,470

helemaal niet meer van Nederland, maar we gingen, we wilden niet in Duitsland blijven, dus we

1433

02:01:53,470 --> 02:01:53,470

Wat, wat heb je daar verteld?

1434

02:01:53,470 --> 02:01:53,470

Wat?

1435

02:01:53,470 --> 02:01:54,550

Heb je een verklaring afgelegd in die rechtszaken, bij die processen?

1436

02:01:54,550 --> 02:01:54,550

Ja.

1437

02:01:54,550 --> 02:01:54,750

Heb je daar getuigd?

1438

02:01:54,750 --> 02:02:02,151

Ja! Ik ging naar de processen en, Chaim vertelde meer dan ik, hij spreekt beter

1439

02:02:02,151 --> 02:02:09,272

Duits dan ik en de mensen in Hagen waren heel aardig en vriendelijk voor ons

1440

02:02:09,272 --> 02:02:16,486

en ze brachten ons naar een huis en ze verzorgden eten voor ons, het was heel

1441

02:02:16,486 --> 02:02:22,670

goed. Maar we waren blij toen we op vakantie gingen en vertrokken.

1442

02:02:22,670 --> 02:02:32,210

En jullie hebben de andere overlevenden ontmoet

1443

02:02:32,290 --> 02:02:32,290

in Hagen?

1444

02:02:32,290 --> 02:02:35,584

We kwamen een paar overlevenden tegen, we waren er nooit in dezelfde periode. We kwamen

1445

02:02:35,584 --> 02:02:38,500

nooit gelijktijdig tijd bij elkaar. We kwamen altijd op verschillende tijden.

1446

02:02:39,440 --> 02:02:41,840

Want je gaat niet met z'n allen tegelijk.

1447

02:02:43,050 --> 02:02:51,253

Ja, we kenden de overlevenden, maar moet je horen, hoe ging dat? Eén keer waren we in Chelm

1448

02:02:51,253 --> 02:02:59,814

en toen gaf iemand ons wat geld, dat hij had gevonden. Want iedereen ging nog terug naar Sobibor

1449

02:02:59,814 --> 02:03:08,285

om geld uit de grond te halen. Het enige wat je er tegen kon doen was om het geld aan te pakken

1450

02:03:08,285 --> 02:03:14,259

en het aan Chaim te geven, en Chaim gaf het aan een vriend van hem.

1451

02:03:14,490 --> 02:03:21,067

Ze stopten het in de grond en iedereen kwam terug naar Sobibor. En Chaim deed dat niet.

1452

02:03:21,067 --> 02:03:27,493

Ik zei: 'Chaim, we hebben tot hier gered. Vergeet het.' Er was één man die had geld

1453

02:03:27,493 --> 02:03:33,920

en dat nummer was weg. En Chaim had iemand gesproken, want hij ging altijd praten met

1454

02:03:33,920 --> 02:03:38,909

verschillende mensen, zo van: misschien kan hij dat geld wisselen.

1455

02:03:38,990 --> 02:03:43,937

Dus 's nachts heeft-ie het onder ons hoofdkussen gelegd,

1456

02:03:43,937 --> 02:03:48,090

we hadden geen hoofdkussen, onder onze kleren..

1457

02:03:48,890 --> 02:03:56,713

En in die nacht heeft iemand het gestolen, een Fransman was het. Dat was een man die Chaim

1458

02:03:56,713 --> 02:04:04,363

verteld had dat je een bed moest opmaken en dan een andere naam erop moest doen. En tien

1459

02:04:04,363 --> 02:04:10,710

jaar later was er een bijeenkomst in Israël met alle mensen uit Sobibor.

1460

02:04:11,770 --> 02:04:14,920

Zeker tien jaar later. In Israël.

1461

02:04:15,240 --> 02:04:22,323

En daar was die kerel. Ik zeg: 'Oh, weet je nog die honderd dollar van jou? Dat iemand die had gestolen

1462

02:04:22,323 --> 02:04:28,994

onder ons hoofd vandaan?' En de volgende dag kwam-ie en wilde hij de honderd dollar hebben. Toivi

1463

02:04:28,994 --> 02:04:35,872

was met die man, waar die honderd dollar van was. Toivi kwam met die man om honderd dollar te halen.

1464

02:04:35,872 --> 02:04:42,680

Dus dat was zijn verhaal van wat we hadden met de mensen van Sobibor. We waren niet geïnteresseerd

1465

02:04:42,680 --> 02:04:49,283

in één van hen. Eerlijk niet. We hadden niets gemeen met hen; omdat we samen waren in Sobibor?

1466

02:04:49,283 --> 02:04:54,509

Hadden we niets om over te praten, op Sobibor ..? Dus we kwamen nooit samen.

1467

02:04:54,510 --> 02:04:58,820

Maar toen je bij de processen was, in Hagen

1468

02:04:58,820 --> 02:04:59,580

Ja.

1469

02:04:59,580 --> 02:05:01,610

zag je die, zag je Frenzl weer?

1470

02:05:01,610 --> 02:05:06,330

Nee, ik kan me niet herinneren dat we ooit bijeenkwamen met de mensen van Sobibor.

1471

02:05:06,430 --> 02:05:11,790

Nee, ik praat niet over de overlevenden, maar je kwam naar die processen toe

1472

02:05:13,050 --> 02:05:15,680

en daar zie je die

1473

02:05:16,050 --> 02:05:20,844

SS'ers. Dat was heel beangstigend. En toen kwam meneer Schelvis naar mij toe voordat

1474

02:05:20,844 --> 02:05:25,527

ik de rechtzaal inging en die zei tegen mij: 'Je moet dit zeggen en dat.' Ik had die

1475

02:05:25,527 --> 02:05:30,266

man nog nooit gezien in m'n leven! Ik zeg: 'Wat weet jij van Sobibor, jij was niet

1476

02:05:30,266 --> 02:05:35,173

in Sobibor? Dus hoe kun jij mij vertellen wat ik moet zeggen?' Dus ik was al een nerveus

1477

02:05:35,173 --> 02:05:39,020

wrak en toen was Frenzl daar, die een paar keer mijn leven gered had.

1478

02:05:39,020 --> 02:05:42,260

Ja, dat moet je me nog vertellen, waarom heeft hij jouw leven gered?

1479

02:05:42,320 --> 02:05:45,970

Ik weet het niet! Vraag het hem zelf, hij is nou dood.

1480

02:05:45,970 --> 02:05:47,640

Wat gebeurde er?

1481

02:05:48,150 --> 02:05:48,400

Wat?

1482

02:05:48,400 --> 02:05:48,990

Wanneer.

1483

02:05:49,670 --> 02:05:53,300

Oh hij.., ik was ziek, I had tyfus

1484

02:05:53,800 --> 02:05:58,026

en hij kwam naar de barakken en zei: "Iedereen die ziek is opstaan!" En er waren

1485

02:05:58,026 --> 02:06:02,621

een heleboel mannen en die stonden aan de zijkant, en toen ging-ie naar de vrouwenbarak

1486

02:06:02,621 --> 02:06:07,059

en ik was de enige die ziek was en ik kwam naar voren en toen zei-ie: 'Ga terug naar

1487

02:06:07,059 --> 02:06:10,440

je werk!' Dus hij redde mij het leven. En één keer had ik haar

1488

02:06:10,440 --> 02:06:11,680

Wist hij wie je was?

1489

02:06:11,680 --> 02:06:12,200

He?

1490

02:06:12,200 --> 02:06:12,900

Kende hij je?

1491

02:06:12,900 --> 02:06:19,954

Van gezicht, ik weet niet of hij me kende, het zal wel. Ik heb geen idee. En één keer

1492

02:06:19,954 --> 02:06:27,090

moest ik keihard werken, een trolley volmaken met zand, maar er stond een Duitser achter

1493

02:06:27,090 --> 02:06:33,010

me en Frenzl zag het en hij nam me apart en zei: 'Jij gaat zeep snijden.'

1494

02:06:33,010 --> 02:06:33,010

Zeep snijden.

1495

02:06:33,010 --> 02:06:41,983

Die de Joden meebrachten. Dus twee keer, ik weet niet misschien vaker ook. Maar in ieder geval,

1496

02:06:41,983 --> 02:06:50,956

ik vond het heel moeilijk om iets te zeggen, nadat dat mens, meneer Schelvis me vertelde wat ik

1497

02:06:50,956 --> 02:07:00,307

moest doen en ik was zó beledigd. Hoe kan iemand, een wildvreemde, mij vertellen wat ik moest doen

1498

02:07:00,307 --> 02:07:08,429

en wat te zeggen. Dus ik zei niet zoveel. Maar Chaim sprak nog en Ulla sprak erg goed.

1499

02:07:08,430 --> 02:07:08,430

En je ontmoette Frenzl weer en al die

1500

02:07:08,430 --> 02:07:11,940

Ik zag Frenzl en Wag., niet Wagner.

1501

02:07:11,940 --> 02:07:12,180

Wagner.

1502

02:07:12,180 --> 02:07:13,640

Wagner, nee Wagner was weg, eh Wolf.

1503

02:07:14,050 --> 02:07:14,310

Ja?

1504

02:07:14,310 --> 02:07:20,610

En daar zaten ze allemaal. Ik was bang dus ik zei: 'Hoi, jullie heb ik lang niet

1505

02:07:20,610 --> 02:07:26,753

meer gezien.' [grinnikt] Ik was zo bang, ik was heel bang en ik zei niet veel.

1506

02:07:26,753 --> 02:07:32,896

Op een of andere manier zei ik helemaal niets. Ulla deed veel, ze spraken veel

1507

02:07:32,896 --> 02:07:38,410

en Chaim praatte veel. En ik praatte niet veel. Ik weet het niet meer.

1508

02:07:38,430 --> 02:07:39,530

En ze was een echte vriendin van je, Ulla?

1509

02:07:39,530 --> 02:07:41,100

Ulla was mijn vriendin.

1510

02:07:41,100 --> 02:07:46,380

Zij had veel geleden.

1511

02:07:46,380 --> 02:07:46,630

Wat?

1512

02:07:46,630 --> 02:07:48,600

Je vertelde dat ze veel had geleden.

1513

02:07:48,600 --> 02:07:55,144

Ze had veel geleden bij de partizanen, want die wilden ze eigenlijk niet, Joden, de partizanen.

1514

02:07:55,144 --> 02:08:01,965

Oh ja, Chaim was de enige Poolse Jood die zijn vriendin meenam, met de opstand. Alle anderen lieten

1515

02:08:01,965 --> 02:08:08,372

de vro..., vriendinnen in het kamp. En zij, wij wisten er niets van af. En Minny, Minny was de

1516

02:08:08,372 --> 02:08:14,916

vriendin Kurt en toen we wegreunden en we net in het bos waren, toen zei-ie: 'Waar is Minny?' Ik

1517

02:08:14,916 --> 02:08:21,530

zeg: 'Moet ik weten waar Minny is? Ze is jouw vriendin!' Want ik mocht het aan niemand vertellen

1518

02:08:21,530 --> 02:08:28,006

had Chaim me gezegd. En ik wist het maar één avond van tevoren, begrijp je, want ik wist ook

1519

02:08:28,006 --> 02:08:34,620

niets af van de opstand. En al de Nederlandse meiden die wisten ook niets, dus die zijn allemaal

1520

02:08:34,620 --> 02:08:41,440

gestorven in Sobibor. Want niet één man nam zijn vriendin mee of z'n meisje, Nederlandse vriendin

1521

02:08:41,440 --> 02:08:47,916

ofzo, ze hadden allemaal een vriendje. Goed en wel alleen om sex te hebben denk ik. Nee, Chaim

1522

02:08:47,916 --> 02:08:52,050

en ik hadden nooit sex, we wisten niet waar. In.. [grinnikt]

1523

02:08:52,050 --> 02:08:52,050

Later. [grinnikt]

1524

02:08:52,050 --> 02:08:52,050

Er was geen plek, we hadden niet de ruimte dat het lukte het om twee in bed te krijgen. Nergens.

1525

02:08:52,050 --> 02:08:52,050

Nee. Later, toen je ouder was.

1526

02:08:52,050 --> 02:08:52,610

Hm?

1527

02:08:52,610 --> 02:08:54,950

Later, toen je vrij was.

1528

02:08:54,950 --> 02:08:55,340

[drinkt] Ja. Nou, in ieder geval, dat is over Chaim

1529

02:08:55,340 --> 02:08:59,890

Wat was

1530

02:09:00,170 --> 02:09:09,590

-is een echte held-

1531

02:09:09,590 --> 02:09:12,530

Wat is de naam van Minny?

1532

02:09:12,530 --> 02:09:13,370

Van wie?

1533

02:09:13,370 --> 02:09:15,750

Wat was de naam van Minny?

1534

02:09:15,750 --> 02:09:17,160

Van Chaim's familie?

1535

02:09:17,160 --> 02:09:17,860

Nee, Minny, je had het over Minny.

1536

02:09:17,860 --> 02:09:18,410

Minnie Cats.

1537

02:09:18,410 --> 02:09:22,030

Oké. En waarom is Chaim een held?

1538

02:09:22,400 --> 02:09:22,780

Wat?

1539

02:09:22,780 --> 02:09:25,480

Waarom was Chaim een held?

1540

02:09:25,480 --> 02:09:31,684

Omdat die man.. wilde niet gaan om hem te doden. Ik zeg je, Chaim was een heel zachtaardige

1541

02:09:31,684 --> 02:09:37,412

man, en hij ging, omdat die man niet wilde gaan. Dus die jongen wilde niet gaan, om

1542

02:09:37,412 --> 02:09:43,071

iemand te vermoorden, met een mes, dat is not makkelijk hoor en ik was op zoek naar

1543

02:09:43,071 --> 02:09:48,867

Chaim en.. hij schreeuwde, er was lawaai.. We praatten daar nooit over. We hebben het

1544

02:09:48,867 --> 02:09:52,890

daar nooit over gehad samen. Hij wilde er niet over praten.

1545

02:09:52,890 --> 02:09:52,890

Praat je er met je kinderen over?

1546

02:09:52,890 --> 02:09:58,809

Met mijn dochter geen woord. Met de kleinkinderen. Zij willen meer

1547

02:09:58,809 --> 02:10:04,640

weten. Dat is de reden dat ik blij ben als zij daar naartoe gaan.

1548

02:10:04,640 --> 02:10:08,350

Ja, ik denk dat het heel goed is.

1549

02:10:08,350 --> 02:10:13,467

En Freddy zegt dat-ie alles weet, hij leest veel. Freddy

1550

02:10:13,467 --> 02:10:18,220

zijn vrouw is een Vanderbilt. Freddy's echtgenote.

1551

02:10:18,380 --> 02:10:22,250

Weet je wat dat is?

1552

02:10:22,250 --> 02:10:22,420

Nee.

1553

02:10:22,420 --> 02:10:22,700

He?

1554

02:10:22,970 --> 02:10:27,400

De Vanderbilt's, die hele rijke mensen.

1555

02:10:27,400 --> 02:10:27,400

Oh, hele rijke mensen, ja.

1556

02:10:27,640 --> 02:10:28,990

Oké, is er iets dat we vergeten zijn te bespreken?

1557

02:10:28,990 --> 02:10:29,900

Wat?

1558

02:10:29,900 --> 02:10:32,640

Is er iets dat we vergeten zijn Selma?

1559

02:10:32,700 --> 02:10:33,510

Wat?

1560

02:10:33,740 --> 02:10:35,400

Hebben we iets vergeten?

1561

02:10:35,990 --> 02:10:43,370

Ja, dat is echt Nederlands, je zou me een hogere vergoeding moeten geven.

1562

02:10:43,370 --> 02:10:43,370

[lacht]

1563

02:10:43,370 --> 02:10:49,350

Ja, want er zijn mensen die krijgen veel meer geld dan ik krijg van Nederland. Ik weet, Hans de

1564

02:10:49,350 --> 02:10:55,519

Jong, ook een overlevende, hij ging ook met het -dinges-, en ik had hem opgebeld deze week en toen

1565

02:10:55,519 --> 02:11:01,688

zei ik tegen hem: 'Kun je je nog herinneren dat je over kwam naar huis?' Toen zei-ie: 'Ik was ziek

1566

02:11:01,688 --> 02:11:06,849

en ik kan me niets meer herinneren van voor m'n dertigste. Ik ben alles vergeten.'

1567

02:11:07,050 --> 02:11:08,860

Hij zat ook in een kamp bij Sobi, in Auschwitz. Dus.

1568

02:11:11,320 --> 02:11:17,870

Maar even serieus, is er iets dat we zijn vergeten?

1569

02:11:17,870 --> 02:11:17,870

Wat?

1570

02:11:17,870 --> 02:11:29,970

Is er iets dat we vergeten zijn? Of moeten we gewoon stoppen?

1571

02:11:29,970 --> 02:11:31,570

Ik weet het niet. Oh, ik wil je vertellen, ik vertelde van Ulla en -dinges-.

1572

02:11:31,570 --> 02:11:32,030

Nee, niet echt.

1573

02:11:32,030 --> 02:11:39,730

Van Gokkes.

1574

02:11:39,730 --> 02:11:39,730

Kurt?

1575

02:11:39,730 --> 02:11:42,080

Nee, Kurt ken ik niet.

1576

02:11:42,080 --> 02:11:42,080

Wat dan?

1577

02:11:42,080 --> 02:11:45,090

Eh, wat is haar naam?

1578

02:11:45,090 --> 02:11:45,090

Mিনny?

1579

02:11:45,090 --> 02:11:47,800

Mিনny, nee. Mিনny was het niet, Ulla en Kathy Gokkes, dat heb ik al verteld.

1580

02:11:47,800 --> 02:11:50,320

Nee, je hebt niet verteld. Dus vertel maar

1581

02:11:50,320 --> 02:11:58,660

Kathy Gokkes was een heel mooi meisje en ze had hele dromerige ogen en ze had prachtig krullend haar

1582

02:11:58,660 --> 02:12:06,917

en alle mannen waren stapelgek op haar. En ze ging met, Mosje was z'n naam. Nou in ieder geval, zij

1583

02:12:06,917 --> 02:12:15,340

wist van de opstand. En zij vertelde het aan Ulla. Dus zij zijn allebei gevlucht uit het kamp en toen

1584

02:12:15,340 --> 02:12:23,764

zij op de vlucht was, heeft ze door het prikkeldraad haar been of zoiets opengehaald. En ze zat negen

1585

02:12:23,764 --> 02:12:32,104

maanden bij de partizanen in de bossen, dus er was geen dokter en er was niets. Dus die wond was zó

1586

02:12:32,104 --> 02:12:40,445

erg daarna, na negen maanden, dat ze nooit meer kon lopen. Ze hebben haar op een wa, en toen was het

1587

02:12:40,445 --> 02:12:46,199

het einde van de oorlog, in mei was het einde van de oorlog, in 1945.

1588

02:12:46,200 --> 02:12:46,770

Ja?

1589

02:12:46,770 --> 02:12:51,791

En ze hebben haar op een wagen gelegd en ze wilden haar naar de dokter

1590

02:12:51,791 --> 02:12:56,885

brengen of zoiets, Ulla heeft me het verhaal verteld, en iedereen begon

1591

02:12:56,885 --> 02:13:01,190

te schieten. Dat deden ze, als idioten in de lucht schieten.

1592

02:13:01,880 --> 02:13:03,560

En één kogel trof haar en ze was dood.

1593

02:13:03,560 --> 02:13:04,250

Gosh.

1594

02:13:05,130 --> 02:13:12,767

En dat was al na de bevrijding, de oorlog was al voorbij. En ze is ergens begraven, ik

1595

02:13:12,767 --> 02:13:20,315

weet niet waar. En weet je, ze kwamen ook allebei.. Kathy Gokkes kwam uit Haarlem. Ze

1596

02:13:20,315 --> 02:13:27,420

kwam uit Haarlem denk ik. Maar dat wou ik niet vertellen.., ik ben het vergeten.

1597

02:13:27,420 --> 02:13:33,710

Je had het eerst over het wagentje en over Ulla, ze was erg mooi.

1598

02:13:37,130 --> 02:13:38,740

Ik weet het niet meer.

1599

02:13:41,280 --> 02:13:43,925

Ik wilde zeggen dat Kathy Gokkes een overlevende was en Ulla

1600

02:13:43,925 --> 02:13:46,130

was ook een overlevende. Dat heb ik je al verteld.

1601

02:13:46,130 --> 02:13:46,250

Nee.

1602

02:13:46,250 --> 02:13:53,406

Kathy Gokkes is een overlevende en Ulla is een overlevende, Ulla heeft het gered naar Nederland, Ulla

1603

02:13:53,406 --> 02:14:00,349

is geboren in Duitsland, ze is niet Nederlands. Maar ze spreekt nog heel goed Nederlands en ze was

1604

02:14:00,349 --> 02:14:07,576

heel intelligent en ze kon.. Kathy Gokkes is overlevende want ze werden allemaal gevangenen in Sobibor

1605

02:14:07,576 --> 02:14:14,733

Meneer Schiphurst, meneer Schelvis was nooit in Sobibor, nooit! En ik ben een overlevende van Sobibor

1606

02:14:14,733 --> 02:14:21,605

en ik ben de enige in Nederland geboren overlevende. En waarom schrijft meneer Schelvis elke keer

1607

02:14:21,605 --> 02:14:28,761

dat er negentien overlevenden zijn? Dat zijn mensen die zijn uitgezocht voordat ze in Sobibor kwamen,

1608

02:14:28,761 --> 02:14:35,634

want was je eenmaal in Sobibor dan werd je, dan was je er geweest. Ze kwamen er niet meer uit. Of

1609

02:14:35,634 --> 02:14:42,720

je was heel bijzonder, zo nu en dan zochten ze iemand uit dat die daar kon werken. Maar dat gebeurde

1610

02:14:42,720 --> 02:14:49,592

haast nooit. En ook toen ik pas in Sobibor was, de tweede dag in Sobibor, waren er 72 Nederlandse

1611

02:14:49,592 --> 02:14:56,678

mannen en die moesten allemaal aantreden want iemand had ze verraden en die had gezegd dat ze wilden

1612

02:14:56,678 --> 02:15:03,621

vluchten, maar ik geloof er geen pest van, want ze wisten niet waar ze naartoe moeten lopen, en ze

1613

02:15:03,621 --> 02:15:10,848

zijn allemaal doodgeschoten. 72 Nederlandse mannen. Daar was ook die Zeehandelaar bij, en iemand wiens

1614

02:15:10,848 --> 02:15:18,075

naam Van Troostwijk was, ook uit Zwolle, en Jaap Veterman, die kwamen allemaal uit Zwolle en die waren

1615

02:15:18,075 --> 02:15:25,019

daar en werden doodgeschoten. Doodgeschoten worden in Sobibor was niets; je kijk de verkeerde kant

1616

02:15:25,019 --> 02:15:32,175

op, dan schiet ik je dood. Er kwam iemand, een man, en hij liep op de verkeerde plaats en een bewaker

1617

02:15:32,175 --> 02:15:39,119

pakte toen een schep en splitste zijn hand in tweeën, en twee gaten in z'n hoofd en hij viel dood

1618

02:15:39,119 --> 02:15:41,670

neer. Ik bedoel. Ik vind het genoeg.

1619

02:15:41,670 --> 02:15:46,490

Oké. Dank je wel Selma voor alle tijd

1620

02:15:47,250 --> 02:15:49,780

die we gepraat hebben, dank je heel erg.

1621

02:15:49,780 --> 02:15:51,050

You're welcome, my pleasure.